

DE HORT OP MET ARCHEOHOTSPOTS

Afstudeeronderzoek naar een mobiele
ArcheoHotspot voor Zutphen

ARCHEO
HOTSPOTS

Julie Winkelman (421929)
Hogeschool Saxion – BBT Archeologie
November 2020 versie 7

De hort op met ArcheoHotspots
Afstudeeronderzoek naar een mobiele ArcheoHotspot voor Zutphen

Auteur: Julie Winkelman (421929)
Student HBO Archeologie (Voltijd)
Hogeschool Saxion te Deventer
Begeleid door Kim Pollmann
Beoordeeld door Mark Spanjer

Begeleid vanuit het werkveld door:
Patrick Reeuwijk van Archeologisch Openluchtmuseum Erve Eme te Zutphen
Roel Kramer van Erfgoed Gelderland te Arnhem

Foto's en tekeningen: auteur, tenzij anders vermeld
© Saxion Archeologie, Deventer, november 2020

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur of opdrachtgevende instanties. Saxion aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

DE HORT OP MET ARCHEOHOTSPOTS

Afstudeeronderzoek naar een mobiele
ArcheoHotspot voor Zutphen

Julie Winkelman
421929

Voorwoord

Na de nodige afwegingen en open dagen begon ik in september 2015 met de opleiding HBO Archeologie aan Hogeschool Saxion te Deventer. Al vrij snel wist ik zeker dat ik de juiste keuze had gemaakt. Alle perioden en richtingen waren interessant, wat een uiteindelijke keuze voor een afstudeeronderzoek juist lastig maakte. Mijn toenmalige studieloopbaanbegeleider, Roel Kramer, kwam uiteindelijk met Erve Eme in Zutphen, waar ze graag een ArcheoHotspot wilden. Ik kende Erve Eme, maar was er nog nooit geweest, en ik kende het concept ArcheoHotspots, maar had nog nooit een open locatie meegemaakt. Maar het enthousiasme van Roel stak mij aan en na een belletje met een minstens zo enthousiaste Patrick Reeuwijk (Erve Eme) was de keuze gemaakt: een onderzoek naar een ArcheoHotspot voor Zutphen.

De afgelopen maanden heb ik in het kader van mijn afstuderen (en de indirecte gevolgen daarvan) ontzettend veel enthousiaste mensen ontmoet, bijzondere locaties bezocht en interessante ervaringen opgedaan. Zo heb ik tijdens mijn veldbezoeken aan ArcheoHotspots hele nuttige (en gezellige) gesprekken gehad met onder andere verschillende locatiecoördinatoren en vrijwilligers. Ik heb een stage gevolgd bij Erfgoed Gelderland die ik niet had willen missen, waarbij ik ook werd betrokken bij andere projecten. Voor de Zutphense ArcheoHotspot heb ik mij ook bezig mogen houden met het aanvragen van subsidies, wat een hele nuttige ervaring is geweest.

Bij deze wil ik mijn beide begeleiders vanuit het werkveld, Roel Kramer (Erfgoed Gelderland) en Patrick Reeuwijk (Erve Eme), enorm bedanken voor hun ideeën, steun en vertrouwen tijdens het hele proces. Kim Pollmann, mijn begeleider vanuit Hogeschool Saxion, wil ik bedanken voor de tips, feedback en haar enthousiasme. Mark Spanjer wil ik bedanken voor het beoordelen van dit document. Verder wil ik Erfgoed Gelderland bedanken voor de stage en de kansen. Mijn dank gaat ook uit naar alle verschillende mensen die ik vanuit de betrokken partijen in Zutphen, bij de bezoeken aan de ArcheoHotspots en vanuit de landelijke Stichting ArcheoHotspots heb ontmoet of waarmee ik mailcontact heb gehad. Als laatste wil ik ook Thijs Goedheer, Karin Hogeboom en mijn ouders bedanken voor hun enthousiasme, geduld, steun en soms juist als fijne afleiding.

Ik hoop van harte dat de Zutphense ArcheoHotspot vele jaren mee mag draaien en, wie weet, inspiratie gaat bieden aan anderen. Zeker nu in de huidige anderhalvemetersamenleving, waarbij naar musea toegaan soms wat moeilijk is. Hoe mooi is het als een mobiel museum naar jou toe kan komen.

Julie Winkelman

Zutphen, 9 november 2020

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
1. Inleiding	5
1.1 Onderzoekskader.....	5
1.2 Achtergrond.....	5
1.3 Probleemstelling.....	6
1.4 Leeswijzer	7
2. Onderzoeksmethoden.....	9
2.1 Literatuuronderzoek.....	9
2.2 (Groeps)gesprekken	10
2.3 Inventarisatie en veldbezoek	11
2.4 Overige	12
3. Onderzoeksresultaten	14
3.1 Publieksarcheologie	14
3.1.1 Wetgeving.....	14
3.1.2 Europees onderzoek.....	15
3.1.3 Praktijk	17
3.2 ArcheoHotspots Nederland	18
3.2.1 Overzicht.....	18
3.2.2 Activiteiten	20
3.3 ArcheoHotspot Zutphen	21
3.3.1 Samenwerking	21
3.3.2 Doel	22
3.3.3 Doelgroepen	23
3.3.4 Locaties.....	25
3.3.5 Vorm	26
3.4 Geschiedenis van Zutphen	28
3.4.1 Archeologische perioden.....	28
3.4.2 Historische en archeologische informatie.....	29
3.5 Interpretatie	35
3.5.1 Activiteiten	35
3.5.2 Medewerkers.....	40
3.5.3 Subsidieaanvragen	41

4. Discussie	43
4.1 Microniveau.....	43
4.2 Mesoniveau	44
4.3 Macroniveau.....	44
5. Conclusie	46
5.1 Microniveau.....	46
5.2 Mesoniveau	47
5.3 Macroniveau.....	48
5.4 Hoofdvraag.....	49
6. Aanbevelingen.....	50
6.1 Microniveau.....	50
6.2 Mesoniveau	50
6.2 Macroniveau.....	51
Bronvermelding.....	52
Bijlagen	55
Bijlage I – Blauwdruk	55
Bijlage II – Handleiding	57
Bijlage III – Honorering FCP	72
Bijlage IV – Intentieverklaring	74
Bijlage V – Format ArcheoHotspot-Diploma	77
Bijlage VI – Format Logboek.....	78

Samenvatting

Van november 2019 tot november 2020 heeft vanuit de opleiding HBO Archeologie aan de Hogeschool Saxion te Deventer een afstudeeronderzoek plaatsgevonden naar de realisatie van een mobiele ArcheoHotspot voor Zutphen. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Erve Eme en Erfgoed Gelderland. Verder is er samengewerkt met Musea Zutphen, Erfgoedcentrum Zutphen en Team Archeologie (Gemeente Zutphen).

Tijdens het afstudeerproces is de volgende hoofdvraag gehanteerd:

- Op welke manier kan een mobiele ArcheoHotspot voor verschillende erfgoedorganisaties in Zutphen worden gerealiseerd?

Hierbij was het doel om een mobiele ArcheoHotspot te realiseren die voor alle samenwerkende (Zutphense) erfgoedinstellingen inzetbaar is.

Gedurende het afstudeeronderzoek zijn verschillende onderzoeksmethoden gebruikt. Literatuuronderzoek is gedaan om informatie over de geschiedenis en archeologie van Zutphen te verzamelen en (groeps)gesprekken zijn gevoerd met de (Zutphense) erfgoedinstellingen om achter hun doelen en wensen te komen. Verder is een inventarisatie gemaakt van de bestaande ArcheoHotspots en hebben daarbij enkele veldbezoeken plaatsgevonden.

Om de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen te kunnen realiseren, zijn beschrijvingen opgesteld van de inhoudelijke inrichting, de activiteiten en de taken van de toekomstige medewerkers van de ArcheoHotspot. De blauwdruk geeft aan hoe de mobiele ArcheoHotspot eruit zal gaan zien en welke materialen er nodig zijn voor de inrichting en het gebruik. De handleiding geeft de toekomstige vrijwilligers van de ArcheoHotspot basisinformatie en gebruiksaanwijzingen, zodat zij bezoekers zo goed mogelijk kunnen informeren en assisteren tijdens hun deelname. Verder zijn subsidieaanvragen gedaan om de realisatie van de mobiele ArcheoHotspot te kunnen verwezenlijken.

De mobiele ArcheoHotspot van Zutphen is bedacht met het idee om de geschiedenis en archeologie van Zutphen op de kaart te zetten door de bezoeker kennis te laten maken met de 'eigen' (lokale) geschiedenis door zelf aan de slag te gaan met de aangeboden activiteiten.

1. Inleiding

In de inleiding komt als eerste het onderzoekskader aan bod. Hier wordt dieper ingegaan op de probleemverkenning, waarin wordt beschreven waarom het onderzoek nodig is en wat de relevantie is. Hierna wordt in de achtergrond ingegaan op de Stichting ArcheoHotspots. Vervolgens worden in de probleemstelling de hoofd- en deelvragen opgesomd. In de leeswijzer wordt het verdere verloop van dit verantwoordingsdocument beschreven.

1.1 Onderzoekskader

Dit onderzoek is verricht als afstudeeronderzoek voor de opleiding HBO Archeologie aan Hogeschool Saxion te Deventer. Het afstudeeronderzoek is uitgevoerd in opdracht van Erve Eme te Zutphen en werd begeleid door Patrick Reeuwijk, voorzitter van Stichting Erve Eme. Een deel van het onderzoek is uitgevoerd bij Erfgoed Gelderland in Arnhem. Het werk op deze locatie werd begeleid door Roel Kramer. Verder is er tijdens het onderzoek samengewerkt met Musea Zutphen en Erfgoedcentrum Zutphen (Team Archeologie).

Het doel van dit afstudeeronderzoek was om te onderzoeken hoe een mobiele (Pop-up) ArcheoHotspot voor Zutphen gerealiseerd kan worden. Er zijn beschrijvingen opgesteld van de inhoudelijke inrichting, de activiteiten, de taken van de toekomstige medewerkers van de ArcheoHotspot en toekomstplannen. Er zijn subsidieaanvragen ingediend en gehonoreerd, waardoor de fysieke ArcheoHotspot al kon worden aangeschaft. Het eindproduct is vooral van belang voor de verschillende instanties die de ArcheoHotspot in de toekomst zullen gaan gebruiken. Dit zullen voornamelijk Erve Eme, Erfgoedcentrum Zutphen (Team Archeologie), Musea Zutphen en Erfgoed Gelderland zijn. De resultaten van het onderzoek zullen terug te zien zijn in de volgende onderdelen:

- Blauwdruk (zie Bijlage I): hoe gaat de mobiele ArcheoHotspot eruitzien en wat is er aan materialen nodig om deze te realiseren en in te richten.
- Handleiding (zie Bijlage II): een voorlopige handleiding voor de toekomstige vrijwilligers van de mobiele ArcheoHotspot met basisinformatie, gebruiksaanwijzing en inhoud van de ArcheoHotspot.
- Subsidieaanvragen (zie Bijlage III): het opstellen van een projectplan en begroting om subsidieaanvragen in te kunnen dienen, zodat de realisatie van de ArcheoHotspot werkelijkheid kon worden.
- ArcheoHotspot (foodtrailer): door de resultaten van het afstudeeronderzoek en de honorering van de subsidieaanvragen is het mogelijk geworden om een foodtrailer aan te schaffen, waar de ArcheoHotspot in zal worden opgenomen.

1.2 Achtergrond

ArcheoHotspots zijn locaties waar de bezoeker meer te weten kan komen over archeologie en archeologisch onderzoek. De bezoeker kan meekijken met onderzoek, vragen stellen en zelf aan de slag gaan. Daarnaast hebben veel hotspots een archeologisch spreekuur, waar meegebrachte vondsten kunnen worden gedetermineerd door experts. ArcheoHotspots.nl helpt archeologische organisaties om op deze manier bezoekers mee te kunnen laten doen. Zo krijgt de bezoeker een beter beeld van wat er zich onder de grond bevindt en wat er bij archeologisch onderzoek komt kijken.¹

¹ http://archeohotspots.nl/?page_id=478, geraadpleegd op 02-12-2019.

In december 2014 opende de eerste ArcheoHotspot in het Allard Pierson Museum in Amsterdam. Wim Hupperetz, initiatiefnemer en directeur van het museum, wilde het museum interactiever en toegankelijker maken. Het idee van ArcheoHotspots komt van het concept LiveScience van Naturalis in Leiden.² In LiveScience delen onderzoekers en collectiebeheerders hun werk met de bezoeker. Daarnaast kan de bezoeker meedoen aan thematische activiteiten en lezingen bijwonen.³ LiveScience is gratis toegankelijk, ook voor mensen die de rest van het museum niet bezoeken.⁴

Doordat Erfgoed Brabant een vroege partner van ArcheoHotspots was, zijn in 2015 hotspots gerealiseerd in Den Bosch en Eindhoven.⁵ Deze locaties worden samen met Amsterdam gezien als de drie basislocaties. In 2016 volgden hotspots in Utrecht, Arnhem en Castricum. In 2017 kwamen er hotspots bij in Alphen aan den Rijn (Pop-up), Nijmegen, Heilig Landstichting en Boxtel. In 2018 werd een tijdelijke ArcheoHotspot opgezet in Dreumel en kregen Heerlen en Lelystad een vaste locatie. In 2019 zijn tot nu toe de meeste ArcheoHotspots gerealiseerd; in Oldenzaal, Ommeren, Coevorden, Ede, Venlo, Hasselt en zelfs in het Belgische Brussel zijn hotspots gekomen. Hiermee staat de huidige ArcheoHotspots teller op zestien vaste, één Pop-up en drie tijdelijke hotspots.⁶

Sinds augustus 2019 is ArcheoHotspots een op zichzelf staande stichting. De stichting bestaat uit een bestuur en een landelijk coördinator. In september 2019 is de rol van landelijk coördinator overgenomen door Marlyn Everink. Zij werkt samen met Marie-France van Oorsouw, die verantwoordelijk is voor de strategie van ArcheoHotspots. Het bestuur bestaat uit Wim Hupperetz (directeur Allard Pierson Museum), Riemer Knoop (Reinwardt Academie), Liselotte Gertenbach (voormalige locatiecoördinator ArcheoHotspot Huis van Hilde), Jeanette Raap (vrijwilligster ArcheoHotspot Allard Pierson Museum), Gajus Scheltema (voorzitter AWN) en Ilias Zian (museoloog). Verder heeft elke ArcheoHotspot een eigen locatiecoördinator. ArcheoHotspots is onderdeel van het Allard Pierson Museum.⁷

Het gebruik van een (mobiele) ArcheoHotspot helpt de bezoeker een beter beeld te krijgen van archeologie en archeologisch onderzoek. Door informatie te geven over het werk van de archeoloog, het nut van behoud van archeologie en de daarbij behorende wet- en regelgeving komt de bezoeker te weten hoe archeologie bijdraagt aan 'onze' (lokale) geschiedenis. Hiermee wordt gehoopt om het maatschappelijk draagvlak voor archeologie te vergroten.

De verschillende erfgoedinstanties in Zutphen wilden al enige tijd een eigen ArcheoHotspot. Een ArcheoHotspot in Zutphen zou zowel Zutphen als archeologie van de omgeving op de kaart kunnen zetten. In eerste instantie was het idee om bij evenementen een pop-up versie op het terrein van Erve Eme te kunnen plaatsen. Door een flexibel inzetbare mobiele ArcheoHotspot te creëren zal niet alleen Zutphen en archeologie op de kaart worden gezet, maar zorgt dit project ook voor meer samenwerking tussen de verschillende erfgoedinstanties in Zutphen.

1.3 Probleemstelling

Om een mobiele ArcheoHotspot te kunnen realiseren zijn een hoofd- en enkele deelvragen opgesteld. De hoofdvraag is als volgt:

² Interview met Meliantha Lelieveld door H. Hoekstra op 16 maart 2018.

³ <https://www.naturalis.nl/congressen-en-evenementen/livescience>, geraadpleegd op 28-11-2019.

⁴ https://www.naturalis.nl/system/files/inline/Naturalis_Beleidsplan_2017-2020_NL.pdf, geraadpleegd op 28-11-2019.

⁵ Interview met Alexander van de Bunt door H. Hoekstra op 28 februari 2018.

⁶ ArcheoHotspots inventarisatie, november 2019.

⁷ Schriftelijk via Marlyn Everink, landelijk coördinator ArcheoHotspots.

- Op welke manier kan een mobiele ArcheoHotspot voor verschillende erfgoedorganisaties in Zutphen worden gerealiseerd?

De hoofdvraag is opgesteld om een beeld te krijgen van welke informatie en middelen nodig zijn geweest om een mobiele ArcheoHotspot voor Zutphen te realiseren. Er is gezocht naar relevante informatie over de geschiedenis en archeologie van Zutphen, maar er is ook gekeken naar de presentatie en het uiterlijk van de mobiele ArcheoHotspot. De hoofdvraag is beantwoord met behulp van de uitkomsten van de deelvragen. Deze deelvragen zijn ingedeeld op micro-, meso- en macroniveau. De deelvragen op microniveau gaan inhoudelijk over de te realiseren ArcheoHotspot. De deelvragen op mesoniveau gaan over hoe het product inzetbaar zal zijn in Zutphen, terwijl het macroniveau ingaat op publieksbereik en ArcheoHotspots in het algemeen.

Microniveau

- 1. Welke archeologische perioden zijn voor Zutphen relevant om in de ArcheoHotspot te worden opgenomen?
- 2. Welke historische informatie moet worden opgenomen in de ArcheoHotspot?
- 3. Welke archeologische informatie moet worden opgenomen in de ArcheoHotspot?
- 4. Wat voor educatieve materialen zijn er nodig om de ArcheoHotspot in te richten?

Mesoniveau

- 5. Wat is het doel van deze mobiele ArcheoHotspot?
- 6. Voor welke doelgroep(en) zal de ArcheoHotspot inzetbaar zijn?
- 7. Op welke locaties zal de ArcheoHotspot inzetbaar zijn?
- 8. Wat voor vorm moet de mobiele ArcheoHotspot krijgen?
- 9. Welke informatie heeft de medewerker van de mobiele ArcheoHotspot nodig om deze te kunnen bedienen?

Macroniveau

- 10. In hoeverre zijn de al bestaande activiteiten van ArcheoHotspots in de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen toe te passen?
- 11. Waarom is het belangrijk om archeologie onder de aandacht van het publiek te brengen?

1.4 Leeswijzer

Dit verantwoordingsdocument is zo opgebouwd dat het afstudeerproces van het begin tot het einde is te volgen. Elk hoofdstuk is onderverdeeld in verschillende paragrafen die dieper ingaan op het onderwerp. Het nut en de relevantie van het afstudeeronderzoek, achtergrondinformatie over het project en de probleemstelling zijn in *1. Inleiding* beschreven.

In *2. Onderzoeksmethoden* worden de verschillende gebruikte onderzoeksmethoden behandeld. Per onderzoeksmethode is aangegeven welke deelvragen hiermee zijn beantwoord en is een verantwoording van de gemaakte keuzes beschreven. Hier wordt aangegeven op welke manier de onderzoeksmethoden zijn uitgevoerd. Vervolgens worden in *3. Onderzoeksresultaten* de gegevens beschreven die tijdens het onderzoek zijn verzameld om de deelvragen te kunnen beantwoorden. Hierbij wordt eerst gekeken naar ArcheoHotspots landelijk, waarna wordt ingezoomd op Zutphen. Hier wordt ook een interpretatie gegeven hoe deze resultaten zijn te vertalen naar een mobiele ArcheoHotspot voor Zutphen.

In *4. Discussie* wordt gereflecteerd op het functioneren van het onderzoek. De discussie is ingedeeld in micro-, meso- en macroniveau. Vervolgens worden de hoofd- en deelvragen beantwoord in *5.*

Conclusie. Ter afsluiting van het onderzoek wordt in 6. *Aanbevelingen* een advies gegeven over het gebruik van het afstudeerproduct en over toekomstig onderzoek. Het verantwoordingsdocument wordt afgesloten met de *Bronvermelding* en de *Bijlagen*. In de bijlagen komen verschillende belangrijke documenten voorbij, die deels dienen als eindproduct van het afstudeeronderzoek. Enkele van de documenten in de bijlagen zullen in de toekomst worden gebruikt tijdens de inzet van de ArcheoHotspot.

2. Onderzoeksmethoden

Om de verschillende deelvragen binnen het afstudeeronderzoek te kunnen beantwoorden, zijn verschillende onderzoeksmethoden toegepast. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de onderzoeksmethoden literatuuronderzoek, (groeps)gesprekken, inventariserend onderzoek, veldonderzoek en overige methoden. Onder elke onderzoeksmethode staat voor welke deelvragen deze is toegepast. Daarnaast wordt een verantwoording gegeven over de gemaakte keuzes.

2.1 Literatuuronderzoek

Tijdens het afstudeeronderzoek is er literatuuronderzoek uitgevoerd, voornamelijk om informatie over de geschiedenis en archeologie van Zutphen te verzamelen. Door deze gegevens samen te brengen werd duidelijk welke informatie relevant was voor de mobiele ArcheoHotspot. Er is gezocht naar boeken en (archeologische) publicaties over de geschiedenis van Zutphen, deels met informatie over recente ontwikkelingen op archeologisch en historisch vlak. Verder is er literatuuronderzoek gedaan naar de stand van zaken rondom publieksarcheologie, met name in Nederland. Dit literatuuronderzoek is uitgevoerd om de volgende deelvragen te kunnen beantwoorden:

- 1. Welke archeologische perioden zijn voor Zutphen relevant om in de ArcheoHotspot te worden opgenomen?
- 2. Welke historische informatie moet worden opgenomen in de ArcheoHotspot?
- 3. Welke archeologische informatie moet worden opgenomen in de ArcheoHotspot?
- 11. Waarom is het belangrijk om archeologie onder de aandacht van het publiek te brengen?

Verantwoording

De meeste boeken over de algemene geschiedenis van Zutphen bleken oudere uitgaven, veelal uit de jaren '80 van de vorige eeuw. Hierdoor was de bekende informatie over de geschiedenis mogelijk achterhaald of incompleet. Zo miste er bijvoorbeeld veel informatie over de Prehistorie in Zutphen. Verder maakten online artikelen amper tot geen gebruik van bronvermelding, waardoor de artikelen als niet-betrouwbaar werden gezien. Doordat in deze artikelen de bronnen misten, kon niet worden achterhaald waar de oorspronkelijke informatie vandaan kwam.

Om deze deelvragen toch te kunnen beantwoorden met betrouwbare informatie is de openbare bibliotheek in Zutphen geraadpleegd. Hier zijn zowel de algemene werken uit de jaren '80 als de recentere aanvullende publicaties aanwezig. Daarnaast is een bezoek gebracht aan Musea Zutphen, waar de archeologische collectie is geraadpleegd. Voor sommige archeologisch gerelateerde vragen is er contact geweest met Team Archeologie van de gemeente Zutphen.

Als standaardwerk is gebruik gemaakt van het boek *Geschiedenis van Zutphen* (Frijhoff 1989). Met name het hoofdstuk van Bitter over archeologisch onderzoek naar de geschiedenis en ontwikkeling van de stad is geraadpleegd.⁸ In dit hoofdstuk zijn kort de eerste archeologische onderzoeken in Zutphen beschreven. Daarnaast wordt de informatie beschreven die tot dan toe bekend is over de palts. Recentere informatie over de Zutphense palts is verkregen uit het proefschrift van de Zutphense stadsarcheoloog (Groothedde 2013). Verdere informatie over de geschiedenis van Zutphen, met name over de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, is gehaald uit *Kleine historie van Zutphen* (Doornink-Hoogenraad 1999). Voor informatie over bijzondere archeologische vondsten en verschillende opgravingen binnen Zutphen is gebruik gemaakt van diverse archeologische publicaties van de gemeentelijke archeologische dienst, de Zutphense Archeologische Publicaties (ZAP). Deze publicaties

⁸ Bitter 1989, 42-47.

zijn deels terug te vinden in de openbare bibliotheek in Zutphen, maar ook via online databanken zoals DANS EASY.⁹ Ook de publiksboeken over de opgravingen in Leesten en Eme (Groothedde/Demoed 1996 en Groothedde *et al.* 2001) zijn geraadpleegd.

Voor de deelvraag over publiksarcheologie zijn met name open access-artikelen geraadpleegd. Deze zijn voornamelijk opgevraagd via webarchieven van universiteiten en Academia.¹⁰ Verder zijn via Overheid.nl en de Raad van Europa verschillende wetten bestudeerd.

2.2 (Groeps)gesprekken

Voor de basisprincipes van een mobiele ArcheoHotspot voor Zutphen was het van belang om in gesprek te gaan met de verschillende erfgoedinstanties die de hotspot in de toekomst zullen inzetten. De ArcheoHotspot zal in eerste instantie in Zutphen worden ingezet door Erve Eme, Musea Zutphen en Erfgoedcentrum Zutphen (Team Archeologie). Verschillende individuele en groeps gesprekken zijn gevoerd om de volgende deelvragen te beantwoorden:

- 5. Wat is het doel van deze mobiele ArcheoHotspot?
- 6. Voor welke doelgroep(en) zal de ArcheoHotspot inzetbaar zijn?
- 7. Op welke locaties zal de ArcheoHotspot inzetbaar zijn?
- 8. Wat voor vorm moet de mobiele ArcheoHotspot krijgen?

Verantwoording

Om deze deelvragen te kunnen beantwoorden zijn er gesprekken aangegaan met verschillende personen binnen de samenwerkende partijen. Voor deze gesprekken en de contacten gedurende het hele afstudeerproces is ervoor gekozen om per partij één aanspreekpunt te kiezen. Met deze aanspreekpunten zijn de individuele en groeps gesprekken aangegaan. De meningen en ervaringen van de verschillende aanspreekpunten over doelen, doelgroepen, locaties voor inzetbaarheid en de vorm van de mobiele ArcheoHotspot waren van belang om over verdere inrichting na te kunnen denken.

- **Erve Eme.** Als initiatiefnemer, hoofdaanvrager en begeleider is er vanuit Erve Eme voor gekozen om Patrick Reeuwijk als aanspreekpunt te nemen. Patrick Reeuwijk heeft al jaren ervaring met functies als manager en voorzitter. Sinds december 2016 is hij bestuursvoorzitter van Stichting Erve Eme.
- **Erfgoedcentrum Zutphen.** Aanspreekpunt binnen het Erfgoedcentrum Zutphen was Hendrik Haafkens. Nadat hij als restauratiedeskundige en monumentenadviseur voor Gemeente Zutphen heeft gewerkt, is hij sinds juni 2017 bij de gemeente in dienst als Programmamanager Erfgoed. Hendrik Haafkens werkt binnen Gemeente Zutphen samen met veel teams en individuen werkzaam in de erfgoedsector.
- **Team Archeologie.** Als aanspreekpunt binnen het Team Archeologie van Gemeente Zutphen is gekozen voor stadsarcheoloog Michel Groothedde. Als senior archeoloog heeft Michel Groothedde veel ervaring met en kennis over de archeologie van Zutphen en omgeving.
- **Musea Zutphen.** Vanuit Musea Zutphen is er contact geweest met educatief medewerker Anita Kuipers. Al ruim acht jaar werkt zij in deze functie bij het museum. Hiervoor heeft zij binnen Zutphen andere functies gehad waarmee ze bekend is geraakt met de stad en de gemeente.

⁹ <https://easy.dans.knaw.nl/ui/home>, geraadpleegd op 13-1-2020.

¹⁰ <https://www.academia.edu/>, geraadpleegd op 4-11-2020.

2.3 Inventarisatie en veldbezoek

Om een overzicht te krijgen van het concept ArcheoHotspots en om bepaalde vraagstukken te kunnen beantwoorden is er een inventarisatie gemaakt van de bestaande ArcheoHotspots. Daarnaast is er aan verschillende ArcheoHotspots een veldbezoek gebracht. De inventarisatie en de veldbezoeken zijn gebruikt om de volgende deelvraag te kunnen beantwoorden:

- 10. In hoeverre zijn de al bestaande activiteiten van ArcheoHotspots in de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen toe te passen?

Verantwoording

Met een inventarisatie van de bestaande ArcheoHotspots en de daarbij horende activiteiten kon een beter beeld worden gecreëerd van de mogelijkheden van een ArcheoHotspot. De meeste ArcheoHotspots zijn vaste locaties, waar het makkelijker is om grootschalige activiteiten en projecten te organiseren. Door het creëren van een overzicht van deze activiteiten en projecten kon worden gekeken in hoeverre soortgelijke ideeën mogelijk waren voor een mobiele variant. Daarnaast is er een beter beeld geschetst van de achtergrond van de Stichting ArcheoHotspots. Hiervoor is er mondeling en schriftelijk contact geweest met Marlyn Everink, landelijk coördinator van de Stichting ArcheoHotspots. Ook is er mondeling en schriftelijk contact geweest met Marie-France van Oorsouw, die binnen de landelijke coördinatie verantwoordelijk is voor de strategie van Stichting ArcheoHotspots.

Voor de veldbezoeken moest een afweging worden gemaakt welke ArcheoHotspots zouden worden bezocht. Op het moment bestaan er twintig ArcheoHotspots door heel Nederland (en één in België). Het was niet haalbaar om al deze locaties te bezoeken. Daarom is ervoor gekozen om zes verschillende locaties langs te gaan, waarbij voor verschillende groottes en achtergronden van de betreffende ArcheoHotspots is gekozen. Alle locaties zijn vooraf ingelicht over het bezoek, omdat er gesproken wilde worden met medewerkers van de ArcheoHotspots. Er is voor gekozen om niet als 'mystery guest' te gaan omdat er dan een mogelijkheid was dat er geen medewerkers aanwezig zouden zijn om mee in gesprek te gaan. Hieronder volgt een overzicht van de gekozen ArcheoHotspots met een verantwoording van de keuze.

- **Allard Pierson Museum (Amsterdam).** Het idee en initiatief van de ArcheoHotspots is vanuit het Allard Pierson Museum gekomen. De ArcheoHotspot op deze locatie is dan ook de eerste gerealiseerde hotspot. Het leek daarom vanzelfsprekend om deze eerste ArcheoHotspot mee te nemen in de veldbezoeken. Tijdens het bezoek aan de ArcheoHotspot in het Allard Pierson Museum is er gesproken met Wim Hupperetz (directeur), Marie-France van Oorsouw (Stichting ArcheoHotspots), Meliantha Lelieveld (locatiecoördinator) en Paul (vrijwilliger).¹¹
- **Huis van Hilde (Castricum).** Huis van Hilde is het archeologisch centrum en het provinciaal archeologisch depot van de provincie Noord-Holland. In de ArcheoHotspot van het museum wordt gebruik gemaakt van archeologisch materiaal dat eerder is gebruikt in de ArcheoHotspot van het Allard Pierson Museum. Dit materiaal wordt dagelijks hergebruikt bij de activiteiten van de hotspot. Er is voor gekozen om deze locatie te bezoeken om erachter te komen hoe het voor de vrijwilligers is om dagelijks met hetzelfde materiaal te werken. Tijdens het bezoek aan Huis van Hilde is er gesproken met Anouk Veldman (manager), Carola Arndt (locatiecoördinator) en Chris (vrijwilliger).¹²

¹¹ Helaas kon de volledige naam van deze vrijwilliger niet tijdig voor publicatie worden achterhaald.

¹² Helaas kon de volledige naam van deze vrijwilliger niet tijdig voor publicatie worden achterhaald.

- **Museum Het Valkhof (Nijmegen).** Naast het beschikken over een ArcheoHotspot heeft Museum Het Valkhof een coördinerende functie gehad voor alle andere ArcheoHotspot locaties. In het verleden werden er in het museum cursussen en trainingen aangeboden voor ArcheoHotspot vrijwilligers. Recentelijk is de hele ruimte van de ArcheoHotspot verbouwd. Er is gekozen om deze locatie te bezoeken om te achterhalen in hoeverre deze coördinerende functie nog van toepassing is en om te kijken hoe het museum moderne technieken heeft toegepast op de nieuwe ruimte van de ArcheoHotspot. Tijdens het bezoek aan Museum het Valkhof is er gesproken met Odette Straten (hoofd educatie & activiteiten) en Marius Maas (vrijwilliger). Locatiecoördinator Marjolein Nagengast was niet aanwezig, maar heeft op een later moment enkele vragen via de mail beantwoord.

Als onderdeel van de coronamaatregelen werden vanaf maart 2020 onder andere alle Nederlandse musea gesloten. Hierdoor konden de overige geplande veldbezoeken niet doorgaan. Met Castellum Hoge Woerd is mailcontact geweest, overige informatie is via de Stichting ArcheoHotspots verzameld. Hieronder volgt per niet-bezochte ArcheoHotspot een verantwoording waarom deze oorspronkelijk bezocht zou worden.

- **Castellum Hoge Woerd (Utrecht).** In het Castellum Hoge Woerd wordt archeologie op verschillende manieren beleefbaar gemaakt. Het museum beschikt onder andere over moderne technologieën, waarmee de bezoeker interactief aan de slag kan gaan. Er is gekozen om deze ArcheoHotspot te bezoeken om te zien hoe zij deze moderne technologieën hebben toegepast om archeologie beleefbaar te maken voor de bezoeker.
- **De Vondst (Heerlen).** De Vondst in Heerlen is een relatief nieuw museum, waar ook het provinciaal archeologisch depot van de provincie Limburg en het restauratiebedrijf Restaura zijn gevestigd. In het museum wordt veel stil gestaan bij het traject dat archeologisch materiaal afloopt: de vondst, het conserveren en restaureren, het deponeren en het tentoonstellen. Er is voor gekozen om deze locatie te bezoeken om te zien hoe ze het archeologisch proces van vondstmateriaal in de ArcheoHotspot hebben verwerkt.
- **Cultuurhistorisch Paviljoen (Coevorden).** In juli 2019 is in Coevorden de eerste ArcheoHotspot van Noord-Nederland geopend. De ruimte waar de ArcheoHotspot zich in bevindt is speciaal voor dit doel ontworpen en gebouwd. Deze ArcheoHotspot is echter tijdelijk en zal na twee of drie jaar verdwijnen. Er is gekozen om deze locatie te bezoeken om te zien hoe ArcheoHotspot activiteiten in een relatief kleine en tijdelijke ruimte georganiseerd kunnen worden.

De ArcheoHotspot van Zutphen zal een mobiele (Pop-up) variant worden. Alle bovenstaande locaties die zijn geselecteerd voor een veldbezoek zijn echter vaste locaties. Er zijn geen bezoeken aan bestaande Pop-up ArcheoHotspots gepland omdat deze gedurende het afstudeeronderzoek niet in gebruik zijn geweest. Deze Pop-up ArcheoHotspots worden alleen ingezet bij bepaalde evenementen, zoals de Romeinenweek en de Nationale Archeologiedagen, die vanwege de coronacrisis in 2020 niet door konden gaan. Voorbeelden van benodigdheden en activiteiten voor Pop-up ArcheoHotspots zijn verkregen via Stichting ArcheoHotspots.

2.4 Overige

Om de laatste deelvragen te kunnen beantwoorden waren de uitkomsten van andere deelvragen van belang. De hiermee te beantwoorden deelvragen zijn:

- 4. Wat voor educatieve materialen zijn er nodig om de ArcheoHotspot in te richten?
- 9. Welke informatie heeft de medewerker van de mobiele ArcheoHotspot nodig om deze te kunnen bedienen?

Ten eerste was het van belang welke historische en archeologische perioden relevant zijn voor Zutphen (deelvragen 1, 2 en 3). Door een beeld te krijgen van de relevante perioden werd duidelijker wat voor inhoud (en daarbij educatieve materialen) interessant zijn voor een Zutphense ArcheoHotspot. De soort activiteiten en daarbij horende educatieve materialen hingen af van het doel en de doelgroepen van de ArcheoHotspot (deelvragen 5 en 6). Het was handig om te weten wat er in de hotspot moet gaan gebeuren en wie hiermee aan de slag gaat. Niet geheel onbelangrijk was ook de uiteindelijke vorm van de ArcheoHotspot (deelvraag 8). Hiervoor was het vooral van belang om te weten hoeveel opslagruimte de hotspot uiteindelijk krijgt. Hoe meer ruimte, hoe meer en hoe grotere educatieve materialen er mee kunnen.

De antwoorden van deze deelvragen zijn niet alleen van belang geweest voor het beantwoorden van deelvraag 4, maar ook voor het beantwoorden van deelvraag 9. De medewerkers van de toekomstige ArcheoHotspot moeten iets kunnen vertellen over de geschiedenis en de archeologie van Zutphen. Wat ze hierover gaan vertellen is ook weer afhankelijk van bijvoorbeeld het doel en de doelgroepen van de ArcheoHotspot. Daarbij horen deze medewerkers ook te weten hoe ze de ArcheoHotspot moeten gebruiken en welke (educatieve) materialen er aanwezig zijn. Door een antwoord te krijgen op deze deelvraag kon een handleiding voor toekomstige medewerkers worden opgesteld.

3. Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk wordt de informatie verzameld die nodig is voor het beantwoorden van de deelvragen. Hierbij zijn de deelvragen opgedeeld in verschillende categorieën. In 3.1 *Publieksarcheologie* wordt inleidend ingegaan op het belang van publieksbereik in de archeologie. Vervolgens is een onderscheid gemaakt tussen de deelvragen over de overkoepelende ArcheoHotspots (3.2 *ArcheoHotspots Nederland*) en de deelvragen specifiek over de Zutphense ArcheoHotspot (3.3 *ArcheoHotspot Zutphen*). De deelvragen over de historie en archeologie van Zutphen zijn opgenomen in 3.4 *Geschiedenis van Zutphen*. In 3.5 *Interpretatie* volgt een overzicht hoe de antwoorden van de deelvragen zijn te vertalen naar een mobiele ArcheoHotspot voor Zutphen.

3.1 Publieksarcheologie

De eerste ArcheoHotspot werd in het Allard Pierson Museum geopend om het museum interactiever en toegankelijker te maken. Het idee hierachter was om bezoekers zelf mee te laten kijken en doen met archeologisch onderzoek. Publieksbereik is een steeds groter wordend onderdeel van de archeologie, zowel in binnen- als buitenland. Er is literatuuronderzoek gedaan naar de wetgeving omtrent participatie in de archeologie en er zijn voorbeelden van publieksarcheologie opgezocht om erachter te komen hoe het ArcheoHotspot-concept in het grotere geheel past.

In deze paragraaf wordt informatie gegeven ter beantwoording van de volgende deelvraag:

- 11. Waarom is het belangrijk om archeologie onder de aandacht van het publiek te brengen?

3.1.1 Wetgeving

In 1992 ondertekenden de lidstaten van de Raad van Europa een internationaal verdrag over de bescherming van archeologisch erfgoed. Dit verdrag, officieel het ‘Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed’, staat beter bekend als het Verdrag van Valletta of het Verdrag van Malta. In Nederland ging hierdoor de traditionele archeologie op de schop en de nadruk kwam te liggen bij de bescherming van erfgoed. Hierdoor zou archeologie vaker *in situ* (in de grond) bewaard blijven ter bevordering van het behoud, terwijl dit eerder wel zou zijn opgegraven. Ook kregen meer instanties de bevoegdheid om archeologisch onderzoek uit te mogen voeren, waardoor commerciële archeologie ontstond.¹³ In het Verdrag van Valletta wordt ook aandacht besteed aan de bewustmaking van het publiek (Artikel 9). Volgens dit artikel zijn archeologische partijen verplicht om:

- ‘voorlichtingscampagnes te voeren om bij het publiek besef te kweken en te ontwikkelen van de waarde van het archeologische erfgoed voor het begrip van het verleden en de bedreigingen voor dit erfgoed’ (art. 9 lid i Valletta 1992);
- ‘de toegang van het publiek tot belangrijke bestanddelen van het archeologisch erfgoed, met name vindplaatsen, te bevorderen en het tentoonstellen aan het publiek van geselecteerde archeologische voorwerpen te stimuleren’ (art. 9 lid ii Valletta 1992).¹⁴

Hieruit blijkt niet alleen het belang om archeologische kennis over te brengen aan het publiek, maar ook het verlenen van toegang tot archeologisch erfgoed, waaronder vondstmateriaal. Door bewustzijn over archeologisch erfgoed te creëren en hierbij originele locaties en vondsten te laten zien, krijgt het publiek een idee van de waarde en bedreigingen van dit erfgoed.

¹³ Alders *et al.* 2009, 19.

¹⁴ <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002031/2007-12-12>, geraadpleegd op 3-11-2020.

Het Verdrag van Faro gaat nog wat verder in op deze bewustmaking van het publiek. Dit verdrag werd in 2005 ondertekend en is ondertussen bij 19 Europese lidstaten in werking getreden. In het verdrag staat geschreven dat erfgoed mensen samenbrengt en daardoor van sociaal belang is voor de samenleving.¹⁵ Hierbij komt participatie centraal te staan. Enkele uitgangspunten over bewustmaking en participatie uit het Verdrag van Faro zijn:¹⁶

- Erkenning dat elk persoon het recht heeft om bezig te zijn met cultureel erfgoed naar keuze, met respect van de rechten en vrijheden van anderen, als een aspect van het recht om vrijelijk te participeren in het culturele leven zoals vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948) en gewaarborgd in het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (1966) (inleiding Faro 2005);
- Overtuiging van de noodzaak om iedereen in de samenleving te betrekken bij het voortdurende proces van het bepalen en beheren van cultureel erfgoed (inleiding Faro 2005);
- Iedereen, individueel of gezamenlijk, heeft het recht om te profiteren van cultureel erfgoed en bij te dragen aan de verrijking hiervan (art. 4 lid a Faro 2005). Daarnaast hebben zij de verantwoordelijkheid om eigen en andermans cultureel erfgoed te respecteren, waaronder het gezamenlijk Europees erfgoed (art. 4 lid b Faro 2005);
- Aanmoedigen van iedereen om te participeren in (art. 12 lid a Faro 2005):
 - het proces van identificatie, studie, interpretatie, bescherming, behoud en presentatie van het cultureel erfgoed;
 - publieke reflectie en discussie over de mogelijkheden en uitdagingen welke het cultureel erfgoed vertegenwoordigt;
- De waarde in acht nemen van elke erfgoedgemeenschap die is verbonden aan het cultureel erfgoed waarmee zij zich identificeert (art. 12 lid b Faro 2005);
- De rol van vrijwilligersorganisaties erkennen, zowel als partners in activiteiten als constructieve critici van erfgoedbeleid (art. 12 lid c Faro 2005);
- Stappen zetten in het verbeteren van toegang tot erfgoed, vooral voor jonge mensen en kansarmen, om het bewustzijn over de waarde van erfgoed te vergroten, de noodzaak om het te onderhouden en te bewaren, en de voordelen die hieraan zijn verbonden (art. 12 lid d Faro 2005).

Waar het bij het Verdrag van Valletta vooral neerkomt op bewustmaking van het publiek, gaat het Verdrag van Faro dieper in op het activeren van mensen; daadwerkelijke participatie van het publiek. Er wordt gestreefd naar de aanmoediging om mensen zelf deel te laten nemen aan archeologie.

Echter is Artikel 9 uit het Verdrag van Malta niet opgenomen in de Nederlandse wetgeving en heeft Nederland tot op heden niet het Verdrag van Faro ondertekend. Wel is de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) de komende jaren in samenwerking met erfgoedinstanties aan het onderzoeken hoe dit ook in Nederland gestimuleerd kan worden.¹⁷ Dit neemt echter niet weg dat er al op verschillende manieren aan publieksarcheologie wordt gedaan in Nederland.

3.1.2 Europees onderzoek

Van 2013 tot 2018 werd binnen Europa een onderzoek uitgevoerd naar de waarde en het belang van archeologie binnen de samenleving. Dit onderzoek, genaamd NEARCH, werd als cultuurprogramma gefinancierd door de Europese Commissie en er werkten 10 landen en 16 organisaties aan mee. Het

¹⁵ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/199/>, geraadpleegd op 3-11-2020.

¹⁶

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680083746>, geraadpleegd op 4-11-2020.

¹⁷ <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro>, geraadpleegd op 3-11-2020.

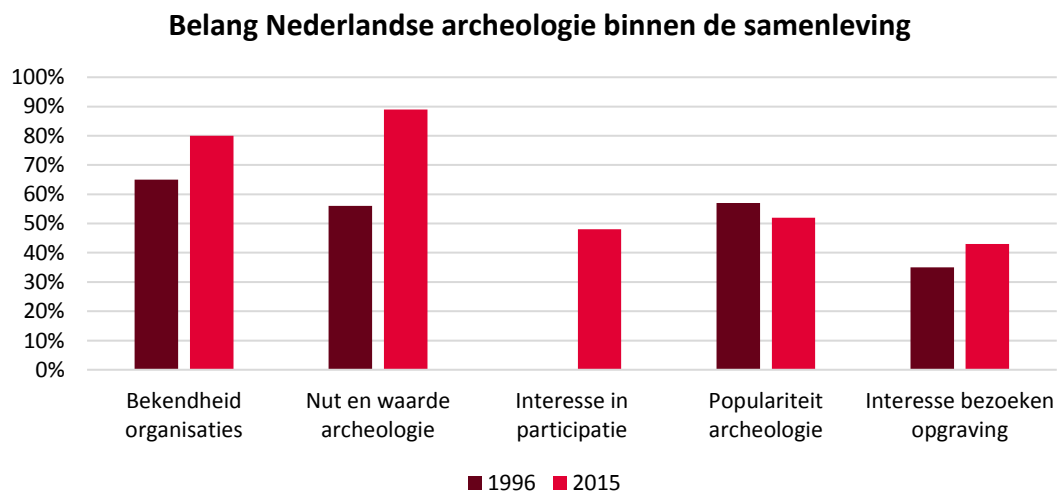

onderzoek had als hoofdthema's het verbinden, delen, verbeelden, informeren en vernieuwen van de (Europese) archeologie.¹⁸ Binnen verschillende Europese landen werden enquêtes gehouden over sociale aspecten rondom archeologie. Nederland was één van deze landen. Het doel was om de publieke gedachten en verwachtingen over archeologie en archeologisch erfgoed in kaart te brengen.¹⁹

Het onderzoek van NEARCH toont aan dat het belang van archeologie voor de samenleving groeit. Ten tijde van het onderzoek vond op Europees niveau 91% van de respondenten dat archeologie een grote waarde heeft; 90% vond archeologie waardevol. De meerderheid van de respondenten had interesse in archeologie en waardeerde bezoeken aan musea en archeologische locaties. Een verklaring hiervan zag NEARCH in het groeiende aantal projecten en activiteiten (zoals archeologische festivals) die het publiek aanmoedigen tot deelname.²⁰

In Nederland is in 1996 door de archeologische sector een onderzoek uitgevoerd naar kennis, houding en gedrag in relatie tot de Nederlandse archeologie (NIPO/AIC 1996). NEARCH heeft de resultaten van het eigen onderzoek uit 2015 vergeleken met de resultaten uit 1996. Hieruit blijkt dat er een positieve ontwikkeling is in de denkwijze over archeologie. Tijdens het nieuwe NEARCH onderzoek waren meer respondenten bekend met organisaties die kennis en activiteiten aanbieden (van 65% in 1996 naar 80% in 2015), zoals het Rijksmuseum van Oudheden (van 45% naar 72%) en het Museumpark Archeon (van 55% naar 80%). Daarnaast zijn de bezoekersaantallen gestegen en de algemene mening over de waarde van archeologie verbeterd: in 2015 dacht 89% van de respondenten dat archeologie nuttig is en een grote waarde heeft. In 1996 was dit 56%.²¹

Uit het NEARCH onderzoek van 2015 bleek echter wel dat Nederland weinig interesse had in het actief meedoen aan archeologische activiteiten. In 1996 was er onder de respondenten totaal geen interesse in participatie, terwijl dit in 2015 48% was. In 1996 was archeologie populair onder 57% van de respondenten, in 2015 was dit gezakt naar 52%. Echter toonden ondertussen wel meer respondenten interesse in het bezoeken van een archeologische opgraving: dit is van 35% in 1996 naar 43% in 2015 gegaan.²² In **Figuur 1** staan de resultaten van Nederland uit 1996 en 2015 weergegeven in een diagram.

Figuur 1 Resultaten onderzoek naar belang Nederlandse archeologie binnen de samenleving. Bron: NEARCH.

¹⁸ <http://www.nearch.eu/what-is-nearch>, geraadpleegd op 4-11-2020.

¹⁹ Kajda *et al.* 2017, 97.

²⁰ Kajda *et al.* 2017, 105.

²¹ Kajda *et al.* 2017, 106.

²² Kajda *et al.* 2017, 108.

3.1.3 Praktijk

Ondanks het gebrek aan archeologied participatie in de Nederlandse wetgeving laat NEARCH zien dat er vanuit de Nederlandse samenleving wel degelijk interesse is in archeologie. Naast participatie wordt er volop gewerkt aan publieksbereik en het overbrengen van archeologische kennis. Bij onderzoek moeten archeologen afspraken maken met projectontwikkelaars, beleidsmakers en lokale autoriteiten. Veel gemeenten hebben hun eigen archeologiebeleid en onderzoeksagenda's die zij delen met het publiek. Daarnaast worden onderzoeksresultaten steeds meer verspreid naar het publiek via onder andere boeken, brochures, folders, websites, tentoonstellingen en routes. Verder zijn er musea, themaparken, reconstructies, visualisaties, informatiepanelen en monumenten die informatie overbrengen. Er zijn verschillende subsidies en regelingen voor erfgoed en zelfs specifiek voor archeologied participatie.²³

Een praktijkvoorbeeld is het evenement van de Nationale Archeologiedagen. Dit jaarlijks terugkerende weekend heeft als doel het publiek te betrekken bij archeologie met verhalen en activiteiten. Deze activiteiten, die sinds 2015 door bijna heel Nederland worden georganiseerd, zijn bedoeld voor jong en oud. De eerste editie trok ongeveer 21.000 bezoekers, terwijl dit aantal in 2019 bijna was verdubbeld naar 40.000 bezoekers. Stichting Nationale Archeologiedagen noemt archeologie 'springlevend' en werkt eraan om elk jaar meer mensen te bereiken.²⁴

Andere voorbeelden zijn de Archeosuccessen van Archeologie Leeft, een initiatief van Stichting Nationale Archeologiedagen. Archeologie Leeft is een platform waar successen, inspiratie en tools rondom publieksbereik in de archeologie worden gedeeld. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de succesfactoren communicatie, samenwerking, locatie, maatschappelijk en publiek.²⁵ Het eerder genoemde NEARCH, de Nationale Archeologiedagen en ook ArcheoHotspots vallen onder de inspiratie en tools van Archeologie Leeft. Eén van de Archeosuccessen van Archeologie Leeft is Erfgoed Gezocht.

- **Erfgoed Gezocht** (Universiteit Leiden en Erfgoed Gelderland) is een Nederlands citizen science project. Bij citizen science dragen burgers bij aan wetenschappelijk onderzoek. Bij Erfgoed Gezocht kon het publiek met behulp van gedetailleerde hoogtekarten van Nederland meehelpen zoeken naar archeologie, met name grafheuvels en celtic fields. Tijdens het proefproject van Erfgoed Gezocht werden in vijf maanden ongeveer 350.000 detailkaarten van de Veluwe afgezocht door bijna 2.500 mensen. Mogelijk zijn hierdoor honderden nieuwe grafheuvels ontdekt en is het oppervlakte van celtic fields vermoedelijk verdubbeld. Het proefproject van Erfgoed Gezocht trok jonge en oude mensen, mensen met interesse in archeologie en met interesse in computers.

Door het publiek op deze manier bij onderzoek te betrekken, is een breder besef ontstaan van Nederlandse archeologische resten en het belang om deze te beschermen. Dit is het uiteindelijke doel van publieksarcheologie: het publiek kennis laten maken met archeologisch erfgoed om het belang van bescherming en behoud te laten inzien. Erfgoed is van iedereen; door bescherming en behoud kan het ook worden overgebracht aan toekomstige generaties. Ondanks dat publieksparticipatie in de archeologie nog niet is opgenomen in de Nederlandse wetgeving, erkent de archeologische gemeenschap wel dat het publiek de mogelijkheid moet hebben tot participatie in erfgoedprojecten.

Dit is uiteindelijk ook het doel van ArcheoHotspots: door middel van participatie in de archeologie het publiek kennis laten maken met (vaak lokale) archeologie en erfgoed. Door bezoekers aan de slag te

²³ Dries 2012, 214-215.

²⁴ <https://www.archeologiedagen.nl/over-ons/stichting-nationale-archeologiedagen/>, geraadpleegd op 4-11-2020.

²⁵ <https://www.archeologieleeft.nl/over-archeologie-leeft/>, geraadpleegd op 4-11-2020.

laten gaan met origineel archeologisch materiaal wordt kennis overgebracht van waarde en belang van archeologie en erfgoed, dat van ons allemaal is.

3.2 ArcheoHotspots Nederland

Om een beter beeld te krijgen van de verschillende activiteiten is een inventarisatie gemaakt van de bestaande ArcheoHotspots in Nederland. Hierbij zijn veldbezoeken aan verschillende locaties gebracht, is contact geweest met de landelijke coördinator van Stichting ArcheoHotspots en is er gebruik gemaakt van conceptdocumenten van de landelijke Stichting ArcheoHotspots en interviews met locatiecoördinatoren, afgenomen in februari en maart 2018.

In deze paragraaf wordt informatie gegeven ter beantwoording van de volgende deelvraag:

- 10. In hoeverre zijn de al bestaande activiteiten van ArcheoHotspots in de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen toe te passen?

3.2.1 Overzicht

Voor het inventariseren van de activiteiten binnen de bestaande ArcheoHotspots, is aan de hand van enkele tabellen en figuren een algemeen overzicht gemaakt van deze locaties. Het gaat hierbij om zowel de vaste, tijdelijke als Pop-up ArcheoHotspots in Nederland en in België.

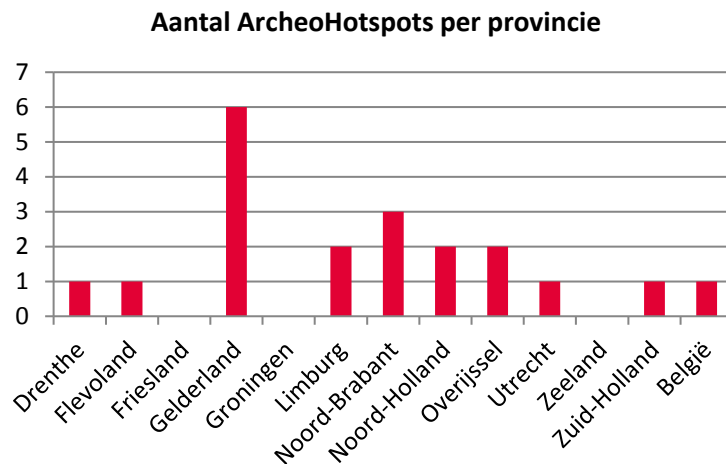
PROVINCIE	PLAATS	OPRICHTING	LOCATIE
Drenthe	Coevorden	2019	Cultuurhistorisch Paviljoen
Flevoland	Lelystad	2018	Batavialand
Gelderland	Arnhem	2016	Erfgoedcentrum Rozet
Gelderland	Dreumel	2018	Expeditie Over De Maas
Gelderland	Ede	2019	Cultura Erfgoed
Gelderland	Heilig Landstichting	2017	Museumpark Orientalis
Gelderland	Nijmegen	2017	Museum Het Valkhof
Gelderland	Ommeren	2019	Streekmuseum Baron van Brakell
Limburg	Heerlen	2018	De Vondst
Limburg	Venlo	2019	Fort Museum Venlo
Noord-Brabant	Boxtel	2017	Oertijdmuseum
Noord-Brabant	Den Bosch	2015	Groot Tuighuis
Noord-Brabant	Eindhoven	2015	Erfgoedhuis
Noord-Holland	Amsterdam	2014	Allard Pierson Museum
Noord-Holland	Castricum	2016	Huis van Hilde
Overijssel	Hasselt	2019	Werkruimte De Trekschuit
Overijssel	Oldenzaal	2019	Palthehuis
Utrecht	Utrecht	2016	Castellum Hoge Woerd
Zuid-Holland	Alphen a/d Rijn	2017	Alphen a/d Rijn e.o.; pop-up
Brussels Hoofdstedelijk Gewest (België)	Brussel	2019	Museum Kunst & Geschiedenis

Tabel 1 Huidige ArcheoHotspots.

In **Tabel 1** zijn de huidige ArcheoHotspots opgenomen. Ze zijn per provincie op alfabetische volgorde gerangschikt. Vier van de ArcheoHotspots zijn gearceerd omdat deze afwijken van de overige ArcheoHotspots. De ArcheoHotspot van Coevorden (Drenthe) is gearceerd omdat dit een tijdelijke ArcheoHotspot is. Ondanks dat de hotspot in een hiervoor speciaal ontworpen en gerealiseerd paviljoen zit, is het de bedoeling dat deze maar twee tot drie jaar bestaat. De ArcheoHotspot van Expeditie Over De Maas in Dreumel (Gelderland) is gearceerd omdat ook deze hotspot tijdelijk is

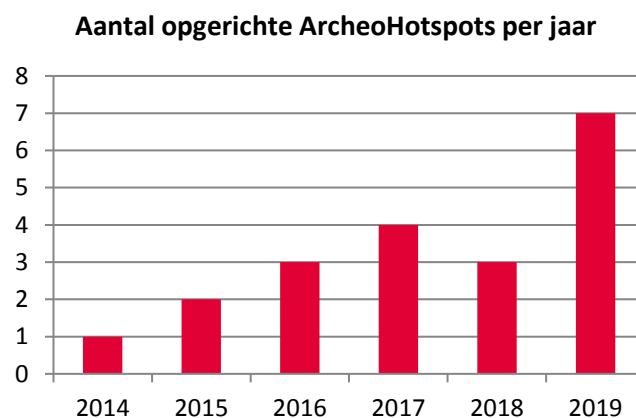

(onbekend voor hoe lang). Daarnaast is het onbekend wat de openingstijden zijn; mogelijk is deze hotspot alleen geopend tijdens vooraf aangekondigde evenementen. De ArcheoHotspot van Museumpark Orientalis in Heilig Landstichting (wederom Gelderland) is gearceerd omdat deze enkel in de zomerperiode is geopend. De ArcheoHotspot van Alphen aan den Rijn is gearceerd omdat dit een Pop-up ArcheoHotspot is. Deze is alleen in gebruik bij evenementen, zoals de jaarlijks terugkerende Romeinenweek. Echter is deze hotspot wel al meerdere keren teruggekeerd.

Figuur 2 ArcheoHotspots per provincie.

Figuur 2 geeft weer hoeveel ArcheoHotspots er op dit moment per provincie zijn. Hierbij valt op dat Gelderland vooroploopt met een huidig aantal van zes hotspots. Dit is een verdubbeling van het aantal Noord-Brabantse ArcheoHotspots. Het hoge aantal Gelderse ArcheoHotspots heeft mogelijk te maken met de provinciale coördinatie door Erfgoed Gelderland. Wat ook opvalt, is de afwezigheid van ArcheoHotspots in het noorden. Wel zijn er ondertussen één hotspot in Drenthe, één in Flevoland en twee in Overijssel. Waarom Friesland en Groningen nog geen ArcheoHotspots hebben, is niet duidelijk. Zeeland heeft op het moment ook nog geen ArcheoHotspots.

Figuur 3 Aantal opgerichte ArcheoHotspots per jaar.

In **Figuur 3** is het aantal opgerichte ArcheoHotspots per jaar te zien. Vanaf de eerste hotspot in 2014 is er elk jaar een groei tegenover het voorgaande jaar te zien. Alleen in 2018 zijn er minder hotspots opgericht dan het jaar daarvoor. In 2019 is zelfs bijna een verdubbeling aan opgerichte hotspots te zien sinds de vorige stijging in 2017.

3.2.2 Activiteiten

Tijdens de inventarisatie van de bestaande ArcheoHotspots is er nagegaan welke activiteiten de verschillende hotspots beschikbaar stellen voor hun bezoekers. Hierbij is een onderscheid gemaakt tussen het ArcheoLab, de ArcheoHotspot-ruimte waar de bezoeker zelf aan de slag kan met activiteiten, en de ArcheoAcademy, waarbij extra activiteiten worden georganiseerd, naast de activiteiten die in de ArcheoHotspot-ruimte worden aangeboden.

ArcheoLab

Het ArcheoLab is de benaming voor de fysieke ArcheoHotspot-ruimte. Dit is de ruimte waarin de bezoeker meekijkt, -doet of -helpt met de activiteiten die de specifieke ArcheoHotspot aanbiedt. Deze zijn zeer verschillend en de mogelijkheden zijn dan ook afhankelijk van de ruimte en van het aanbod van de gemeente of provincie. Hieronder volgt een overzicht van de ArcheoLab-activiteiten.

- **Kijken naar archeologisch onderzoek.** Tijdens deze activiteit zijn vrijwilligers, archeologen en/of specialisten aan het werk met archeologisch onderzoek. Bezoekers kunnen meekijken tijdens de bezigheden.
- **Meehelpen met archeologisch onderzoek.** Tijdens deze activiteit zijn vrijwilligers, archeologen en/of specialisten aan het werk met archeologisch onderzoek. Bezoekers kunnen meehelpen tijdens de bezigheden. Voorbeelden van handelingen die de bezoeker mag uitvoeren: het sorteren van vondstmateriaal, het schoonmaken van vondstmateriaal, het plakken van scherven, het determineren van vondstmateriaal, het beschrijven van vondstmateriaal, het documenteren van vondstmateriaal, het restaureren van vondstmateriaal, het uitwerken van onderzoek, zadenonderzoek.
- **Vondstregistratie.** Tijdens deze activiteit mag de bezoeker uitgezocht vondstmateriaal zelf (digitaal) registreren.
- **Archeologische vragen stellen.** Tijdens deze activiteit mag de bezoeker archeologische vragen stellen aan de aanwezige vrijwilligers, archeologen en/of specialisten.
- **Uitleg krijgen over archeologie.** Tijdens deze activiteit krijgt de bezoeker uitleg over archeologie van vrijwilligers, archeologen en/of specialisten.
- **Uitleg krijgen over wet- en regelgeving.** Tijdens deze activiteit krijgt de bezoeker uitleg over wet- en regelgeving (over archeologie) van vrijwilligers, archeologen en/of specialisten.
- **Maken van replica's van archeologische vondsten.** Tijdens deze activiteit mag de bezoeker met gips zelf replica's maken van archeologische vondsten.

ArcheoAcademy

De term ArcheoAcademy werd voor het eerst gebruikt door de ArcheoHotspot van Museum Het Valkhof (Nijmegen). Hierbij werden als extra activiteit lezingen georganiseerd met een archeologisch onderwerp. Binnen de term ArcheoAcademy vallen dan ook extra activiteiten die niet te volgen zijn tijdens de reguliere openingstijden van de ArcheoHotspot, maar die apart worden georganiseerd. Hieronder volgt een overzicht van de ArcheoAcademy-activiteiten.

- **Archeologisch spreekuur.** Tijdens een archeologisch of vondstensspreekuur mag de bezoeker zelf gevonden archeologische vondsten meebrengen. Deze vondsten zullen vervolgens door archeologen worden gedetermineerd. De bezoeker wordt wanneer nodig geholpen bij het doen van een vondstmelding. Meegebrachte vondsten worden niet op waarde getaxeerd.
- **Rondleidingen.** Tijdens deze activiteit worden er voor bezoekers extra rondleidingen georganiseerd.
- **Educatieve workshops.** Tijdens deze activiteit worden er voor bezoekers educatieve workshops of cursussen georganiseerd. Voorbeelden hiervan zijn een historische proeverij of een workshop zaden determineren met behulp van een binoculaire/microscop.
- **Lezingen.** Tijdens deze activiteit worden er voor bezoekers lezingen georganiseerd met een (lokaal) archeologisch onderwerp.

- **Tentoonstellingsruimte.** Tijdens deze activiteit wordt er in het kader van de ArcheoHotspot een aparte tentoonstellingsruimte ingericht. Dit kan bijvoorbeeld met vondsten uit archeologisch onderzoek dat eerder in de ArcheoHotspot heeft gelegen.
- **Film over archeologisch onderzoek.** Tijdens deze activiteit kunnen bezoekers kijken naar een documentaire over archeologie, archeologische vondsten of archeologisch onderzoek.

3.3 ArcheoHotspot Zutphen

Verschillende erfgoedinstellingen binnen de gemeente Zutphen wilden graag de handen ineenslaan en meer gaan doen aan participatie en educatie binnen de archeologie. Een manier om archeologie op een interessante, interactieve manier met deelnemers te delen, is door middel van een zogenaamde ArcheoHotspot. De mobiele ArcheoHotspot van Zutphen is dan ook een samenwerking tussen deze verschillende erfgoedinstellingen. Om ervoor te zorgen dat de mobiele ArcheoHotspot bij deze Zutphense samenwerking past, zijn er gesprekken aangegaan met de contactpersonen van de verschillende instellingen. Hierbij zijn vragen gesteld over wat voor doel zij met de ArcheoHotspot hebben, welke doelgroepen ze hiermee willen bereiken, op welke locaties de mobiele hotspot zal worden ingezet en welke vorm de hotspot nodig heeft om bovenstaande mee te kunnen bereiken.

In deze paragraaf wordt informatie gegeven ter beantwoording van de volgende deelvragen:

- 5. Wat is het doel van deze mobiele ArcheoHotspot?
- 6. Voor welke doelgroep(en) zal de ArcheoHotspot inzetbaar zijn?
- 7. Op welke locaties zal de ArcheoHotspot inzetbaar zijn?
- 8. Wat voor vorm moet de mobiele ArcheoHotspot krijgen?

3.3.1 Samenwerking

De mobiele ArcheoHotspot van Zutphen is een samenwerkingsproject tussen verschillende erfgoedinstellingen. Binnen de gemeente Zutphen gaat het om Erve Eme, Erfgoedcentrum Zutphen (Team Archeologie) en Musea Zutphen. Verder is op provinciaal niveau Erfgoed Gelderland betrokken bij het project. Deze samenwerking zou in eerste instantie worden benadrukt met het ondertekenen van een intentieverklaring (zie Bijlage IV). In deze verklaring wordt door de verschillende partijen de intentie uitgesproken om bij te dragen en mee te helpen bij de realisatie en het gebruik van de mobiele ArcheoHotspot. Echter is er in verband met de huidige coronamaatregelen voor gekozen om de intentie digitaal uit te spreken. Uiteindelijk heeft op 29 september 2020 de fysieke ondertekening plaatsgevonden. Hieronder volgt een beschrijving van de verschillende betrokken erfgoedinstellingen.

- Initiatiefnemer en toekomstig eigenaar is **Erve Eme**, een archeologisch openluchtmuseum gevestigd in Zutphen. Op dit erf zijn verschillende middeleeuwse bouwwerken te vinden, die zijn gereconstrueerd aan de hand van archeologische opgravingen in Zutphen. Dit historische erf komt tot leven door re-enactors, die de bezoekers een beeld geven van het leven in de Middeleeuwen. Naast de normale opening organiseert Erve Eme ook jaarlijks een grote Vikingmarkt met Pasen. Wanneer de ArcheoHotspot niet in gebruik is, zal deze op het terrein van Erve Eme worden gestald.
- Het **Erfgoedcentrum Zutphen** vertegenwoordigt het cultuurhistorisch erfgoed binnen de gemeente Zutphen. In het Erfgoedcentrum Zutphen zijn het Regionaal Archief Zutphen (RAZ), Team Archeologie, Monumentenzorg en Musea Zutphen opgenomen. Erfgoedcentrum Zutphen zal helpen bij het werven van vrijwilligers die zullen meedraaien in de toekomstige ArcheoHotspot.

- **Team Archeologie** (onder het Erfgoedcentrum Zutphen) is de gemeentelijke archeologische dienst van de gemeente Zutphen. Resultaten van archeologisch onderzoek worden gepubliceerd in de Zutphense Archeologische Publicaties (ZAP). Zij zullen (educatief) materiaal leveren dat tijdens de activiteiten in de ArcheoHotspot gebruikt zal worden.
- Het Stedelijk Museum Zutphen (dat samen met het Museum Henriette Polak de **Musea Zutphen** vormt) heeft een vaste collectie die de geschiedenis van Zutphen laat zien. In deze collectie zijn de meest bijzondere vondsten uit de gemeente opgenomen. Ook zorgen zij voor lesprogramma's voor het basis-, voortgezet en speciaal onderwijs. Vanuit Musea Zutphen wordt meegeholpen om de inhoud van de ArcheoHotspot educatief verantwoord te maken.
- **Erfgoed Gelderland** is een coöperatie waar 215 Gelderse erfgoedinstanties bij zijn aangesloten. Deze instanties kunnen onderling samenwerken, kennis uitwisselen en hun erfgoed presenteren. Erfgoed Gelderland stimuleert deze onderlinge contacten. Vanuit Erfgoed Gelderland worden ook de Gelderse ArcheoHotspots gecoördineerd. Een toekomstige bredere inzetbaarheid van de Zutphense mobiele ArcheoHotspot zal dan ook mede vanuit Erfgoed Gelderland worden gecoördineerd. Verder heeft Erfgoed Gelderland ondersteuning geboden bij de subsidieaanvragen voor de ArcheoHotspot.

Alle bovengenoemde partijen werken samen om de totstandkoming van de mobiele ArcheoHotspot te verwezenlijken en deze ook gezamenlijk in de toekomst in gebruik te nemen. Zij dragen hierbij een gedeelde verantwoordelijkheid, over zowel het gebruik als het behoud van de ArcheoHotspot.

Verder zal er met de mobiele ArcheoHotspot een vast partnerschap aan worden gegaan met RAAP. RAAP is een commercieel onderzoeks- en adviesbureau op het gebied van archeologisch onderzoek. Zij kunnen de mobiele ArcheoHotspot meenemen naar open dagen van opgravingen. Daarnaast zullen zij promotiematerialen aanbieden die tijdens de inzet van de ArcheoHotspot gratis weggegeven kunnen worden aan deelnemers (denk hierbij aan winkelwagenmuntjes). Op deze manier kan de afdeling RAAP Oost (gevestigd in Zutphen) de mobiele ArcheoHotspot door heel Gelderland gaan gebruiken.

3.3.2 Doel

Voor het inhoudelijk inrichten van de ArcheoHotspot was het van belang om van de samenwerkende instellingen te weten wat hun uiteindelijke doel is voor de ArcheoHotspot. Met een rijdend museum kan van alles worden gedaan. Zo kan de nieuwsgierigheid van de bezoeker worden getriggerd, kan er informatie worden gegeven of kan de hotspot worden gebruikt als een soort 'Tussen Kunst & Kitsch'. Bij 'Tussen Kunst & Kitsch' wordt voornamelijk gekeken naar de financiële waarde van (archeologische) vondsten, niet zo zeer naar de historische waarde van voorwerpen. Er zijn verschillende gesprekken gevoerd met de contactpersonen van de samenwerkende erfgoedinstellingen om een beeld te krijgen van hun bedoelingen. Daarnaast is ook gekeken naar de doelen van de landelijke Stichting ArcheoHotspots.

ArcheoHotspots zijn opgericht om bezoekers op een laagdrempelige manier kennis te laten maken met archeologie. Het doel van de landelijke Stichting ArcheoHotspots is om archeologie en archeologisch onderzoek meer zichtbaar en tastbaar te maken voor het publiek. Waar mogelijk gaat de bezoeker zelf aan de slag met archeologisch onderzoek. Het archeologisch proces staat zoveel mogelijk centraal. Het principe is dat de bezoeker met welke activiteit dan ook zelf de handen uit de mouwen kan steken. Bij elke ArcheoHotspot zijn medewerkers (meestal vrijwilligers) aanwezig die de bezoekers begeleiden bij de activiteiten. Voorkennis van archeologie is geen vereiste voor vrijwilligers, zolang ze enthousiast zijn over geschiedenis en archeologie en graag met publiek omgaan. Ethisch gezien is het vanuit de landelijke Stichting ArcheoHotspots niet de bedoeling om meegebrachte vondsten op waarde te

taxeren. Voor het behoud van archeologie is de historische waarde van een vondst veel belangrijker dan financiële waarde. Daarnaast is er het gevaar dat mensen zelf naar archeologie gaan zoeken, in de hoop hier geld mee te kunnen verdienen. Het is vanuit ArcheoHotspots niet de bedoeling dit aan te moedigen.

Voor de Zutphense erfgoedinstellingen is het vooral van belang dat zij de mobiele ArcheoHotspot kunnen gebruiken als middel om de Zutphense geschiedenis en archeologie meer op de kaart te zetten. Voor Erve Eme is het vooral van belang dat de hotspot iets toevoegt op het historisch erf van het openluchtmuseum. Uit een gesprek met Hendrik Haafkens (Erfgoedcentrum Zutphen) en Michel Groothedde (Team Archeologie) blijkt dat zij vooral willen dat de bezoeker van de hotspot kennis maakt met de 'eigen' (lokale) geschiedenis. Anita Kuipers (Musea Zutphen) liet weten het vooral belangrijk te vinden dat de bezoeker zelf aan de slag kan gaan met de aangeboden activiteiten.

Vanwege de mobiele aard en door de wisselende inzetbaarheid van de ArcheoHotspot door de verschillende erfgoedinstellingen en op verschillende locaties is het in de opstartfase van belang om de ArcheoHotspot goed in te richten en daarmee een basis te leggen voor toekomstig gebruik. Het is daarom in eerste instantie niet het doel om bezoekers mee te laten doen aan lopend wetenschappelijk onderzoek. Wanneer de mobiele ArcheoHotspot gerealiseerd en in gebruik is, zal worden gekeken in hoeverre dit soort activiteiten haalbaar zijn voor in de toekomst. In eerste instantie is het van belang dat de bezoeker materiaal ziet dat iets vertelt over de 'eigen' (lokale) geschiedenis. Hiermee wordt ook gehoopt het maatschappelijk draagvlak voor archeologie in de regio te vergroten. Verder ziet Erfgoed Gelderland de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen ook als inspiratie voor toekomstige mobiele ArcheoHotspots.

3.3.3 Doelgroepen

De mobiele ArcheoHotspot zal in eerste instantie worden ingezet in Zutphen. De ArcheoHotspot zal worden ingezet op markten, tijdens evenementen, op open dagen van archeologische opgravingen en tijdens reguliere openingstijden. Hiermee zal de ArcheoHotspot zich richten op de inwoners van Zutphen, zowel jong als oud. De combinatie van informatie geven en participatie door middel van activiteiten zorgt ervoor dat verschillende doelgroepen worden aangetrokken. Dit gaat in combinatie met de verschillende plekken waar de mobiele ArcheoHotspot zal worden ingezet. Op de lange termijn is de wens om de ArcheoHotspot ook breder in te zetten, zoals in de hele regio van de Achterhoek en bij archeologische opgravingen door heel Gelderland.

Voor de omschrijving van de verschillende doelgroepen die bereikt zullen worden, is gebruik gemaakt van de doelgroepen die omschreven zijn door de Leefstijlvinder.²⁶ Deze vorm is gebruikt omdat deze doelgroepen zijn omschreven met het doel om inzicht te bieden hoe mensen hun vrije tijd besteden. Daarnaast is voor deze vorm gekozen omdat het in het projectplan voor de subsidieaanvragen een overzichtelijk beeld gaf van de mogelijkheden voor een mobiele ArcheoHotspot. Door deelnemers van de ArcheoHotspot op een laagdrempelige manier kennis te laten maken met archeologie wordt gehoopt een breed spectrum van doelgroepen aan te spreken. Zo komen de volgende doelgroepen in aanmerking: inzichtzoeker, harmoniezoeker, avontuurzoeker en stijlzoeker. Deze doelgroepen worden hieronder verder beschreven, ook in relatie tot de Zutphense ArcheoHotspot.

- De **inzichtzoeker** wordt omschreven als een over het algemeen iets oudere doelgroep die wil blijven meedoen in de wereld door te leren en te ervaren tijdens inspirerende en rustige activiteiten, alleen of in een klein gezelschap.²⁷ Bij de ArcheoHotspot kan de inzichtzoeker leren en ervaren op het gebied van geschiedenis, archeologie en erfgoed. De activiteiten zijn

²⁶ <https://leefstijlvinder.nl/>, geraadpleegd op 1-4-2020.

²⁷ <https://leefstijlvinder.nl/leefstijl/inzichtzoekers/>, geraadpleegd op 1-4-2020.

bedoeld voor kleine gezelschappen, zodat de vrijwilligers aan iedereen aandacht kunnen besteden.

- De **harmoniezoeker** wordt omschreven als een doelgroep die graag tijd doorbrengt met gezin, familie en vrienden en hierbij activiteiten (combinatie van gezelligheid en rustig aan doen) doet waar iedereen tevreden mee is.²⁸ De activiteiten die binnen de ArcheoHotspot worden aangeboden zijn bedoeld om in een klein gezelschap te doen. De meeste activiteiten zijn goed te doen voor kinderen (eventueel onder begeleiding van ouders). Zo kunnen gezinnen ook samen genieten van de activiteiten.
- De **avontuurzoeker** wordt omschreven als een avontuurlijke en creatieve doelgroep die uitkijkt naar nieuwe ervaringen en zelfontwikkeling en die authentieke ervaringen zien als verrijking van hun bestaan.²⁹ In de ArcheoHotspot wordt de deelnemer geprikkeld om zelf aan de slag te gaan met de activiteiten. De deelnemer kan van deze activiteiten leren en op deze manier kan deelnemen bijdragen aan de zelfontwikkeling.
- De **stijlzoeker** wordt omschreven als een zelfverzekerde en doelgerichte doelgroep met een actieve en strevende levensstijl, die graag wordt verwend met exclusiviteit.³⁰ In de ArcheoHotspot wordt de deelnemer geprikkeld door bepaalde activiteiten, zoals zelf met archeologisch materiaal aan de slag gaan. Verder zijn er altijd vrijwilligers aanwezig om aandacht te geven aan de deelnemers en eventuele vragen te beantwoorden.

Bij de subsidieaanvragen is ervoor gekozen om de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen op sociaal niveau breder in te zetten, waardoor het maatschappelijk draagvlak van archeologie zich verder kan vergroten. Op deze manier wordt vanuit Zutphen gewerkt aan de stimulering van participatie binnen de archeologie. Zoals in 3.1.1. *Wetgeving* staat beschreven, moeten er volgens het Verdrag van Faro stappen worden gezet om erfgoed toegankelijker te maken. Niet alleen voor de gewone mens, die tijdens markten en evenementen toegang zal krijgen tot de ArcheoHotspot, maar ook voor gemeenschappen die uit zichzelf minder snel met archeologie in contact zouden komen. Hieronder volgen enkele van deze gemeenschappen die betrokken zullen worden bij de ArcheoHotspot.

- **Wijkcentrum Waterkracht.** Dit Wijkcentrum is gelegen in het Waterkwartier, een achterstandswijk in Zutphen. Er is gesproken met de wijkregisseur van deze wijk, die bij de gemeente werkt en de schakel is tussen de wijkbewoners, de gemeente en andere organisaties. Daarnaast is er contact geweest met het Wijkcentrum Waterkracht om hier voor de wijkbewoners activiteiten met de ArcheoHotspot te gaan organiseren. De wijkbewoners hebben over het algemeen een relatief laag inkomen en zijn niet de standaard doelgroep voor museumbezoeken. Door de ArcheoHotspot naar de wijk toe te brengen, leren de bewoners toch iets over de plek waar zij wonen. Dit kan bijdragen aan een onderlinge sociale cohesie.
- **(Speciaal)onderwijs.** Erve Eme ontvangt regelmatig klassen uit het (speciaal)onderwijs op het erf. Vanwege de coronacrisis zijn er in het schooljaar 2020-2021 geen bezoeken gepland, maar verschillende scholen hebben wel aangegeven interesse te hebben in een bezoek van de ArcheoHotspot. Eén van deze scholen is de Anne Flokstraschool, die (voortgezet) speciaal onderwijs biedt aan leerlingen met een intensieve ondersteuningsbehoefte. Door met de ArcheoHotspot naar scholen (zowel gewoon als speciaal onderwijs) toe te gaan, wordt archeologie toegankelijker in het onderwijs.
- **De Bovenkamer Zutphen.** Erve Eme heeft contacten met De Bovenkamer Zutphen, een vrijwilligersorganisatie die een ontmoetingsplek biedt voor mensen met beginnende

²⁸ <https://leefstijlvinder.nl/leefstijl/harmoniezoekers/>, geraadpleegd op 1-4-2020.

²⁹ <https://leefstijlvinder.nl/leefstijl/avontuurzoekers/>, geraadpleegd op 1-4-2020.

³⁰ <https://leefstijlvinder.nl/leefstijl/stijlzoekers/>, geraadpleegd op 1-4-2020.

dementie, mantelzorgers en vrienden. Archeologie kan op deze manier een leuke, afwisselende activiteit bieden waar men zorgeloos mee aan de slag kan.

- **Buddy to Buddy Zutphen.** Er is een beginnend contact gelegd met deze organisatie, die laagdrempelig contact organiseert voor vluchtelingen. Archeologie kan in dit geval bijdragen aan het leggen van sociale contacten voor vluchtelingen en het toetreden tot de samenleving.
- **Humanitas Taalmaatjes.** Er zal in de toekomst ook nog contact worden gezocht met deze organisatie, die nieuwkomers leert om de Nederlandse taal te spreken. Op deze manier kan archeologie bijdragen aan het leren van een taal, waardoor het leggen van sociale contacten makkelijker wordt.

Deze doelgroepen vallen onder zorgvragers (Anne Flokstraschool en De Bovenkamer Zutphen), onbekende burens (achterstandswijk Waterkwartier en Wijkcentrum Waterkracht) en nieuwkomers (Buddy to Buddy Zutphen en Humanitas Taalmaatjes). Door deze doelgroepen te betrekken bij de ArcheoHotspot, wordt geprobeerd om de toegang tot archeologie voor zoveel mogelijk gemeenschappen mogelijk te maken. De ArcheoHotspot wordt daardoor niet alleen een cultureel, maar ook een sociaal project.

3.3.4 Locaties

De mobiele ArcheoHotspot zal voornamelijk binnen de gemeente Zutphen worden gebruikt. Door de mobiele aard van de hotspot kan deze flexibel worden ingezet. De mobiele ArcheoHotspot zal een vaste standplaats krijgen op het terrein van Erve Eme. Hier kan de hotspot staan als deze buiten gebruik is, maar vanaf deze standplaats kan de hotspot ook in gebruik worden genomen door Erve Eme. Bij gebruik door Musea Zutphen kan de ArcheoHotspot op of naast het terrein van het museum staan (Hof van Heeckeren). Team Archeologie zal de ArcheoHotspot vooral gebruiken tijdens open dagen van opgravingen. De locatie hangt dan natuurlijk af van de ligging van de opgraving. Het Erfgoedcentrum Zutphen zal de ArcheoHotspot voor overige locaties gebruiken, zoals tijdens markten of evenementen (bijvoorbeeld Open Monumentendag). Zoals beschreven in 3.3.1. *Samenwerking* wilt ook archeologisch onderzoeks- en adviesbureau RAAP (afdeling Oost) gebruik maken van de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen. RAAP zal de hotspot inzetten op open dagen van eigen opgravingen.

Door de mobiele ArcheoHotspot op verschillende locaties in te zetten worden ook verschillende doelgroepen en deelnemers getrokken. Bij activiteiten op het terrein van Erve Eme en tijdens het gebruik bij schoolprojecten zullen met name jonge deelnemers worden getrokken. Op markten, open dagen en terugkerende evenementen worden zowel jong als oud door archeologie aangetrokken. In **Tabel 2** volgt een indicatief overzicht van evenementen waar de mobiele ArcheoHotspot in Zutphen kan worden ingezet.

Data	Activiteit/Evenement	Betrokken partij(en)
April	Paasmarkt Erve Eme	Erve Eme
April	Gelderse Archeologiedag	Erfgoed Gelderland
April	Nationale Museumweek	Musea Zutphen
April/mei	Romeinenweek (meivakantie)	Erve Eme/Musea Zutphen
Mei/juni	*Museumnacht	Musea Zutphen
Juni	*Nationale Buitenspeeldag	Erfgoedcentrum
Juni	IJselfestival Zutphen	Erfgoedcentrum
Juni	Middeleeuwen Symposium	Erve Eme/Erfgoedcentrum
Juli/aug.	Zomervakantie	Erve Eme/Musea Zutphen
September	Open Monumentendag	Erfgoedcentrum
September	*Ambacht21	Erfgoedcentrum
September	*Burendag	Erfgoedcentrum
September	*Chocoladefestival Zutphen	Erfgoedcentrum
Oktober	Erfgoedfestival/Maand van de Geschiedenis (thema 2020 Oost/West)	Erfgoedcentrum

Oktober	Nationale Archeologiedagen	Erve Eme
Oktober	<i>*Nationale Bokbierdag Zutphen</i>	<i>Erfgoedcentrum</i>
Oktober	Museumkidsweek (herfstvakantie)	Musea Zutphen
<i>Doorlopend</i>	Educatie zorgvragers, onbekende burens en nieuwkomers	Erve Eme
<i>Doorlopend</i>	Reguliere opening Erve Eme	Erve Eme
<i>Doorlopend</i>	Evenementen Musea Zutphen	Musea Zutphen
<i>Doorlopend</i>	Opgravingen Zutphen Team Archeologie	Erfgoedcentrum
<i>Doorlopend</i>	Opgravingen/evenementen RAAP	RAAP
<i>*Optioneel/nader te bepalen</i>		

Tabel 2 Indicatie van inzetbaarheid mobiele ArcheoHotspot Zutphen.

Erfgoed Gelderland ziet de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen als inspiratie voor toekomstige mobiele ArcheoHotspots. De manier waarop deze hotspot wordt gerealiseerd, is uniek; er bestaat nog geen mobiele ArcheoHotspot in de vorm waarin de Zutphense gerealiseerd zal worden. Als deze vorm een succes blijkt te zijn, wil Erfgoed Gelderland de hotspot graag gaan gebruiken voor een bredere inzetbaarheid in de omgeving van Zutphen en misschien zelfs op provinciaal niveau door heel Gelderland.

3.3.5 Vorm

Voor de vorm van de mobiele ArcheoHotspot zijn verschillende opties voorbijgekomen. De eerste brainstormsessie is gehouden met Patrick Reeuwijk (Erve Eme) en Roel Kramer (Erfgoed Gelderland). Er werd eerst gedacht om de hotspot in re-enactment stijl te houden, zodat deze het beste bij Erve Eme zou passen. Hierbij werd gedacht aan een houten kist of aan een houten kar. Hierna volgde verschillende brainstormsessies met Roel Kramer. Hierbij werd bedacht dat een kist waarschijnlijk niet groot genoeg zou zijn voor de benodigde materialen. Daarnaast zorgde dit niet genoeg voor het gevoel van participatie tegenover bezoekers van de ArcheoHotspot. Een kar zou qua stijl goed passen op het terrein van Erve Eme, maar zou niet makkelijk te transporteren zijn naar andere locaties, waardoor het 'mobiele' idee zou komen te vervallen. Ook is er nagedacht over het gebruik van een bakfiets als ArcheoHotspot. In een bakfiets is meer ruimte om materialen op te slaan en is daarnaast makkelijker transporteerbaar doordat hiermee gefietst kan worden. Uiteindelijk is ook van dit idee afgezien, omdat ook hier niet genoeg materialen in konden worden opgeslagen.

De uiteindelijke keuze is gevallen op een foodtrailer. Na gezocht te hebben naar verschillende verkoopwagens zoals loempiakarren, eindigde de zoektocht bij de pop-up foodtrailers van Multiwagon (zie **Figuur 4**). Deze foodtrailers kunnen via een trekhaak aan een auto worden bevestigd en mogen getransporteerd worden met een rijbewijs B. In de foodtrailer is genoeg ruimte om materialen mee te nemen. Hierbij is niet alleen gedacht aan educatieve materialen waarmee de bezoeker aan de slag kan gaan, maar ook aan faciliteiten die het de bezoeker makkelijker maken, zoals tafels en banken. Door een foodtrailer te gebruiken, valt de ArcheoHotspot meteen op. Door het gebruik van logo's en banners kan daarnaast ook het concept ArcheoHotspots worden gepromoot.

Figuur 4 Pop-up foodtrailer. Bron: Multiwagon.

Op vrijdag 6 maart 2020 is er samen met begeleiders Patrick Reeuwijk (Erve Eme) en Roel Kramer (Erfgoed Gelderland) een bezoek gebracht aan Multiwagon te Holten. Hierbij kon een betere inschatting worden gemaakt van de kwaliteit, afmetingen en bruikbaarheid van de foodtrailer. De standaardmaat van de Multiwagon foodtrailer ('Pop-Up Trailer') kost €4.600,- (exclusief BTW). Deze versie komt met een standaardinrichting, bestaande uit onder andere rvs-werkbanken en opbergvakken, wasbak met kraan, zekeringenkast, stopcontacten, TL-verlichting en antislipvloer.³¹ Tijdens het bezoek aan Multiwagon is met medewerker Vincent Faber gesproken over eventuele extra opties die aan de standaard inrichting kunnen worden toegevoegd.

Op maandag 9 maart 2020 is er door Multiwagon een vrijblijvende offerte opgestuurd met enkele besproken opties. Het ging hierbij om opties zoals het geheel bedrukken van de foodtrailer (*full color wrap*), het bedrukken van een luifel, het afsluiten van de schappen door middel van buizen met slot en het aanbrengen van een rvs-presentatiewand op de achterwand van de foodtrailer. Deze extra opties zouden bij elkaar ongeveer €1.500,- (exclusief BTW) kosten.³²

Op 28 juli 2020 is er door Multiwagon een nieuwe offerte opgestuurd in verband met de verkoop van een nieuw model foodtrailer, de Pop-Up Eco Trailer.³³ Deze is groter en zwaarder dan de vorige foodtrailer, waardoor de kosten hoger uitvallen.³⁴ In de nieuwe offerte is een kale foodtrailer opgenomen, zonder extra opties. Hierbij kwamen de totale kosten uit op €5.900,- (exclusief BTW).³⁵

Op 17 september 2020 is de foodtrailer bij Multiwagon besteld. Het gaat hierbij om het nieuwere model, de Pop-Up Eco Trailer. Op 23 oktober 2020 is de Pop-Up Eco Trailer opgehaald in Holten en op de standplaats bij Erve Eme gestald (zie **Figuur 5**).

³¹ <https://www.multiwagon.com/modellen/pop-up-trailer/>, geraadpleegd op 9-6-2020.

³² Offerte Multiwagon, opgesteld 9 maart 2020.

³³ Door de coronacrisis en het wachten op de uitkomst van de subsidieaanvragen moest de koop van de foodtrailer langer op zich laten wachten.

³⁴ <https://www.multiwagon.com/pop-up-eco-trailer/>, geraadpleegd op 21-8-2020.

³⁵ Offerte Multiwagon, opgesteld 28 juli 2020, aangepast op 20 augustus 2020.

Figuur 5 De trailer voor de ArcheoHotspot op het terrein van Erve Eme. Bron: Auteur.

3.4 Geschiedenis van Zutphen

Voor de uitwerking van de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen was het in eerste instantie van belang om te weten welke archeologische perioden relevant zijn voor de gemeente. Dit heeft invloed gehad op de verdere inrichting, de activiteiten die in de hotspot zullen worden opgenomen en voor de aanschaf van educatieve materialen. Om deelnemers van de ArcheoHotspot een beeld te geven van de lokale geschiedenis en archeologie, moet er natuurlijk wel rekening mee worden gehouden dat de inrichting en activiteiten ook aansluiten op de werkelijke geschiedenis van de gemeente. Deze informatie zal worden aangeboden in de mobiele ArcheoHotspot in de vorm van borden of readers.

In deze paragraaf wordt informatie gegeven ter beantwoording van de volgende deelvragen:

- 1. Welke archeologische perioden zijn voor Zutphen relevant om in de ArcheoHotspot te worden opgenomen?
- 2. Welke historische informatie moet worden opgenomen in de ArcheoHotspot?
- 3. Welke archeologische informatie moet worden opgenomen in de ArcheoHotspot?

3.4.1 Archeologische perioden

Door een bezoek te brengen aan de archeologische collectie van Musea Zutphen en door boeken en archeologische publicaties te raadplegen, blijken onderstaande archeologische perioden relevant voor Zutphen. Hiermee wordt bedoeld dat er archeologisch bewijs is dat deze perioden belangrijk zijn geweest voor de ontwikkeling van Zutphen, maar ook dat het de moeite waard is om deze perioden

mee te nemen in de ArcheoHotspot. De aangeduide tijdsindicaties van onderstaande perioden zijn volgens het Archeologisch Basisregister (ABR).³⁶

- **Mesolithicum** 8800 tot 4900 v.Chr. De periode van jagers en verzamelaars.
- **Neolithicum** 5300 tot 2000 v.Chr. De periode van de eerste boeren.
- **Bronstijd** 2000 tot 800 v.Chr. en **IJzertijd** 800 tot 12 v.Chr. De perioden waarin de brons- en ijzerindustrie opkwamen.
- **Romeinse tijd** (inheems) 12 v.Chr. tot 450 n.Chr. De periode waarin de Romeinen actief waren in Nederland. Ook het begin van de Franken.
- **Vroege Middeleeuwen** 450 tot 1050. De uitbreiding van het Frankische Rijk en de tijd van de Vikingen.
- **Late Middeleeuwen** 1050 tot 1500. De Zutphense palts en de verstedelijking in Nederland.
- **Nieuwe Tijd** 1500 tot heden. De tijd van de Gouden Eeuw, welvaart, oorlogen en vrijheid.

3.4.2 Historische en archeologische informatie

Voor elke bovengenoemde archeologische periode wordt hier een kort overzicht gegeven met historische informatie die op Zutphen van toepassing is. Gebeurtenissen en vondsten uit deze geschiedenis kunnen mogelijk in de ArcheoHotspot worden opgenomen, in de vorm van informatie of educatieve materialen. Op deze manier kan ook een koppeling worden gemaakt met Musea Zutphen.

Mesolithicum

De Midden Steentijd (Mesolithicum, 8.800 tot 4.900 v.Chr.) was de tijd van jager-verzamelaars. De laatste ijstijd, het Weichselien, hield op en de temperaturen werden schappelijker voor flora en fauna. De Neanderthalers hadden plaats gemaakt voor *Homo sapiens*, de moderne mens. Deze jager-verzamelaars woonden niet op vaste locaties, maar trokken rond op zoek naar voedsel. Er werd gejaagd op onder andere edelherten, wilde zwijnen en beren. Vissen werden gevangen in de beken van het Berkeldal. Op de hoger gelegen rivierduinen van de Ooyerhoek en de Looërenk zijn bij archeologisch onderzoek mesolithische jagerskampjes opgegraven. Hier werden onder andere verschillende soorten vuursteenafslagen en slachtafval aangetroffen. Daarnaast zijn een menselijke melkkies en een doorboord hangertje van zandsteen gevonden.³⁷

Neolithicum

Uiteindelijk begonnen de jager-verzamelaars zich te vestigen op vaste locaties, waar zij boerderijen bouwden en geleidelijk overgingen tot het verbouwen van gewassen en het houden van vee. Deze periode staat bekend als de Nieuwe Steentijd (Neolithicum, 5.300 tot 2.000 v.Chr.). In Zutphen ontbreken de meeste sporen van neolithische bewoning, mogelijk omdat de manier van bebouwing geen herkenbare sporen heeft achtergelaten of door het intensieve bewerken van de grond door de jaren heen. Op de Looërenk (ten oosten van de Zutphense wijk Leesten) is echter genoeg bewijs aangetroffen dat hier in deze periode wel werd gewoond. Er zijn onder andere (vuur)stenen bijlen, pijlpunten, potscherven en een crematiegraf aangetroffen.³⁸ Op de Leestense Enk is een voor Nederland zeldzame golfbandpot gevonden, wat mogelijk ook een graf is geweest.³⁹ Deze pot komt uit de Enkelgrafcultuur (3.000-2.500 v.Chr.), die de Trechterbekercultuur (hunebedbouwers) opvolgde. De Enkelgrafcultuur begroef haar doden liggend in een hurkhouding, mannen op hun linkerzij en vrouwen op hun rechterzij, altijd met het gezicht naar het zuiden. In tegenstelling tot eerdere culturen bestonden de graven, in vlakgraven of onder grafheuvels, uit één individu. Grafgiften bestonden uit

³⁶ Archeologisch Basisregister, versie 1.0, november 1992.

³⁷ Verneau/Peeters 2000/2001, 31.

³⁸ Bouwmeester/Fermin/Groothedde 2008, 455.

³⁹ Groothedde/Demoed 1996, 34.

(hamer)bijlen, dolken en pijlpunten bij mannen en soms alleen vuurstenen mesjes bij de vrouwen. De aardewerken standvoetbekers zijn veel voorkomend bij dit soort graven.⁴⁰

Brons- en IJzertijd

De Steentijd werd opgevolgd door de Bronstijd (2.000-800 v.Chr.) en de IJzertijd (800-12 v.Chr.). Vooral in de huidige wijk Leesten zijn veel boerenerven uit deze perioden aangetroffen.⁴¹ De aangetroffen sporen van houten boerderijen met lemen wanden en rieten kappen waren tussen de 12 en 25 meter lang. Deze boerderijen werden zowel als woonruimte voor de families als voor stalling van het vee gebruikt. Op de erven stonden behalve de boerderij een hooimijt, een spieker (waar de oogst werd opgeslagen), een waterput of –kuil en meestal een schuur. In de Late Bronstijd (na 1.000 v.Chr.) werden de doden gecremeerd. Deze resten werden in urnen op grote grafvelden begraven in een heuveltje met een greppel eromheen. Deze cultuur staat bekend als de Urnenveldencultuur. In één van deze graven werd in 2011 de Prinses van Leesten gevonden (800-750 v.Chr.).⁴² Zij is zo door archeologen genoemd omdat ze waarschijnlijk van hoge afkomst was. Dit blijkt uit de bijzondere grafgiften, gemaakt van materialen die van ver weg kwamen. In deze tijd was reizen lastiger, waardoor voorwerpen en materialen van ver weg erg kostbaar zijn geweest. Het gaat hierbij om onder andere een halssnoer van glazen kralen en metalen sieraden.

Romeinse tijd

Vlak voor de jaartelling brak in Nederland de Romeinse tijd (12 v.Chr. tot 450 n.Chr.) aan. Zutphen lag ten noorden van de grens van het Romeinse Rijk (de Limes). De Romeinen hadden in deze omgeving geen legerkampen, maar er zijn wel vondsten uit de Romeinse tijd gedaan. Waarschijnlijk zijn deze via handel in Zutphen terecht gekomen. In de Achterhoek leefde een Germaans volk, de Chamaven, die op hoge plekken in het landschap van het huidige Zutphen nederzettingen bouwden. Sporen hiervan zijn teruggevonden bij de Nieuwstad en aan de westkant van het 's-Gravenhof.⁴³ De Chamaven gingen deel uitmaken van een verbond van Germaanse stammen, dat halverwege de 3^e eeuw na Christus tot stand kwam. De stammen die onderdeel werden van dit verbond werden de Franken genoemd. Rond de opkomst van de Franken hield de nederzetting bij de Nieuwstad op, maar die bij het 's-Gravenhof bleef in gebruik. Het 's-Gravenhof lag op een strategische locatie, op een landtong in de monding van de Berkel in de IJssel. Rond de 3^e en 4^e eeuw is er een dubbele omgrachting om de nederzetting aangelegd.⁴⁴ Verder zijn er Frankische nederzettingen aangetroffen in onder andere Ooyerhoek (Laaksche Veld) en Leesten.⁴⁵ De nederzetting in de Ooyerhoek heette in deze tijd Eme. Ook zijn er Frankische grafvelden aangetroffen, waaronder bij Leesten. Bij dit grafveld is in 1995 het graf gevonden van een Frankische krijger, die door de archeologen Gerward van Leesten werd genoemd. Hij is rond 400 na Christus begraven (als lijkbegraving) tussen de crematiegraven, samen met zijn wapens en gordelgarnituur.⁴⁶ Archeologen vermoedde dat hij, door zijn bijzondere begraving, een hoge status in de streek heeft gehad.⁴⁷

Op **Figuur 6** zijn belangrijke vondsten uit bovenstaande perioden aangegeven op een kaart van Leesten. Dit soort kaarten zullen ook worden gebruikt in de mobiele ArcheoHotspot. Door archeologische vondsten aan te wijzen op een simpele, recente topografische kaart kunnen bezoekers het beste een link leggen met de locaties. In een later stadium van de realisatie van de mobiele ArcheoHotspot zal

⁴⁰ Gras *et al.* 2000, 18.

⁴¹ Bouwmeester/Fermin/Groothedde 2008, 109-184.

⁴² Straten/Fermin 2011, 105.

⁴³ Fermin/Groothedde 2006a, 6-15.

⁴⁴ Groothedde 2013, 402.

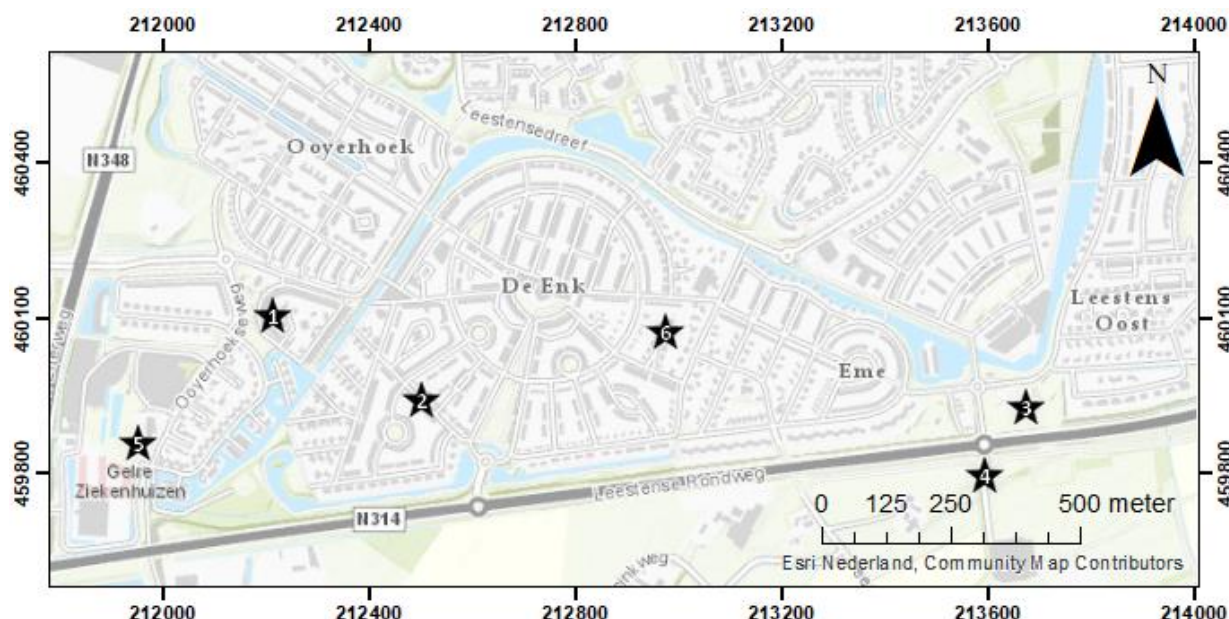
⁴⁵ Groothedde *et al.* 2001, 47.

⁴⁶ Eeltink 2017, 3-4.

⁴⁷ Groothedde *et al.* 2001, 64-68.

met Michel Groothedde (Team Archeologie) worden gesproken over welke vindplaatsen worden geselecteerd en hoe de kaart vormgegeven zal worden. Onderstaande kaart is dan ook een concept.

Figuur 6 Enkele vondsten in Leesten (conceptkaart). Bron: Esri, bewerkt door auteur.

1. Mesolithicum: jagerskampjes en natuurstenen hanger; 2. Neolithicum: golfbandpot; 3. Neolithicum: grafveld; 4. Vroege IJzertijd: Prinses van Leesten; 5. Romeinse tijd: nederzetting 'Eme'; 6. Romeinse tijd: Gerward van Leesten.

Vroege Middeleeuwen

Uiteindelijk stortte het Romeinse Rijk in. In deze onrustige tijden verdreven Frankische stammen de laatste Romeinen en namen de macht over. Deze overgang wordt gezien als het begin van de Middeleeuwen (450-1500 n.Chr.) in Nederland. Aan het einde van de 8^e eeuw werd onder andere de Hamalandse IJsselstreek onderdeel van het Frankische Rijk, op dat moment geregeerd door Karel de Grote. Het hele Rijk werd onderverdeeld in bisdommen en graafschappen en het volk werd bekeerd tot het christendom.⁴⁸ Maar Nederland bleef niet alleen voor de Franken interessant. Zutphen werd in 882 na Christus door de Vikingen geplunderd. Bij archeologisch onderzoek in 1997 werden resten gevonden van mensen en dieren die gewelddadig om het leven waren gekomen. Deze resten werden aangetroffen in het grafelijke centrum van de stad, het 's-Gravenhof, waar later soortgelijke vondsten zijn gedaan.⁴⁹ De slachtoffers bestonden voornamelijk uit ambachtslieden en hun gezinnen. Deze ambachtslieden werkten in deze periode in Zutphen vooral in de ijzerproductie. Ambachten werden meestal uitgevoerd in deels ingegraven huisjes, zogenaamde hutkommen.⁵⁰

Na de aanval door de Vikingen werd het vernielde grafelijke centrum van Zutphen herbouwd. Daarnaast werd tussen 886 en 895 na Christus om de stad een verdedigingswal met diepe gracht aangelegd, waardoor Zutphen veranderde in een ringwalburg.⁵¹ Door de strategische ligging omgeven door rivieren was de nederzetting goed verdedigbaar.⁵² De burg was ongeveer 950 meter in omtrek. Er woonden nog geen 400 mensen, maar bij een aanval kon de ringwalburg bescherming bieden aan ongeveer 3500 mensen.⁵³

⁴⁸ Fermin/Groothedde 2006b, 42-43.

⁴⁹ Den Braven 2007, 14-15.

⁵⁰ Groothedde *et al.* 2001, 50-51.

⁵¹ Frijhoff *et al.* 2011, 13.

⁵² Fermin/Groothedde 2006b, 53.

⁵³ Fermin/Groothedde 2006b, 118.

Late Middeleeuwen

Tijdens opgravingen in 1946 op het 's-Gravenhof werden funderingsresten gevonden van een tufstenen palts. Dit koninklijke hof werd gebruikt als verblijfplaats van vorsten en bisschoppen. Zij konden hier op doorreis vertoeven en vanuit het complex juridische en bestuurlijke taken uitvoeren.⁵⁴ Een tufstenen bouwphase van de palts dateert rond 1200, terwijl er ook resten van een oudere bouwphase van rond 1050 zijn gevonden.⁵⁵ Op het 's-Gravenhof heeft in deze tijd ook een kleine kerk of kapel gestaan.⁵⁶ In de 11^e eeuw werd op deze locatie door de Bisschop van Utrecht een nieuwe kerk gebouwd. Deze Romaanse kerk, in dezelfde stijl als de Utrechtse kerken, werd bekend als de Sint Walburgiskerk. In de daaropvolgende eeuwen hebben verschillende verbouwingen gezorgd voor verandering van stijl en vergroting van de kerk. In 1637 kreeg de kerk haar huidige spits, die opnieuw is gebouwd na de torenbrand in 1948.⁵⁷

Tussen 1191 en 1196 werd aan Zutphen stadsrechten verleend. Dit gebeurde door graaf Otto I van Gelre (1182-1207).⁵⁸ Zutphen kreeg hierdoor zelfbestuur en handelsvoorrechten, waardoor de stad zich zowel bestuurlijk als economisch kon ontwikkelen. Zo kregen lokale koopmannen vrijstelling van tol en werd het Zutphense recht een voorbeeld voor een aantal andere Gelderse steden. Vanuit Zutphen werden vooral hout, vee, leer, lakens en linnen verhandeld. Als handelsstad sloot Zutphen zich in 1285 aan bij de Hanze. Het rechtsgebied strekte zich uit tot omliggende landerijen, waardoor Zutphen aan het einde van de 14^e eeuw al aardig de huidige grootte van de gemeente had bereikt. In de 14^e eeuw werd uiteindelijk de hele stad ommuurd.⁵⁹

Nieuwe Tijd

De ontwikkelingen van de Late Middeleeuwen liepen over in de Nieuwe Tijd (1500 tot heden). Deze periode werd echter gekenmerkt door oorlogen. Zo werd ook Zutphen betrokken bij de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) tussen protestantse opstandelingen (de Staatsen) en de katholieke Spanjaarden. In het katholieke Zutphen wist de magistraat de ketters rustig te houden, waardoor de Beeldenstorm van 1566 in Zutphen relatief rustig voorbij is gegaan. De Zutphense bevolking was echter niet Spaansgezind. In Zutphens rampjaar, 1572, werd in juni de stad ingenomen door Staatse troepen, waarbij alsnog veel katholieke werken zijn vernield. Volgens de Spanjaarden moest deze 'ketterse actie' worden gewroken. In november 1572 werd de stad ingenomen door het Spaanse leger, waarbij weinig burgers gespaard bleven (het Bloedbad van Zutphen). De Spaanse graaf Alva had bevel gegeven om 'geen man in de stad in het leven te laten en de stad zelf in brand te steken'. Na jaren van afpersing en armoede vertrokken de Spanjaarden in 1577 uit Zutphen. De protestanten grepen in 1579 de macht, waarna Zutphen in 1583 opnieuw werd ingenomen door het Spaanse leger. Uiteindelijk werd Zutphen in 1591 door de Staatse Prins Maurits veroverd (het Beleg van Zutphen).⁶⁰

De 15^e- en 16^e-eeuwse verdedigingswerken (wallen, halve manen en bastions) van Zutphen bleken niet bestand tegen de moderne oorlogsvoering van de Tachtigjarige Oorlog.⁶¹ Daarom werd er na de verovering door Maurits in 1591 en met name in de 17^e eeuw gewerkt aan de wederopbouw en modernisering van de stad en de verdedigingswerken. Er werden hoornwerken aangelegd, zoals de Bult van Ketjen en een vroege fase van het hoornwerk achter de Badhuisweg. Om deze hoornwerken aan te leggen werd door straten heen gebouwd, waardoor veel gebouwen werden gesloopt en sommige straten werden opgeheven. Hofjes en tuinen werden verplaatst naar de overkant van de

⁵⁴ Groothedde 2013, 21.

⁵⁵ Bitter 1989, 44.

⁵⁶ Fermin/Groothedde 2006b, 24.

⁵⁷ Stichting Librije Walburgiskerk 2006.

⁵⁸ Groothedde 2013, 96.

⁵⁹ Doornink-Hoogenraad 1999, 12-16.

⁶⁰ Doornink-Hoogenraad 1999, 30-37.

⁶¹ Groothedde/Krijnen 2008, 43.

IJssel, waardoor de Zutphense wijk De Hoven ontstond. Tot aan de opheffing van de vestingstad (1874) waren de soldaten in de stad niet weg te denken.⁶²

Na het langdurige verval en de armoede tijdens de Tachtigjarige Oorlog vond voor Zutphen hierna een periode van geleidelijk herstel plaats. De handel was verplaatst naar het westen en de connecties met de Hanze hielden langzaam op. Veel gebouwen binnen de stad werden vernieuwd en verbouwd. In het rampjaar 1672 had ook Zutphen te kampen met de Franse bezetting. Na overgave werd Zutphen grotendeels geplunderd. Na de aftocht van de Fransen in 1674 herstelde de stad zich snel. In 1795 werd Zutphen opnieuw ingenomen door Franse troepen. De stad werd opnieuw geplunderd en er werden verschillende privileges afgeschaft, zoals burgerlijk en stadsrecht. Zutphen als zelfstandige, soevereine stad hield op met bestaan. In 1813 vetrokken de Fransen en werd Zutphen onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden.⁶³

In de 19^e eeuw werden de laatste privileges van de oude steden weggenomen. Veel historische bouwwerken werden afgebroken. Ook de Zutphense vestingwerken werden deels vergraven, na de opheffing van vestingstad in 1874. De stad Zutphen groeide in deze tijd voornamelijk op wetenschappelijk en sociaal niveau. In het begin van de 19^e eeuw was de economische toestand niet optimaal, maar tot ca. 1870 vond sinds lange tijd weer enige welvaart plaats. Hierna kwam de ontwikkeling van de stad tot stilstand door een crisis in de landbouw. De grootschalige industrie die elders voor welvaart zorgde, was aan Zutphen voorbijgegaan. Tijdens de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) heeft er in Zutphen een bombardement plaatsgevonden en is een munitieterrein ontploft. Na de bevrijding was bijna alle bebouwing de stad beschadigd. Vanaf de jaren 50 is de stad weer gaan groeien. Door de komst van een industrieterrein, het Twentekanaal, een stationsgebouw en een tweede IJsselbrug werd de stad een nieuw centrum van handel.⁶⁴

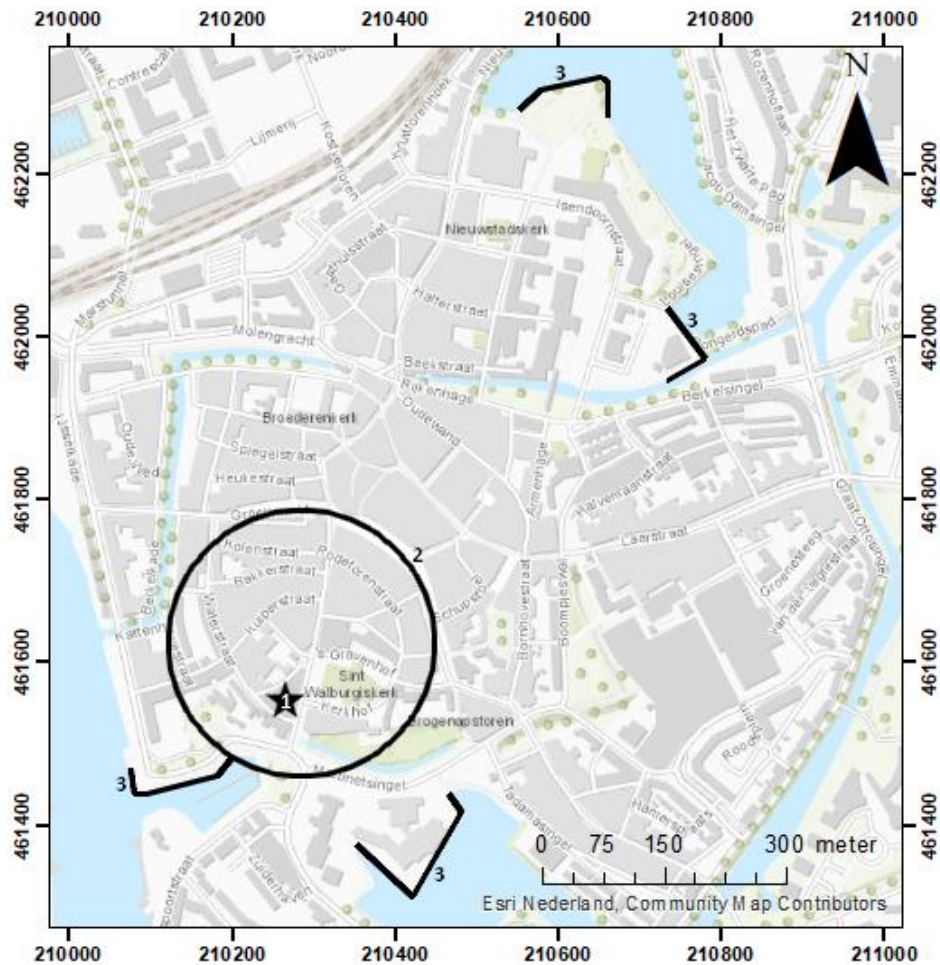
Op **Figuur 7** zijn enkele belangrijke vondsten en locaties uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd aangegeven op een kaart van het centrum. Wederom gaat het om een conceptkaart en zal in een later stadium van de realisatie van de ArcheoHotspot met Michel Groothedde (Team Archeologie) worden overlegd welke locaties op de kaart worden aangegeven.

⁶² Groothedde/Krijnen 2008, 51.

⁶³ Doornink-Hoogenraad 1999, 38-51.

⁶⁴ Doornink-Hoogenraad 1999, 51-58.

Figuur 7 Enkele vondsten in en rond het centrum (conceptkaart). Bron: Esri, bewerkt door auteur.

1. Middeleeuwen: 's-Gravenhof met palis; 2. Middeleeuwen: ringwalburg; 3. 17^e eeuw: voormalig gemoderniseerde verdedigingswerken na Tachtigjarige Oorlog.

Wat betreft informatie over de stappen van archeologisch onderzoek en wet- en regelgeving over archeologie in Nederland krijgen de toekomstige vrijwilligers een training. Vanuit de landelijke Stichting ArcheoHotspots worden dit soort vrijwilligerstrainingen aangeboden. Voorheen gebeurde dit in Museum Het Valkhof onder begeleiding van Stephan Weiß-König, conservator en depotbeheerder van het museum. Afhankelijk van het aanbod kan er altijd voor worden gekozen om toekomstige vrijwilligers in Zutphen zelf een training te geven, in samenwerking met Stichting ArcheoHotspots, Team Archeologie en Musea Zutphen.

In **Tabel 3** zijn de hierboven uitgelichte archeologische perioden samenvattend weergegeven. Bijbehorende archeologische vondsten en historische gebeurtenissen die kunnen worden benadrukt, worden naast de perioden benoemd.

Periode	Vondst/gebeurtenis
Mesolithicum	Jagerskampjes en natuurstenen hanger (Ooyerhoek/Looërenk)
Neolithicum	Grafveld (Looërenk) en golfbandpot (Leestense Enk)
Brons- en IJzertijd	Prinses van Leesten (Meijerink)
Romeinse tijd (inheems)	Nederzetting 'Eme' (Ooyerhoek) en krijger 'Gerward van Leesten' (Leestense Enk)
Vroege Middeleeuwen	Vikingaanval 882 n.Chr. ('s-Gravenhof) en ringwalburg (centrum)
Late Middeleeuwen	Palts en Sint Walburgiskerk ('s-Gravenhof), stadsrechten, Hanzestad
Nieuwe Tijd	Tachtigjarige Oorlog, verdedigingswerken (vestingstad), Franse Tijd

Tabel 3 Relevante vondsten en vindplaatsen om in de ArcheoHotspot op te nemen.

3.5 Interpretatie

Door bovenstaande onderzoeksresultaten op een rijtje te zetten, kon een beeld van een mobiele ArcheoHotspot voor Zutphen worden gecreëerd. Hierbij behoren ook de laatste twee te beantwoorden deelvragen. Door informatie te verzamelen over activiteiten die te doen zijn rondom een ArcheoHotspot en over relevante historische en archeologische perioden van Zutphen, kon een vertaling worden gemaakt naar een fysieke ArcheoHotspot.

In deze paragraaf wordt informatie gegeven ter beantwoording van de volgende deelvragen:

- 4. Wat voor educatieve materialen zijn er nodig om de ArcheoHotspot in te richten?
- 9. Welke informatie heeft de medewerker van de mobiele ArcheoHotspot nodig om deze te kunnen bedienen?

3.5.1 Activiteiten

Voor het bedenken van activiteiten voor de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen is er gekeken naar de activiteiten die bij de verschillende ArcheoHotspots door heel Nederland worden aangeboden. Daarnaast is er in gesprekken met de verschillende erfgoedinstellingen naar voren gekomen wat de wensen waren. De doelen die het meeste naar voren kwamen waren het informeren van de bezoeker (deze kennis laten maken met de 'eigen' (lokale) geschiedenis) en het aanbieden van een activiteit waarbij de bezoeker zelf aan de slag kan gaan (een doe-activiteit). Verder was het van belang dat de inhoud van de activiteiten aansloten bij de relevante historische en archeologische perioden van Zutphen.

Vanwege de mobiele aard en door de wisselende inzetbaarheid van de ArcheoHotspot door verschillende partijen en locaties bleek het lastig om de bezoeker aan de slag te laten gaan met lopend wetenschappelijk onderzoek. Hierbij zouden er altijd archeologen of experts aanwezig moeten zijn bij de inzet van de ArcheoHotspot, wat niet haalbaar bleek. Wanneer de ArcheoHotspot loopt en enthousiast wordt ontvangen, kan worden gekeken naar verdere ontwikkelingen en toevoegingen. In de opstartfase is het vooral van belang om een basis te leggen die is gekoppeld aan de historie en archeologie van de omgeving, maar die zeker in de toekomst valt uit te breiden. Er is gekozen om te beginnen met enkele activiteiten waarbij de bezoekers actief kennis maken met archeologie door te doen, te spelen, te leren en te beleven. Uiteraard zal er met de ArcheoHotspot moeten worden getest wat wel en niet werkbaar is, en zullen er zo nodig aanpassingen worden gemaakt aan het aanbod. De inhoud zal altijd kunnen worden aangepast of aangevuld naar aanleiding van de inzetbaarheid en thema's van evenementen.

Hieronder volgen de activiteiten die zijn bedacht voor of zullen worden gekoppeld aan de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen. Per activiteit wordt aangegeven wat het doel is van de activiteit, in hoeverre deze activiteiten al bij bestaande ArcheoHotspots worden gebruikt en wat de benodigdheden van de activiteit zijn. Het kerndoel is om de deelnemer op een actieve manier te informeren over archeologie, door te doen of door te beleven. Na deelname aan de activiteiten worden kinderen beloond met een ArcheoHotspots-diploma (zie Bijlage V).

- **Archeologisch vondstmateriaal determineren.** In de mobiele ArcheoHotspot zal een referentiecollectie aanwezig zijn, bestaande uit scherfmateriaal van de verschillende archeologische perioden die in Zutphen zijn aangetroffen. Deze scherven zullen op chronologische volgorde liggen met hierbij informatie over het type en de ouderdom van elk soort baksel. Deze scherven mogen ook opgepakt en aangeraakt worden door de deelnemer.

Vervolgens zullen er verschillende bakken zijn met gemixt scherfmateriaal, die de deelnemer zelf mag determineren met behulp van de referentiecollectie. De deelnemer krijgt origineel (gedeselecteerd) materiaal afkomstig van opgravingen in handen. De scherven zijn afkomstig van Team Archeologie van de gemeente Zutphen.

Doel: de deelnemer krijgt niet alleen een beeld van de verschillende soorten aardewerk door de eeuwen heen, maar ook van het werk van archeologen en materiaalspecialisten.

ArcheoHotspots: het werken met en determineren van scherfmateriaal is een veel terugkerende activiteit binnen de ArcheoHotspots. Echter gaat het hierbij vaak om materiaal uit dezelfde periode. Bij het determineren van het materiaal in de Zutphense hotspot zal de bezoeker scherfmateriaal uit zoveel mogelijk archeologische perioden hanteren.

Benodigheden: er zijn scherven nodig van verschillende baksels uit verschillende perioden. Deze scherven zullen door de bezoekers zelf worden aangeraakt en opgepakt. Het is daarom wenselijk om gedeselecteerd scherfmateriaal te gebruiken dat niet van museumkwaliteit is. Scherfmateriaal die bruikbaar zijn voor deze activiteit zijn aanwezig bij Team Archeologie. Michel Groothedde (Team Archeologie) heeft een indicatie gegeven van de scherven die de archeologische dienst van Gemeente Zutphen kan leveren voor deze activiteit (zie **Tabel 4**). Verder is het wenselijk om een document met antwoorden ('spiekbriefje') te hebben.

Oplossing: Team Archeologie van Gemeente Zutphen plakt zoveel mogelijk van het gevonden materiaal zelf, waardoor er geen scherfmateriaal is waarmee gepuzzeld kan worden in de ArcheoHotspot. Een (tijdelijke) oplossing hiervoor is om 3D-geprinte scherven te gebruiken om mee te puzzelen. Vanuit Tijdlab is een 3D-model van een kogelpot in scherven aangeleverd. Door met scherven te puzzelen krijgt de bezoeker een beter beeld van het werk van een archeoloog of materiaalspecialist. Daarnaast zien ze, zodra ze klaar zijn met puzzelen, hoe bepaalde soorten aardewerk er in hun geheel uit hebben gezien.

Periode	Baksels
Prehistorie	Handgevormd aardewerk uit Bronstijd en IJzertijd (vroeg en midden)
Romeinse tijd	Terra sigillata, gladwandig, ruwwandig, geverfde waar, inheems
Vroege Middeleeuwen	Badorf, Pingsdorf, Paffrath, kogelpot
Late Middeleeuwen	Protosteengoed, Siegburg-steengoed, roodbakkend, grijsbakkend, witbakkend
Nieuwe Tijd vroeg (16 ^e -18 ^e eeuw)	Majolica, faience, porselein, Frechens-steengoed, Westerwald, roodbakkend, witbakkend
Nieuwe Tijd laat (19 ^e -20 ^e eeuw)	Industrieel wit, steengoed, Frankfurter Ware, roodbakkend, Europees porselein

Tabel 4 Indicatie van aardewerk dat gebruikt kan worden bij de activiteit.

- **VR-beleving.** Met behulp van een VR-bril zal het in de ArcheoHotspot mogelijk zijn om verschillende archeologische vondsten te bekijken. De bezoeker kan met een eigen mobiel aanwezige QR-codes scannen, die linken naar 3D-modellen van archeologische voorwerpen. De mobieltjes kunnen worden gebruikt in de aanwezige VR-brillen, zodat de bezoeker de archeologische voorwerpen in 3D kan beleven. Bij inzet van de ArcheoHotspot bij bijvoorbeeld bezoeken aan (speciaal) onderwijs kan gebruik worden gemaakt van de VR-beleving van **Schatkamers van Gelderland**.

Doel: op deze manier kan de deelnemer kennis maken met archeologische vondsten die anders niet meegenomen kunnen worden in de ArcheoHotspot. Zo kan er ook een link worden gelegd met verschillende Gelderse musea waar archeologische collecties te zien zijn.

ArcheoHotspots: bij verschillende ArcheoHotspots wordt gebruik gemaakt van computers om de bezoeker het verleden te laten beleven. Zo zijn er bijvoorbeeld digitale reconstructies gemaakt om te kunnen vergelijken met de hedendaagse locaties. Tot zover bekend worden deze echter niet via een VR-functie aangeboden aan de bezoeker.

Benodigheden: voor deze activiteit zijn er simpele VR-brillen nodig, waar de deelnemer een eigen mobiele telefoon in kan gebruiken. Links naar te bekijken 3D-modellen zullen worden geleverd door middel van uitgeprinte (geplastificeerde) QR-codes.

- **Schatkamers van Gelderland.** Met deze VR-beleving kan de bezoeker met een VR-bril verschillende archeologische perioden beleven (zie **Figuur 8** en **Figuur 9**). In elke periode kan de deelnemer rondlopen en –kijken. Door het spelen van een spel kunnen deelnemers voorwerpen terugbrengen naar de juiste periode, waarbij deze voorwerpen opgepakt en rondgedraaid kunnen worden. Dit spel kan in duo's worden gespeeld, waarbij de ene deelnemer rondloopt in de VR-beleving en de andere de archeologische vondsten omschrijft. Deze VR-scenario's worden reeds door filmstudio Het Nieuwe Kader ontwikkeld voor het project Schatkamers van Gelderland (Erfgoed Gelderland). De voorwerpen zijn 3D-scans van echte archeologische vondsten van Gelderse bodem.

Doel: op deze manier kan de deelnemer kennis maken met verschillende archeologische perioden. De aanwezige 3D-modellen van archeologische vondsten verwijzen naar verschillende Gelderse musea waar archeologische collecties te zien zijn.

ArcheoHotspots: bij verschillende ArcheoHotspots wordt gebruik gemaakt van computers om de bezoeker het verleden te laten beleven. Zo zijn er bijvoorbeeld digitale reconstructies gemaakt om te kunnen vergelijken met de hedendaagse locaties. Tot zover bekend worden deze echter niet via een VR-functie aangeboden aan de bezoeker.

Benodigheden: Schatkamers van Gelderland is een op zichzelf staand project. De apparatuur die hiervoor nodig is (VR-bril, benodigde software, et cetera) worden vanuit het project zelf aangeschaft. Het idee van het project is dat het door heel Gelderland op verschillende locaties gebruikt kan worden. Het zal daarom geen vast onderdeel worden van de mobiele ArcheoHotspot. Door voor de ArcheoHotspot een planning te maken tijdens welke markten en evenementen deze ingezet kan worden, kunnen wel afspraken worden gemaakt om de VR-beleving in te zetten.

Figuur 8 Impressie van VR-beleving Prehistorie. Bron: Het Nieuwe Kader.

Figuur 9 Impressie van VR-beleving Middeleeuwen. Bron: *Het Nieuwe Kader*.

- **Historische spellen.** In de mobiele ArcheoHotspot zullen ook historische spellen worden opgenomen die door de deelnemers gespeeld kunnen worden. Het gaat hier om de spellen hnefatafl, het molenspel en kubb.

Hnefatafl. Het Scandinavische hnefatafl kan worden gezien als de voorloper van schaken. In de 8e tot de 11e eeuw werd het door Vikingen verspreid tijdens hun tochten door Europa.⁶⁵ Hierbij speelt één partij de verdedigende partij van de koning, terwijl de andere partij moet proberen de koning in te sluiten. Dit spel is met twee personen te spelen (zie **Figuur 10**).

Molenspel. Vondsten van het molenspel uit Frankrijk en Duitsland worden gedateerd van ca. 0 tot 200 na Christus, tijdens de Romeinse tijd. Mogelijk hebben de Romeinen het gebaseerd op een nog ouder spel.⁶⁶ Het spel was echter vooral populair tijdens de Middeleeuwen.⁶⁷ Bij het molenspel is het de bedoeling om een 'molentje' te maken, waarbij drie stenen van de eigen partij op een rij komen te liggen. Dit spel is met twee personen te spelen.

Kubb. Wanneer er meer ruimte om de ArcheoHotspot is (bijvoorbeeld rond de standplaats op Erve Eme), kan ervoor worden gekozen om ook het spel kubb in te zetten. Kubb werd door de Vikingen gespeeld vanaf de 10^e eeuw.⁶⁸ Tijdens het spel moet de speler proberen om blokken van de tegenstander omver te werpen door houten stokken te gooien, om uiteindelijk de koning om te mogen gooien. Dit spel is met twee partijen te spelen.

Doel: deze activiteit zorgt ervoor dat de deelnemer op een speelse manier de geschiedenis kan beleven.

ArcheoHotspots: tot zover bekend wordt deze activiteit bij geen andere ArcheoHotspot aangeboden.

Benodigheden: voor deze activiteit is minstens één exemplaar van elk spel nodig. De spellen zijn al aanwezig bij Erve Eme. Verder is het wenselijk om de spelregels in het Nederlands bij de activiteit te hebben. Deze zijn verwerkt in de handleiding voor de vrijwilligers (zie Bijlage II) en zullen uitgeprint (en geplastificeerd) aanwezig zijn in de ArcheoHotspot.

⁶⁵ <http://tafl.cynningstan.com/page/3/the-history-of-hnefatafl>, geraadpleegd op 24-8-2020.

⁶⁶ Berger 2004, 15.

⁶⁷ Simonds Mohr 1997, 30.

⁶⁸ Juhlin 2004, 197.

Figuur 10 De auteur speelt een potje hnefatafl met haar vader. Bron: M. Maillé.

- **Educatie: scholingsaanbod en 'ArcheoAcademy'.** De ArcheoHotspot zal ook worden ingezet bij schoolbezoeken en activiteiten in samenwerking met het onderwijs. Vanuit Erfgoedcentrum Zutphen en Erve Eme zijn al concrete contacten met diverse scholen en scholingsaanbod in Zutphen. Voor de verbinding tussen de erfgoedinstellingen en scholen in Zutphen zal worden gekeken naar een koppeling met Reizen in de Tijd (www.reizenindetijd.nl). Reizen in de Tijd verbindt basisonderwijs met musea door digitaal lespakketten en voorbereiding op lesbezoeken aan te bieden. Daarnaast wordt er met de mobiele ArcheoHotspot een podium geboden voor lezingen en workshops voor en door vrijwilligers, studenten, experts uit het werkveld en andere geïnteresseerden. Dit zal gebeuren onder de naam '**ArcheoAcademy**'. Het idee hiervan is om lezingen aan te bieden over archeologische onderwerpen die relevant zijn voor Zutphen. Waar haalbaar is het idee om deze lezingen te koppelen aan workshops en cursussen, waarbij bezoekers zelf aan de slag kunnen. Denk hierbij aan het bekijken van archeologisch materiaal onder een binoculair of microscoop. Ook een vondstenspreekuur, waarbij bezoekers eigen vondsten meebrengen voor determinatie, valt hieronder.

Doel: de bezoeker informeren over lokale archeologische en historische onderwerpen.

ArcheoHotspots: zowel het idee van een ArcheoAcademy als het vondstenspreekuur zijn in het verleden al bij verschillende ArcheoHotspots uitgevoerd.

Benodigheden: de activiteiten rondom de ArcheoAcademy zullen zoveel mogelijk worden gevarieerd. Het is daarom nog niet mogelijk om een overzicht te maken van te gebruiken materialen en voorwerpen. Dit zal samen met de activiteiten moeten worden voorbereid en gepland. Dit hangt ook af van de personen of organisaties die worden uitgenodigd voor de ArcheoAcademy; sommigen kunnen hun eigen materiaal aanleveren. Voor de activiteiten die worden ingezet bij schoolbezoeken zullen in de toekomst nog lespakketten worden ontwikkeld.

Behalve de beschreven activiteiten zal er informatie aanwezig zijn in de ArcheoHotspot in de vorm van informatieborden of readers. Dit zal deels bestaan uit de informatie beschreven in paragraaf 3.4.2 *Historische en archeologische informatie*. Ook zal er een kaart van Zutphen aanwezig zijn waarop de locaties van belangrijke archeologische vondsten staan aangegeven. Dit zorgt meteen weer voor een link met Musea Zutphen, waar deze vondsten zijn te bezichtigen. De precieze vorm waarin de informatie zal worden aangeleverd, zal in een later stadium van de realisatie worden overlegd met de

betrokken erfgoedinstellingen. Voor verdere informatie en vragen zullen er vrijwilligers aanwezig zijn wanneer de ArcheoHotspot in gebruik is.

Voor de bedachte basisactiviteiten zijn verschillende educatieve materialen nodig. In **Tabel 5** wordt per activiteit een overzicht gegeven van de benodigdheden.

Activiteit	Benodigdheden
Scherven determineren	Scherfmateriaal uit de verschillende archeologisch relevante perioden (te verkrijgen via Team Archeologie) om mee te puzzelen en om een referentiecollectie te maken. Daarnaast is een document met antwoorden ('spiekbriefje') gewenst. Voor een indicatie van de te gebruiken baksels, zie Tabel 4 in 3.5.1 Activiteiten.
Historische spellen	Minstens één exemplaar van hnefatafl, het molenspel en kubb (bij voldoende ruimte). Deze spellen zijn in het bezit van Erve Eme. Daarnaast is een document met spelregels gewenst.
VR-beleving	Om met eigen mobiele telefoon 3D-modellen te bekijken, zijn (geplastificeerde) QR-codes en simpele VR-brillen nodig. De materialen nodig voor de VR-beleving van Schatkamers van Gelderland zijn verkrijgbaar via Erfgoed Gelderland. Bij gebruik van deze activiteit worden standaard alle benodigde materialen geleverd.
ArcheoAcademy	Benodigdheden zijn afhankelijk van locatie en onderwerp.
Overig	Documenten (borden of readers) met de historische en archeologische informatie van Zutphen. Bord met kaart van Zutphen met hierop interessante archeologische vondsten en vindplaatsen. Promotiemateriaal om weg te geven (ArcheoHotspot-diploma, folders en flyers, archeologische winkelwagenmuntjes van RAAP). Wenselijk: 3D-geprinte replica scherven om mee te puzzelen.

Tabel 5 Overzicht van benodigde educatieve materialen per activiteit.

Alle samenwerkende partijen zijn op hun eigen manier bezig met geschiedenis, archeologie en erfgoed. Zo kan de bezoeker bij Erve Eme de Middeleeuwen beleven en bij Musea Zutphen de archeologische collectie bekijken. Door middel van de mobiele ArcheoHotspot kan de bezoeker ook zelf archeologisch materiaal aanraken en hiermee aan de slag gaan. Het determineren van en puzzelen met scherven geeft de deelnemer een beeld van het werk van een archeoloog. Het bekijken van 3D-modellen via een VR-bril geeft een overzicht van archeologische vondsten van Gelderse bodem, terwijl de VR-beleving van Schatkamers van Gelderland een totaalplaatje geeft: de vondsten in hun eigen archeologische periode. De historische spellen geven een beeld van hoe men zich vroeger vermaakte. Door deel te nemen aan de ArcheoAcademy kan de bezoeker leren over verschillende onderwerpen en thema's via lezingen en zich hierin verdiepen tijdens workshops en cursussen.

In de ArcheoHotspot zal ruimte overblijven die zelf ingevuld kan worden. Op deze manier kan bijvoorbeeld bij archeologische opgravingen relevant archeologisch materiaal worden meegebracht, dat is afgestemd op de specifieke locatie of de historische periode. Verder kan de gebruiker bij elke inzet beslissen wat wel en niet gebruikt zal worden. Erve Eme zich bijvoorbeeld meer richten op het beleven, terwijl Team Archeologie verder ingaat op het fysieke archeologische materiaal.

3.5.2 Medewerkers

Het gebruik van de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen zal niet mogelijk zijn zonder de inzet van vrijwilligers. Omdat de hotspot binnen Zutphen een nieuw project is, zijn hier op het moment nog geen vrijwilligers voor. Binnenkort zal er binnen Erve Eme worden gebrainstormd over de werving van deze vrijwilligers. Uit ervaringen van ArcheoHotspots door heel Nederland blijkt dat archeologische kennis geen vereiste is. Belangrijkste is dat de vrijwilligers enthousiast zijn over geschiedenis en archeologie en het leuk vinden om het publiek te bereiken.⁶⁹ Kennis over geschiedenis en archeologie (van Zutphen) vooraf is dus geen vereiste. De vrijwilligers zullen vanuit de landelijke Stichting

⁶⁹ Interviews met verschillende ArcheoHotspot-locatiecoördinatoren door H. Hoekstra in februari en maart 2018.

ArcheoHotspots of lokaal (afhankelijk van het aanbod) trainingen krijgen over bijvoorbeeld het proces van archeologisch onderzoek, de wet- en regelgeving over archeologie in Nederland en omgaan met archeologisch vondstmateriaal. Op deze manier zijn zij op de hoogte en kunnen ze dit in het vervolg overdragen aan de bezoekers van de ArcheoHotspot.

Voor de coördinatie van de vrijwilligers en de planning van de ArcheoHotspot zal een locatiecoördinator worden aangesteld. Deze persoon is voor het gebruik van de ArcheoHotspot de contactpersoon tussen de verschillende Zutphense erfgoedinstellingen en een aanspreekpunt voor de landelijke Stichting ArcheoHotspots. De locatiecoördinator zal ook verantwoordelijk zijn voor zaken als het aanvullen en vernieuwen van de activiteiten binnen de ArcheoHotspot, het werven en coördineren van de vrijwilligers en het actueel houden van de vrijwilligershandleiding.

Voor alle partijen die de ArcheoHotspot in de toekomst gaan gebruiken is het van belang om te weten hoe deze werkt en hoe zij deze moeten bedienen. Een deel van deze informatie zal pas kunnen worden aangeleverd wanneer de foodtrailer is aangeschaft. De locatiecoördinatie zal een checklist maken met wat er moet gebeuren bij het opstarten en het afsluiten van de ArcheoHotspot-activiteiten en hoe alle materialen en voorwerpen na afloop weer opgeborgen moeten worden in de foodtrailer. Verder zal er een checklist komen met de materialen die aanwezig zijn in de ArcheoHotspot, zowel praktische materialen als benodigdheden voor de verschillende activiteiten. Ook verschillende documenten zullen aanwezig moeten zijn, zoals de spelregels voor de historische spellen en de antwoorden van het determineren van de scherven. Deze informatie staat deels in de handleiding (zie Bijlage II), maar zal actueel moeten worden gehouden door de locatiecoördinator. Verder moeten de vrijwilligers weten hoe het zit met de verschillende promotiematerialen. Zo krijgen kinderen na afloop een ArcheoHotspot-diploma mee (zie Bijlage V), liggen er folders en flyers (van bijvoorbeeld Erve Eme en Musea Zutphen) om mee te nemen en zorgt RAAP voor 'archeologische' winkelwagenmuntjes om mee te geven. De aanwezige vrijwilligers zullen gedurende het gebruik van de ArcheoHotspot ook een logboek bijhouden (zie Bijlage VI). Hierin worden (locatie)omstandigheden genoteerd, wordt het aantal bezoekers bijgehouden en kunnen eventuele opmerkingen worden opgenomen.

3.5.3 Subsidieaanvragen

Voor de aanschaf van de foodtrailer, de inrichting hiervan en gemakken voor bezoekers (zoals tafels en krukken) was geld nodig. Daarnaast is er nagedacht over zaken als coördinatie en promotie. Om aan de bedragen voor de realisatie te komen, is overgegaan op subsidieaanvragen.

In eerste instantie is met Roel Kramer (Erfgoed Gelderland) bedacht om een subsidieaanvraag te doen bij het Fonds voor Cultuurparticipatie. Met name de regeling Archeologieparticipatie paste goed bij het concept van de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen. Deze regeling is bedoeld voor projecten om vrijwilligers aan de slag te laten gaan met archeologie, om mensen mee te laten doen en te beleven en om archeologisch erfgoed als inspiratie te gebruiken.⁷⁰ Het aanvraagbedrag van deze regeling is €1.000 tot €25.000, waarbij de volgende voorwaarden van toepassing zijn:⁷¹

- Er mag niet eerder dan 13 weken na aanvraag van de subsidie worden gestart;
- Er wordt uiterlijk 6 maanden na toekenning van de subsidie gestart;
- Het project mag maximaal 2 jaar duren;
- De subsidie mag maximaal 50% van de totale kosten dekken;
- Onvoorziene kosten mogen maximaal 7% van de totale kosten dekken;
- Materiële investeringen mogen maximaal 20% van de totale kosten dekken.

⁷⁰ <https://cultuurparticipatie.nl/subsidie-aanvragen/1/archeologieparticipatie>, geraadpleegd op 10-6-2020.

⁷¹ Staatscourant 2019, 1-6.

Uiteraard is het de bedoeling om de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen langer te gebruiken dan de aangegeven twee jaar. De hotspot zal zich in deze twee jaar dan ook in een opstartfase bevinden. Een vervolgfase van de hotspot zal worden aangemerkt als een nieuw project, waardoor de subsidie aangevraagd kan worden.

Verder is er met Roel Kramer nagedacht over een subsidieaanvraag bij Provincie Gelderland (Cultuur- en Erfgoedparticipatie). De pot voor deze subsidie bleek echter al op te zijn voor het jaar 2020. Daarom is er verder gekeken en is uiteindelijk de stimuleringsregeling van Ieders Museum ter sprake gekomen. Hierbij kan een bedrag tot €5.000 worden aangevraagd. Bij deze regeling zijn de volgende voorwaarden van toepassing:⁷²

- De aanvraag wordt ingediend door een museum;
- Er wordt samengewerkt met een niet museale partner;
- Er mag één keer per jaar een aanvraag worden gedaan voor hetzelfde project;
- Er wordt uiterlijk 4 maanden na toekenning van de regeling gestart;
- Ervaringen van het project worden gedeeld met de coöperatie Erfgoed Gelderland.

Voor zowel de aanvraag bij het Fonds voor Cultuurparticipatie als de stimuleringsregeling bij Ieders Museum is contact geweest met Ben Bregman (Erfgoed Gelderland). Als adviseur Erfgoed & Onderwijs en als lid van de beoordelingscommissie van Ieders Museum heeft Ben de nodige ervaring met soortgelijke aanvragen. Hij heeft daarom mee kunnen kijken met en feedback kunnen geven op zowel de begroting als het projectplan van beide aanvragen. Door zijn enthousiasme is Ben ervan overtuigd dat de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen als lespakket moet worden aangesloten bij Reizen in de Tijd (www.reizenindetijd.nl), waar hij vanuit Erfgoed Gelderland bij is betrokken.

Om beide subsidies te kunnen aanvragen, was het nodig om een projectplan en een begroting op te stellen. Het projectplan is met behulp van Roel Kramer opgesteld. Dit document bevat onderdelen als aanleiding, projectbeschrijving, doelstelling, resultaten, doelgroepen, planning, werkwijze en samenwerkingen. Het document is gelezen en van feedback voorzien door Ben Bregman, Emma Johnson (Fondsenwerving bij Erfgoed Gelderland) en Bibi Bodegom (eigenaar Bibi Bodegom Culturele Projecten en directrice Cultuur- en ErfgoedLab Zutphen). Met Roel Kramer en Ben Bregman is een opzet gemaakt voor de begroting, die later is uitgewerkt in samenwerking met Bibi Bodegom en Patrick Reeuwijk (Erve Eme).

De aanvraag (€5.000,-) voor de stimuleringsregeling van Ieders Museum is op dinsdag 9 juni 2020 ingediend en op woensdag 1 juli 2020 gehonoreerd. Op woensdag 17 juni 2020 heeft een spreekuur met Bibi Bodegom en Caro Burggraaf (Fonds voor Cultuurparticipatie) plaatsgevonden. De aanvraag (€25.000,-) voor Archeologieparticipatie bij het Fonds voor Cultuurparticipatie is op maandag 29 juni 2020 ingediend en op zondag 16 augustus 2020 gehonoreerd (zie Bijlage III).

De foodtrailer van Multiwagon is op donderdag 17 september 2020 besteld. Deze is op vrijdag 23 oktober 2020 opgehaald bij Multiwagon te Holten. Verder zal er worden begonnen aan het werven van vrijwilligers. Dit zal gaan via de contacten van Erve Eme en het Erfgoedcentrum Zutphen, via Erfgoedvrijwilliger.nl en via oproepen op social media. Erve Eme is hoofdverantwoordelijke en standplaatshouder van de mobiele ArcheoHotspot. De auteur zal via Erve Eme en Erfgoed Gelderland de functie van locatiecoördinator op zich nemen.

⁷² <https://erfgoedgelderland.nl/wp-content/uploads/2020/01/Ieders-Museum-Toelichting-stimuleringsregeling-2020.pdf>, geraadpleegd op 10-6-2020.

4. Discussie

Tijdens het afstudeerproces zijn verschillende beperkingen en kansen voorbijgekomen. Deze zijn opgenomen in de discussie. De discussie is ingedeeld op micro-, meso- en macroniveau. De discussie op microniveau gaat inhoudelijk over de te realiseren ArcheoHotspot. De discussie op mesoniveau gaat over de samenwerkingen en communicatie tijdens de realisatie van de ArcheoHotspots, terwijl het macroniveau ingaat op het afstudeerproces over het algemeen.

4.1 Microniveau

Voor het inhoudelijk realiseren van de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen zijn de volgende beperkingen en kansen voorbijgekomen:

Activiteiten

- Onderdeel van het afstudeeronderzoek was bedenken wat voor soort activiteiten relevant en haalbaar waren voor de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen. Er is geïnventariseerd wat voor activiteiten in ArcheoHotspots door heel Nederland worden aangeboden. Verder is er met de verschillende (Zutphense) erfgoedinstellingen gesproken over hun doelen en ideeën. Het afstudeeronderzoek werd gestart met het idee om een rode draad of verhaal op te zetten waar de activiteiten omheen werden bedacht. Achteraf zijn de bedachte activiteiten meer losse onderdelen geworden. Deze losse activiteiten laten echter nog wel onderdelen van archeologisch onderzoek en de beleving van de geschiedenis zien. De gebruiker kan er per inzet van de ArcheoHotspot voor kiezen welke activiteiten wel en niet meegenomen zullen worden, zodat de nadruk kan worden gelegd op de archeologische materialen of juist het beleven van geschiedenis. Verder zal er in de toekomst verder worden gewerkt aan aanvullingen zoals lespakketten, zodat de ArcheoHotspot ook ingezet kan worden tijdens bijvoorbeeld schoolbezoeken.

Archeologisch onderzoek

- Eén van de doelen en richtlijnen van het concept ArcheoHotspots volgens de landelijke Stichting ArcheoHotspots is dat de bezoeker zelf aan de slag gaat met lopend archeologisch onderzoek. Door de mobiele aard van de ArcheoHotspot en doordat er niet tijdens elk gebruik een archeoloog of materiaalspecialist kan worden ingezet, is dit tijdens de opstartfase van de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen niet haalbaar. In dit geval heeft de mobiele aard van de ArcheoHotspot voor een beperking gezorgd. Er zal echter wel met origineel (gedeselecteerd) archeologisch materiaal worden gewerkt. In de toekomst zal worden gekeken hoe een activiteit rond een lopend onderzoek kan worden toegevoegd aan de hotspot.

Brainstormsessies

- De brainstormsessies over de vorm van de ArcheoHotspots hebben voor de nodige kansen gezorgd. Van kist is het idee via bakfiets uiteindelijk bij een foodtrailer beland. Behalve dat deze vorm veel meer ruimte voor activiteiten en materialen biedt, is het ook voor het eerst dat een mobiele ArcheoHotspot in deze vorm wordt gerealiseerd. Dit kan inspiratie bieden aan andere locaties door heel Nederland die met een mobiele ArcheoHotspot willen werken.

Partnerschap

- In maart is een gesprek aangegaan met RAAP Oost (gevestigd in Zutphen) over een partnerschap met de mobiele ArcheoHotspot. Er wordt nog gewerkt aan een precieze invulling van dit partnerschap, maar het idee is dat RAAP bijdraagt aan kosten voor de ArcheoHotspot en zij deze vervolgens mogen inzetten tijdens open dagen van hun opgravingen. Zij kunnen

ook bijdragen aan promotiemateriaal dat gratis meegegeven mag worden (bijvoorbeeld winkelwagenmuntjes). Mogelijk kan RAAP in de toekomst ook bijdragen aan materiaal voor lopend onderzoek. Door het partnerschap met RAAP, een commercieel bedrijf, is het nu echter lastiger om andere commerciële bedrijven (zoals Econsultancy) bij de ArcheoHotspot te betrekken in verband met de onderlinge concurrentie.

4.2 Mesoniveau

Voor de samenwerkingen en communicatie tijdens de realisatie van de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen zijn de volgende beperkingen en kansen voorbijgekomen:

Communicatie

- De communicatie met zoveel verschillende partijen bleek soms een hele uitdaging. Antwoorden waren niet altijd duidelijk of lieten op zich wachten, waardoor sommige afspraken de nodige vertraging op hebben gelopen. Hierdoor kon bijvoorbeeld de afspraak voor het ondertekenen van de intentieverklaring niet worden gemaakt. In meerdere situaties is (het gebrek aan) communicatie een beperking gebleken. Door de coronacrisis hebben de betrokken partijen hun intentie uiteindelijk digitaal via de mail uitgesproken. Op dinsdag 29 september 2020 is de verklaring door de samenwerkende partijen alsnog ondertekend.

Contacten

- De contacten met de verschillende partijen maar ook de veldbezoeken aan ArcheoHotspots hebben leuke contacten en interessante ideeën opgeleverd. Daarnaast hebben deze contacten voor de kans gezorgd dat de auteur de baan als locatiecoördinator van de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen op zich kan nemen.

Publieksarcheologie

- Tijdens de groepsgesprekken en communicatie liet Team Archeologie weten dat zij educatie niet als hun taak zien. Dit heeft geen beperkingen gevormd voor de realisatie van de ArcheoHotspot, maar het wijst wel op het gebrek van een nationale regelgeving omtrent publieksarcheologie. Volgens het Verdrag van Malta is voorlichting en daarmee educatie wel degelijk een onderdeel van de archeologie geworden. Het Verdrag van Faro gaat hier nog dieper op in. Ondanks dat er in Nederland al veel met publieksarcheologie en participatie gebeurt, zijn er nog heel veel kansen, ook voor bestaande archeologische instanties.

4.3 Macroniveau

Tijdens het algemene afstudeerproces zijn de volgende beperkingen en kansen voorbijgekomen:

Onderzoekskader

- Het doel van het afstudeeronderzoek was om te onderzoeken hoe een mobiele (Pop-up) ArcheoHotspot voor Zutphen gerealiseerd kon worden. Hierbij zouden beschrijvingen en informatie worden aangeleverd, zodat de (Zutphense) erfgoedinstellingen na het afronden van het afstudeeronderzoek zo snel mogelijk konden beginnen met het realiseren van de ArcheoHotspot. Mede door de coronacrisis heeft het afstudeeronderzoek langer geduurd dan gepland, maar hierdoor is de realisatie van de ArcheoHotspot wel al in een verder stadium. De subsidieaanvragen zijn ingediend en gehonoreerd en de foodtrailer is besteld. Na afronding van het afstudeeronderzoek zal dus alleen nog moeten worden gewerkt aan het verzamelen van benodigheden voor de activiteiten.

Coronacrisis

- De coronacrisis met de daarbij behorende intelligente lockdown sinds maart 2020 hebben voor de nodige beperkingen van het afstudeerproces en de realisatie van de ArcheoHotspot gezorgd. Fysieke afspraken en bezoeken konden niet doorgaan, waaronder de ondertekening van de intentieverklaring en enkele veldbezoeken aan ArcheoHotspots. Verder heeft in het begin het wennen aan de vreemde situatie en het thuiswerken voor enige vertraging van de voortgang gezorgd. Echter heeft de coronacrisis uiteindelijk ook tot een kans geleid. Na het ingaan van de intelligente lockdown bleek het in eerste instantie lastig om aan de slag te gaan met afstuderen (maken van afspraken, het bespreken op kantoor, et cetera). Na het herpakken na de bizarre situatie is begonnen aan het schrijven van een projectplan voor de subsidieaanvragen. Dit bleek echter een hele interessante en nuttige ervaring met uiteindelijk een zeer succesvol resultaat.

Al met al zijn de vorm van en de ideeën achter de ArcheoHotspot in de loop van het afstudeeronderzoek veranderd. De activiteiten zijn losse (basis)activiteiten geworden in plaats van een rode draad of verhaal, maar de vorm van de mobiele ArcheoHotspot is uniek en zorgt ervoor dat de hotspot niet alleen bezoekers kan trekken, maar ook naar de bezoeker zelf toe kan gaan. De vertraging van het afstudeerproces, mede door de coronacrisis, heeft ervoor gezorgd dat de realisatie van de ArcheoHotspot verder is dan het minimale doel van het afstudeeronderzoek. Na de volledige realisatie van de mobiele ArcheoHotspot zal er ruimte zijn voor eigen toevoegingen, maar zal ook gewerkt blijven worden aan aanvullingen en verbeteringen.

5. Conclusie

Door met behulp van de behaalde resultaten uit het afstudeeronderzoek het gewenste eindproduct te behalen, zijn vooraf een hoofd- en enkele deelvragen opgesteld. In dit hoofdstuk zijn met behulp van de resultaten en interpretatie uit 3. *Onderzoeksresultaten* deze hoofd- en deelvragen beantwoord. De hoofdvraag, die na de deelvragen aan bod komt, is als volgt:

- Op welke manier kan een mobiele ArcheoHotspot voor verschillende erfgoedorganisaties in Zutphen worden gerealiseerd?

De deelvragen zijn ingedeeld op micro-, meso- en macroniveau. Per niveau volgt een eigen paragraaf, waaronder de bijbehorende deelvragen zullen worden beantwoord.

5.1 Microniveau

In deze paragraaf worden de deelvragen op microniveau beantwoord. Deze deelvragen gaan inhoudelijk over de te realiseren ArcheoHotspot.

- 1. Welke archeologische perioden zijn voor Zutphen relevant om in de ArcheoHotspot te worden opgenomen?

In Zutphen zijn alle archeologische perioden van toepassing geweest. Echter is over het Paleolithicum relatief weinig te vertellen voor de omgeving van Zutphen. Daarom is besloten dat de volgende archeologische perioden relevant zijn om in de ArcheoHotspot op te nemen: Mesolithicum, Neolithicum, Brons- en IJzertijd, Romeinse tijd (inheems), Vroege Middeleeuwen, Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

- 2. Welke historische informatie moet worden opgenomen in de ArcheoHotspot?
- 3. Welke archeologische informatie moet worden opgenomen in de ArcheoHotspot?

De resultaten van deze deelvragen zijn samengevoegd, omdat geschiedenis niet bestaat zonder archeologie en andersom. In principe moet het mogelijk zijn om in de ArcheoHotspot informatie te geven over elke archeologische periode. Er zal echter een nadruk worden gelegd op bepaalde gebeurtenissen, waarmee relevante archeologische vondsten worden uitgelicht. Voor de Prehistorie zal het voornamelijk gaan over begravingen en grafgraven, waarbij de Prinses van Leesten wordt uitgelicht. Tijdens de Romeinse tijd komen inheemse nederzettingen en stammen aan bod, met als hoogtepunt Gerward van Leesten. De Middeleeuwen kenmerken Zutphen met een Vikingaanval, de bouw van de palts en kerken, stadsrechten en de Hanze. In de Nieuwe Tijd staan de Tachtigjarige Oorlog, verdedigingswerken en de Franse Tijd centraal.

- 4. Wat voor educatieve materialen zijn er nodig om de ArcheoHotspot in te richten?

Per activiteit zijn bepaalde materialen nodig waar de bezoeker mee aan de slag kan. Sommige materialen kunnen worden verzameld bij de verschillende samenwerkingspartners, terwijl anderen moeten worden besteld. Vanuit Team Archeologie zal vondstmateriaal worden geleverd. Vanuit Erve Eme zijn de historische spellen hnefatafl, het molenspel en kubb beschikbaar. Aan alle samenwerkingspartners wordt gevraagd om flyers ter promotie te leveren. Voor het bekijken van archeologische 3D-modellen zullen simpele VR-brillen moeten worden besteld.

5.2 Mesoniveau

In deze paragraaf worden de deelvragen op mesoniveau beantwoord. Deze deelvragen gaan over hoe het product inzetbaar zal zijn binnen Zutphen.

➤ 5. Wat is het doel van deze mobiele ArcheoHotspot?

Vanuit de landelijke Stichting ArcheoHotspots is het doel van de Stichting om archeologie en archeologisch onderzoek meer zichtbaar en tastbaar te maken voor het publiek door de bezoeker zelf aan de slag te laten gaan waarbij het archeologisch proces centraal staat.

Het doel van de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen is de geschiedenis en archeologie van Zutphen op de kaart te zetten door de bezoeker kennis te laten maken met de 'eigen' (lokale) geschiedenis door zelf aan de slag te gaan met de aangeboden activiteiten.

➤ 6. Voor welke doelgroep(en) zal de ArcheoHotspot inzetbaar zijn?

De mobiele ArcheoHotspot van Zutphen is in eerste instantie bedoeld voor de inwoners van Zutphen, zowel jong als oud. Met de Leefstijlvinder zijn de volgende relevante doelgroepen beschreven: inzichtzoeker (leren en ervaren tijdens rustige activiteiten, alleen of in klein gezelschap), harmoniezoeker (gezin, familie of vrienden die activiteiten willen doen waarmee iedereen tevreden is), avontuurzoeker (nieuwe ervaringen en zelfontwikkeling) en stijlzoeker (wordt graag verward met exclusiviteit).

Hiernaast zal de ArcheoHotspot worden ingezet bij zorgvragers, onbekende burens en nieuwkomers. In eerste instantie zijn er wat betreft de zorgvragers contacten met de Anne Flokstraschool (speciaal onderwijs aan leerlingen met een intensieve ondersteuningsbehoefte) en De Bovenkamer Zutphen (activiteiten voor mensen met beginnende dementie met hun mantelzorgers en/of familie). Voor de onbekende burens is er contact geweest met de wijkregisseur van de achterstandswijk Waterkwartier en het Wijkcentrum Waterkracht dat zich in deze wijk bevindt. Om activiteiten in te zetten bij nieuwkomers is contact geweest met Buddy to Buddy Zutphen en zal contact worden gezocht met Humanitas Taalmaatjes.

➤ 7. Op welke locaties zal de ArcheoHotspot inzetbaar zijn?

De mobiele ArcheoHotspot van Zutphen zal in eerste instantie worden gebruikt door Erve Eme (op eigen terrein), Musea Zutphen (op eigen terrein), Erfgoedcentrum Zutphen (verschillende locaties) en Team Archeologie (archeologische opgravingen) binnen Gemeente Zutphen. De ArcheoHotspot zal ook door RAAP Oost worden ingezet op eigen opgravingen in de regio. Voor specifieke evenementen en markten wordt gedacht aan activiteiten als de Paasmarkt (van Erve Eme), Nationale Museumweek, Romeinenweek, IJselfestival Zutphen, Open Monumentendag, Nationale Archeologiedagen en Erfgoedfestival. Voor de doelgroepen zorgvragers, onbekende burens en nieuwkomers zal de ArcheoHotspot grotendeels naar de eigen locatie van deze doelgroepen gaan. Er is al contact gelegd met de Anne Flokstraschool speciaal onderwijs (zorgvragers), Wijkcentrum Waterkracht (onbekende burens) en Buddy to Buddy Zutphen (nieuwkomers).

➤ 8. Wat voor vorm moet de mobiele ArcheoHotspot krijgen?

De mobiele ArcheoHotspot van Zutphen moet, zoals de benaming al zegt, mobiel zijn. De hotspot zal worden ingezet door verschillende partijen. Het is daarom van belang dat deze makkelijk te vervoeren en over te dragen is. Daarnaast is het handig als alle benodigde materialen kunnen worden opgeslagen

in de hotspot zelf. Daarom is ervoor gekozen om de Zutphense ArcheoHotspot te realiseren in de vorm van een foodtrailer.

- 9. Welke informatie heeft de medewerker van de mobiele ArcheoHotspot nodig om deze te kunnen bedienen?

Vrijwilligers die worden ingezet tijdens het gebruik van de ArcheoHotspot hebben verschillende informatie nodig om de hotspot te kunnen gebruiken. Ze moeten enige kennis krijgen van de geschiedenis en archeologie van de omgeving, over het proces van archeologisch onderzoek en over de wet- en regelgeving van archeologie in Nederland. Daarnaast moeten zij weten hoe de ArcheoHotspot als foodtrailer werkt, hoe zij de activiteiten moeten opzetten en aan het einde van de dag weer moeten opruimen en opbergen. Verder moeten ze op de hoogte zijn van de activiteiten, zoals de spelregels van de historische spellen en de antwoorden van de te determineren scherven. Ook is het van belang dat de vrijwilligers met behulp van een checklist op de hoogte zijn van de inhoud (zowel educatieve als praktische materialen) van de ArcheoHotspot. Zover al mogelijk is staat deze informatie opgenomen in de handleiding voor de vrijwilligers (zie Bijlage II). In het vervolg zal de locatiecoördinatie deze handleiding aanvullen en actueel houden.

5.3 Macroniveau

In deze paragraaf worden de deelvragen op macroniveau beantwoord. De eerste deelvraag gaat over ArcheoHotspots in het algemeen.

- 10. In hoeverre zijn de al bestaande activiteiten van ArcheoHotspots in de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen toe te passen?

De bezoeker daadwerkelijk mee laten doen aan lopend archeologisch onderzoek wordt lastig bij deze vorm van een mobiele ArcheoHotspot. Door de mobiele aard, de niet wekelijkse inzet en door het gebruik door verschillende partijen is het (zeker in de beginfase) niet haalbaar om dit uit te voeren. Er zou dan bij elke inzet een archeoloog of specialist aanwezig moeten zijn. Daarom is ervoor gekozen om te beginnen met enkele laagdrempelige basisactiviteiten die in een later stadium kunnen worden uitgebreid met bijvoorbeeld bepaalde themapakketten.

Wel is de activiteit van het determineren van scherven en het puzzelen met (replica's van of 3D-geprinte) scherven een zeer populaire en veel terugkerende activiteit onder ArcheoHotspots. Het gebruik van moderne technieken zoals computers, tablets en mobiele telefoons komt ook steeds meer op bij ArcheoHotspots. Verder komt de inzet van de ArcheoAcademy, mogelijk (nog) niet onder dezelfde naam, bij de meeste ArcheoHotspots voor. Zeker de lezingen en de vondstenspreekuren zijn terugkerende activiteiten bij de al bestaande ArcheoHotspots.

De tweede deelvraag op macroniveau gaat over het belang van publieksbereik binnen de archeologie.

- 11. Waarom is het belangrijk om archeologie onder de aandacht van het publiek te brengen?

Door archeologische kennis over te dragen aan het publiek wordt het draagvlak van de archeologie vergroot. Op deze manier krijgt het publiek een idee achter het belang van bescherming en behoud van erfgoed. Op deze manier blijft dit erfgoed ook behouden voor toekomstige generaties. Erfgoed is van iedereen, en heeft daarom niet alleen culturele waarde, maar ook sociale waarde. De participatie van het publiek in de archeologie geeft extra zwaarte aan deze beide waarden. In ArcheoHotspots wordt kennis overgebracht van (lokale) geschiedenis en archeologie, waardoor het publiek zich sterker kan verbinden aan de eigen omgeving en achtergrond.

5.4 Hoofdvraag

In deze paragraaf wordt met behulp van de antwoorden van de deelvragen de hoofdvraag van het afstudeeronderzoek beantwoord.

- Op welke manier kan een mobiele ArcheoHotspot voor verschillende erfgoedorganisaties in Zutphen worden gerealiseerd?

Bij het realiseren van een (mobiele) ArcheoHotspot is het belangrijk om duidelijke afspraken te maken met de betrokken partijen. Het doel, de doelgroepen en de vorm van een hotspot zijn cruciaal. Bij het gebruik door meerdere partijen is het van belang om te weten waar en door wie de hotspot kan worden ingezet. Overleg en een gezamenlijke activiteitenagenda zijn dan ook onmisbaar.

Voor de activiteiten is het belangrijk om te weten wat en wie de betrokken partijen met de ArcheoHotspot willen bereiken. Voor een doel als ‘kennis maken met de ‘eigen’ (lokale) geschiedenis’ is het ook van belang om de ArcheoHotspot te vullen met activiteiten en (educatieve) materialen die historisch en archeologisch verantwoord zijn voor de omgeving waar de hotspot zal worden ingezet.

Als meerdere partijen op verschillende locaties gebruik willen maken van een ArcheoHotspot, komt de keuze al snel op een mobiele versie. Om alle educatieve en praktische materialen te kunnen vervoeren zodat de ArcheoHotspot nog steeds mobiel blijft, moet al snel gebruik worden gemaakt van een grotere vorm, zoals een foodtrailer.

Er is uiteindelijk voor gekozen om de mobiele ArcheoHotspot voor Zutphen zo te realiseren dat de bezoeker kennis maakt met de ‘eigen’ (lokale) geschiedenis, van het Mesolithicum tot en met de Nieuwe Tijd, door middel van doe-activiteiten waarbij onder andere echt archeologisch materiaal wordt gebruikt. Behalve gebruik op eigen terreinen door de betrokken partijen zal de mobiele ArcheoHotspot ook worden meegenomen naar markten, evenementen en archeologische opgravingen. Om een breed spectrum aan doelgroepen te bereiken, zal de ArcheoHotspot ook worden ingezet om mensen te bereiken die zelf niet zo snel in contact komen met archeologie en erfgoed (bijvoorbeeld achterstandswijken, speciaal onderwijs en mensen die de Nederlandse taal nog niet beheersen). Vrijwilligers van de ArcheoHotspot zullen van tevoren trainingen krijgen die vanuit de landelijke Stichting ArcheoHotspots worden georganiseerd. Hierdoor komen zij op de hoogte van de archeologische en praktische informatie die nodig is om de hotspot te kunnen bemannen. Verdere informatie kunnen zij in een voor de Zutphense ArcheoHotspot opgestelde handleiding vinden.

Op deze manier wordt gehoopt om de geschiedenis en archeologie van Zutphen op de kaart te zetten. Door de inzet op open dagen van archeologische opgravingen zal de ArcheoHotspot ook verder in de omgeving worden ingezet. Op deze manier kan de hotspot in de toekomst ook worden gebruikt in de Achterhoek en misschien zelfs heel Gelderland. Wie weet dient dit concept van een mobiele versie van een ArcheoHotspot in de toekomst wel tot inspiratie door heel Nederland. Op deze manier kan het draagvlak voor archeologie alleen maar verder worden vergroot.

6. Aanbevelingen

Met de honoreringen van de subsidieaanvraag van het Fonds voor Cultuurparticipatie (Archeologieparticipatie) en de stimuleringsregeling van Ieders Museum konden de foodtrailer en de inrichting hiervan worden aangeschaft. Het uiteindelijke doel met dit afstudeeronderzoek is natuurlijk om de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen ook daadwerkelijk te realiseren, zodat de verschillende samenwerkende erfgoedinstellingen deze straks in gebruik kunnen nemen. Er zijn echter verschillende aanbevelingen voor in de toekomst, voor zowel de (gebruikers van de) Zutphense ArcheoHotspot als ArcheoHotspots in het algemeen. Deze aanbevelingen zijn wederom ingedeeld op micro-, meso- en macroniveau. De aanbevelingen op microniveau zijn bedoeld voor de inhoud van de Zutphense ArcheoHotspot. De aanbevelingen op mesoniveau zijn bedoeld voor het gebruik van de Zutphense ArcheoHotspot, terwijl de aanbevelingen op macroniveau zijn bedoeld voor de landelijke Stichting ArcheoHotspots.

6.1 Microniveau

In dit afstudeeronderzoek zijn de onderzoeksresultaten vertaald naar een basisinrichting voor de mobiele ArcheoHotspot. Het is echter wenselijk dat, zodra de ArcheoHotspot in gebruik wordt genomen, de inzet en daarbij behorende activiteiten worden geëvalueerd. Op deze manier kan een inschatting worden gemaakt wat wel en niet werkt. Op deze manier kan de Zutphense ArcheoHotspot worden aangepast en aangevuld. Om dit voor elkaar te krijgen, worden de volgende inhoudelijke aanbevelingen gedaan voor de toekomstige gebruikers van de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen:

- Werk aan themapakketten voor de ArcheoHotspot. Op deze manier wordt er gezorgd voor een wisselend aanbod tijdens de inzet. Thema's kunnen weer aansluiten bij de thema's van markten en evenementen;
- Zorg dat er jaarlijks verschillende ArcheoAcademy's worden georganiseerd in samenwerking met de erfgoedinstellingen in Zutphen en de partners van Stichting ArcheoHotspots (bijvoorbeeld Hogeschool Saxion);
- Zorg ervoor dat er een apart lesaanbod wordt opgesteld voor het bezoek met de ArcheoHotspot aan het (speciaal) onderwijs. Vanuit Erfgoed Gelderland tipte Ben Bregman om hierover contact op te nemen met Jolijn Rietbergen (Erfgoedcoach en Cultuuradviseur) en Jacoline Zilver schoon (Erfgoedcoach en Educator), die ervaring hebben met het ontwikkelen van lesmateriaal voor het speciaal onderwijs. Verder stelde hij voor om contact op te nemen met Aafje Hunink (Cultuurcoach) en/of Jessica Harmsen (Cultuureducatie) van De Muzehof Zutphen om lesmateriaal te ontwikkelen voor regulier basisonderwijs.

6.2 Mesoniveau

De mobiele ArcheoHotspot van Zutphen is een project van verschillende (Zutphense) erfgoedinstellingen. Na de realisatie van de hotspot zullen zij een gedeelde verantwoordelijkheid voor het onderhoud en de inzet van de ArcheoHotspot hebben. Het is daarom in het belang van de onderlinge verhoudingen en voor de toekomst van de ArcheoHotspot dat deze samenwerking zo soepel mogelijk verloopt. Voor het goed verlopen van de communicatie voor de inzet van de ArcheoHotspot worden voor de toekomstige gebruikers van de ArcheoHotspot de volgende aanbevelingen gedaan:

- Stel een locatiecoördinator aan voor de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen. Een locatiecoördinator is niet alleen verantwoordelijk voor de planning van inzet en de bemensing,

maar is ook de contactpersoon tussen de (Zutphense) erfgoedinstellingen en de landelijke Stichting ArcheoHotspots;

- Zorg voor tussentijdse evaluaties met de locatiecoördinator en de contactpersonen van de samenwerkende (Zutphense) erfgoedinstellingen. Hierbij moet onder andere worden gekeken naar het functioneren en de bemensing van de ArcheoHotspot en het aanvullen van de gezamenlijke activiteitenagenda.

6.2 Macroniveau

Tijdens het uitvoeren van het afstudeeronderzoek zijn er verschillende contacten geweest met de landelijke Stichting ArcheoHotspots. Vanuit de Stichting is er toegang verleend tot alle relevante ArcheoHotspot-documenten. Naar aanleiding van de verschillende contacten met en het gebruik maken van de diensten van de Stichting ArcheoHotspots, worden voor de Stichting de volgende aanbevelingen gedaan:

- Zorg voor definitieve documenten en richtlijnen. Op het moment zijn veel van de documenten conceptversies, verouderde documenten, of incompleet. Voor kleinere organisaties die een ArcheoHotspot willen opzetten kan het op deze manier niet haalbaar zijn. Maak concrete doelen, richtlijnen, voorbeelden (van bijvoorbeeld activiteiten), et cetera;
- Stel een handleiding op voor vrijwilligers, waarin basisinformatie is opgenomen over het proces van archeologie in Nederland, over de wet- en regelgeving over archeologie in Nederland en over het omgaan met archeologisch vondstmateriaal. Op deze manier kunnen nieuwe vrijwilligers zich sneller inlezen (hoeven zij niet te wachten tot de eerstvolgende vrijwilligerstraining) en hoeft dezelfde informatie niet door elke aparte ArcheoHotspot opnieuw te worden verzameld en opgeschreven;
- Maak ArcheoAcademy onderdeel van het ArcheoHotspot concept. Door naast de reguliere ArcheoHotspot-activiteiten ook een mogelijkheid te geven tot lezingen, workshops en cursussen, zal het archeologische draagvlak voor het publiek zich alleen maar verbreden.

Bronvermelding

Literatuur

- Alders, P./N. Arts/J. ter Brugge/L. Bruning/R. Jansen/T. de Ridder/J. Schoneveld/J. van der Vliet/E. Westerman, 2009: *Van bodemvondst tot database – Handboek voor de amateurarcheoloog*, Utrecht.
- Berger, F., 2004: *From circle and square to the image of the world: a possible interpretation for some petroglyphs of merels boards*, PDF (Rock Art Research nr. 21, november 2004), 11-19.
- Bitter, P., 1989: Archeologisch onderzoek naar voorgeschiedenis, ontstaan en ontwikkeling van Zutphen, in W.T.M. Frijhoff/B. Looper/J. van der Kluit/C.E.M. Reinders/R.C.C. de Savornin Lohman/F.W.J. Scholten/R. Wartena (red.), *Geschiedenis van Zutphen*, Zutphen, 42-47.
- Bouwmeester, H.M.P./H.A.C. Fermin/M. Groothedde (red.), 2008: *Geschapen Landschap. Tienduizend jaar bewoning en ontwikkeling van het cultuurlandschap op de Looërenk in Zutphen*, 's-Hertogenbosch (BAAC rapport 00.068).
- Braven, J.A. den, 2007: *De diepte in: een kelderopgraving in de IJlandpanden*, Zutphen (ZAP 10).
- Doornink-Hoogenraad, M.M., 1999: *Kleine historie van Zutphen*, Zutphen.
- Dries, M. van den, 2012: Public Archaeology, in M. de Kok/H. van Londen/A. Marciniak, *E-learning Archaeology – The Heritage Handbook*, Amsterdam, 207-216.
- Eeltink, N.T.D., 2017: *De Krijger van Leesten herrezen: Restauratie en onderzoek van 'Gerward', vondstnummer 1331 van opgraving Leesten 1995*, Hengelo (Osteologische Rapportage Aestimatica 9).
- Fermin, H.A.C./M. Groothedde, 2006a: *Chamaven op de Nieuwstad. Een Frankisch erf en de overgang van hout- naar baksteenbouw in de late middeleeuwen aan de Isendoornstraat in Zutphen*, Zutphen (ZAP 25).
- Fermin, H.A.C./M. Groothedde, 2006b: *De Zutphense ringwalburg van de 9^e tot de 14^e eeuw. Nieuwe gegevens en inzichten uit archeologisch onderzoek en boringen op de Zutphense markten. Deel 1 en 2*, Zutphen (ZAP 22).
- Frijhoff, W.T.M./B. Looper/J. van der Kluit/C.E.M. Reinders/R.C.C. de Savornin Lohman/F.W.J. Scholten/R. Wartena (red.), 1989: *Geschiedenis van Zutphen*, Zutphen.
- Frijhoff, W.T.M./M. Groothedde/C. te Strake, 2011: *Historische atlas van Zutphen – Torenstad aan Berkel en IJssel*, Nijmegen.
- Gras, H./P.T.F.M. Boekholt/J. Bos/M.G.J. Duijvendak/R.I.A. Nip/P.T.A. Zweegers (red.), 2000: *Geschiedenis van Assen*, Assen.
- Groothedde, M./H. Demoed (red.), 1996: *Leesten en Eme. Archeologisch en historisch onderzoek naar verdwenen buurtschappen bij Zutphen*, Kampen.
- Groothedde, M./J. Bouwmeester/J. Deeben/B. Groenewoudt/H. Peeters/S. Peeters-Verneau, 2001: *Leesten en Eme 2. Steentijdjagers en Frankische boeren in het Laaksche Veld bij Zutphen*, Zutphen.
- Groothedde, M./J. Krijnen, 2008: *Vestingstad Zutphen – Elf eeuwen versterken en verdedigen*, Zutphen.
- Groothedde, M., 2013: *Een vorstelijke palts in Zutphen? Macht en prestige op en rond het plein 's-Gravenhof van de Karolingische tijd tot aan de stadsrechtverlening*, Zutphen (ZAP 77).
- Juhlin, G.T., 2004: *Scandinavian Viking Games*, in R.L. Clements/L. Fiorentino (red.), *The Child's Right to Play – A Global Approach*, Westport Connecticut (VS), 197.
- Kajda, K./A. Marx/H. Wright/J. Richards/A. Marciniak/K.S. Rossenbach/M. Pawleta/M.H. van den Dries/K. Boom/M.P. Guermandi/F. Criado-Boado/D. Barreiro/A. Synnestvedt/K. Kotsakis/K. Kasvikis/E. Theodoroudi/F. Lüth/M. Issa/I. Frase, 2017: Archaeology, Heritage, and Social Value: Public Perspectives on European Archaeology, in R. Skeates/C.J. Frieman (red.), *European Journal of Archaeology* 21 (issue 1) 2018, Cambridge, 96-117.
- NIPO/AIC, 1996: *Samenvatting Bevolkingsonderzoek 'Archeologie'*, Leiden (Archeologisch Informatie Cahier 10).
- Simonds Mohr, M., 1997: *The New Games Treasury*, New York (VS).
- Straten, K. van/H.A.C. Fermin, 2011: *Het urnenveld van Leesten-Meijerink. Archeologisch onderzoek naar een ritueel landschap uit de ijzertijd en bewoningssporen uit de middeleeuwen en nieuwe tijd bij de erven Wekenstro en Meijerink bij Zutphen*, Zutphen (ZAP 70).
- Verneau, S./H. Peeters, 2000/2001: *Het topje van de ijsberg: een klein mesolithisch jachtkamp in de Ooyerhoek te Zutphen*, *Archeologie* 10, 20-41.

Internet

- Academia, 2020: <https://www.academia.edu/>, geraadpleegd op 4-11-2020.
- ArcheoHotspots, 2019: http://archeohotspots.nl/?page_id=478, geraadpleegd op 02-12-2019.
- Archeologie Leeft, s.a.: <https://www.archeologieleeft.nl/over-archeologie-leeft/>, geraadpleegd op 4-11-2020.
- EASY DANS, 2020: <https://easy.dans.knaw.nl/ui/home>, geraadpleegd op 13-1-2020.
- Erfgoed Gelderland, 2020: <https://erfgoed gelderland.nl/wp-content/uploads/2020/01/leders-Museum-Toelichting-stimuleringsregeling-2020.pdf>, geraadpleegd op 10-6-2020.
- Fonds voor Cultuurparticipatie, 2020: <https://cultuurparticipatie.nl/subsidie-aanvragen/1/archeologieparticipatie>, geraadpleegd op 10-6-2020.
- MarketResponse, 2020: <https://leefstijlvinder.nl/>, geraadpleegd op 1-4-2020.
- MarketResponse, 2020: <https://leefstijlvinder.nl/leefstijl/avontuurzoekers/>, geraadpleegd op 1-4-2020.
- MarketResponse, 2020: <https://leefstijlvinder.nl/leefstijl/harmoniezoekers/>, geraadpleegd op 1-4-2020.
- MarketResponse, 2020: <https://leefstijlvinder.nl/leefstijl/inzichtzoekers/>, geraadpleegd op 1-4-2020.
- MarketResponse, 2020: <https://leefstijlvinder.nl/leefstijl/stijlzoekers/>, geraadpleegd op 1-4-2020.
- Multiwagon, 2020: <https://www.multiwagon.com/modellen/pop-up-trailer/>, geraadpleegd op 9-6-2020.
- Multiwagon, 2020: <https://www.multiwagon.com/pop-up-eco-trailer/>, geraadpleegd op 21-8-2020.
- Naturalis, 2019: <https://www.naturalis.nl/congressen-en-evenementen/livescience>, geraadpleegd op 28-11-2019.
- Naturalis, s.a.: https://www.naturalis.nl/system/files/inline/Naturalis_Beleidsplan_2017-2020_NL.pdf, geraadpleegd op 28-11-2019.
- NEARCH, 2014: <http://www.nearch.eu/what-is-nearch>, geraadpleegd op 4-11-2020.
- Raad van Europa, 2020: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/199/>, geraadpleegd op 3-11-2020.
- RCE, s.a.: <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro>, geraadpleegd op 3-11-2020.
- Stichting Nationale Archeologiedagen, s.a.: <https://www.archeologiedagen.nl/over-ons/stichting-nationale-archeologiedagen/>, geraadpleegd op 4-11-2020.
- Walker, D., 2020: <http://tafl.cynningstan.com/page/3/the-history-of-hnefatafl>, geraadpleegd op 24-8-2020.

Interviews

- Alexander van de Bunt (Castellum Hoge Woerd) op 28-02-2018 door H. Hoekstra
- Julia Chorus (Pop-up Romeinse Vicus aan de Rijn) op 06-03-2018 door H. Hoekstra
- Liselotte Gertenbach (Huis van Hilde) op 15-02-2018 door H. Hoekstra
- Lize Noorda (Erfgoedcentrum Rozet) op 15-03-2018 door H. Hoekstra
- Marjolein Nagengast (Museum Het Valkhof) op 22-03-2018 door H. Hoekstra
- Meliantha Lelieveld (Allard Pierson Museum) op 16-03-2018 door H. Hoekstra

Mondeling en mailcontact

- Schriftelijk contact met Marlyn Everink (landelijk coördinator ArcheoHotspots) op 13 december 2019 en 10 januari 2020.
- Mondeling contact met Marlyn Everink (landelijk coördinator ArcheoHotspots) op 18 december 2019.
- Mondeling contact met Hendrik Haafkens (Erfgoedcentrum Zutphen) en Michel Groothedde (Team Archeologie) op 14 januari 2020.
- Mondeling contact met Anita Kuipers (Museum Zutphen) op 22 januari 2020.
- Mondeling contact met Adam Haarhuis en Eric Norde (RAAP Oost) op 11 maart 2020.
- Schriftelijk contact met Marjolein Nagengast (locatiecoördinator ArcheoHotspot Museum Het Valkhof) op 16 maart 2020.
- Schriftelijk contact met Jet Gardner (locatiecoördinator ArcheoHotspot Castellum Hoge Woerd) op 20 maart 2020.
- Schriftelijk contact met Michel Groothedde (Team Archeologie) op 20 april 2020.

Veldbezoek ArcheoHotspots

- Allard Pierson Museum (Amsterdam): mondeling contact met Wim Hupperetz (directeur APM en initiatiefnemer concept ArcheoHotspots), Marie-France van Oorsouw (bestuurslid Stichting ArcheoHotspots), Meliantha Lelieveld (locatiecoördinator) en Paul (vrijwilliger) op 24 januari 2020.
- Huis van Hilde (Castricum): mondeling contact met Anouk Veldman (manager), Carola Arndt (locatiecoördinator) en Chris (vrijwilliger) op 24 januari 2020.
- Museum Het Valkhof (Nijmegen): mondeling contact met Odette Straten (hoofd educatie & activiteiten) en Marius Maas (vrijwilliger) op 31 januari 2020.

Overige

- ArcheoHotspots inventarisatie, november 2019.
- Archeologisch Basisregister, versie 1.0, november 1992.
- Offerte Multiwagon, opgesteld 9 maart 2020.
- Offerte Multiwagon, opgesteld 28 juli 2020, aangepast op 20 augustus 2020.
- Raad van Europa, 2005: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680083746>, geraadpleegd op 4-11-2020.
- Staatscourant, 2019: *Regeling Archeologied Participatie 2019-2020*, PDF (2 juli, nr. 36147).
- Stichting Librije Walburgiskerk, 2006: *Korte geschiedenis van de kerk*, flyer.
- Valletta, 1992: <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002031/2007-12-12>, geraadpleegd op 3-11-2020.

Lijst van figuren, tabellen en bijlagen

Figuur 1 Resultaten onderzoek naar belang Nederlandse archeologie binnen de samenleving. *Bron: NEARCH.*

Figuur 2 ArcheoHotspots per provincie.

Figuur 3 Aantal opgerichte ArcheoHotspots per jaar.

Figuur 4 Pop-up foodtrailer. *Bron: Multiwagon.*

Figuur 5 De trailer voor de ArcheoHotspot op het terrein van Erve Eme. *Bron: Auteur.*

Figuur 6 Enkele vondsten in Leesten (conceptkaart). *Bron: Esri, bewerkt door auteur.*

Figuur 7 Enkele vondsten in en rond het centrum (conceptkaart). *Bron: Esri, bewerkt door auteur.*

Figuur 8 Impressie van VR-beleving Prehistorie. *Bron: Het Nieuwe Kader.*

Figuur 9 Impressie van VR-beleving Middeleeuwen. *Bron: Het Nieuwe Kader.*

Figuur 10 De auteur speelt een potje hnefatafl met haar vader. *Bron: M. Maillé.*

Tabel 1 Huidige ArcheoHotspots.

Tabel 2 Indicatie van inzetbaarheid mobiele ArcheoHotspot Zutphen.

Tabel 3 Relevante vondsten en vindplaatsen om in de ArcheoHotspot op te nemen.

Tabel 4 Indicatie van aardewerk dat gebruikt kan worden bij de activiteit.

Tabel 5 Overzicht van benodigde educatieve materialen per activiteit.

Bijlage I – Blauwdruk

Bijlage II – Handleiding

Bijlage III – Honorering FCP

Bijlage IV – Intentieverklaring

Bijlage V – Format ArcheoHotspot-Diploma

Bijlage VI – Format Logboek

Bijlagen

Bijlage I – Blauwdruk

In deze bijlage wordt een blauwdruk weergegeven van de toekomstige mobiele ArcheoHotspot van Zutphen. Met een blauwdruk wordt hier bedoeld hoe de hotspot er ongeveer uit moet komen te zien en wat ervoor nodig is om dit beeld te realiseren.

Impressie mobiele ArcheoHotspot Zutphen

Onderstaande afbeelding geeft een impressie van hoe de Zutphense ArcheoHotspot nu voor ogen is. De benodigdheden voor de inrichting (kasten, bakken, tafels, krukjes) kunnen nog veranderen. Deze hoeven niet per se het uiterlijk te krijgen van de hieronder afgebeelde benodigdheden. Dit is enkel ter indicatie wat er ongeveer aan spullen nodig zal zijn.

Voorlopige lijst van benodigdheden bij standaard gebruik

- Foodtrailer (Multiwagon)
- ArcheoHotspots beachflag (Stichting ArcheoHotspots)
- ArcheoHotspots (magneet)stickers (Stichting ArcheoHotspots)
- Kast/vitrine/kist voor referentiecollectie
- Bakken voor te determineren scherfmateriaal
- Tafel/blad op schragen
- Banken (2x) of krukjes (minstens 4x)
- Bakken (op maat) om in de opbergruimtes in foodtrailer vondstmaterialen veilig te vervoeren

- Scherfmateriaal voor referentiecollectie en om te determineren (Team Archeologie)
- Historische spellen (Erve Eme)
- Replicascherven of 3D-geprinte scherven om te puzzelen
- VR-brillen (formaat mobiele telefoon)
- Borden of readers met historische/archeologische informatie
- Bord met kaart van Zutphen met hierop archeologische vondsten en vindplaatsen
- Documenten (geplastificeerd): antwoorden determineren scherven, spelregels spellen en QR-codes
- Documenten (in map): logboek om bezoekersaantallen/reacties/e.d. bij te houden
- Handteller/personenteller voor bijhouden bezoekersaantallen
- Promotiemateriaal (uitgeprint): ArcheoHotspots-diploma om mee te geven
- Overig promotiemateriaal (folders en flyers, winkelwagenmuntjes RAAP) om mee te geven
- Gemakken voor de vrijwilligers in de foodtrailer (bekers, handdoek, vaatdoek, e.d.)

Bijlage II – Handleiding

Deze voorlopige handleiding is bedoeld om vrijwilligers informatie te geven over onderwerpen die tijdens de inzet van de mobiele ArcheoHotspot van belang zijn. Het gaat hier om zowel inhoudelijke informatie als een gebruiksaanwijzing van de ArcheoHotspot tijdens de inzet. Het is aan de toekomstige locatiecoördinator om deze handleiding actueel te maken wanneer de ArcheoHotspot is gerealiseerd en om de handleiding actueel te houden zolang de ArcheoHotspot in gebruik wordt genomen. Elke vrijwilliger ontvangt een handleiding. Daarnaast zal de handleiding te allen tijde aanwezig zijn in een map in de ArcheoHotspot zelf, zodat deze elk moment tijdens de inzet kan worden geraadpleegd.

Voor vragen en opmerkingen kan contact worden opgenomen met: archeohotspot@erve-eme.com

ArcheoHotspots

ArcheoHotspots zijn locaties waar de bezoeker meer te weten kan komen over archeologie en archeologisch onderzoek. De bezoeker kan meekijken met onderzoek, vragen stellen en zelf aan de slag gaan. Daarnaast hebben veel hotspots een archeologisch spreekuur, waar meegebrachte vondsten kunnen worden gedetermineerd door experts. ArcheoHotspots.nl helpt archeologische organisaties om op deze manier bezoekers mee te kunnen laten doen. Zo krijgt de bezoeker een beter beeld van wat er zich onder de grond bevindt en wat er bij archeologisch onderzoek komt kijken.

Het gebruik van een (mobiele) ArcheoHotspot helpt de bezoeker een beter beeld te krijgen van archeologie en archeologisch onderzoek. Door informatie te geven over het werk van de archeoloog, het nut van behoud van archeologie en de daarbij behorende wet- en regelgeving komt de bezoeker te weten hoe archeologie bijdraagt aan ‘onze’ (lokale) geschiedenis. Hiermee wordt gehoopt om het maatschappelijk draagvlak voor archeologie te vergroten.

In december 2014 opende de eerste ArcheoHotspot in het Allard Pierson Museum in Amsterdam. De huidige ArcheoHotspots teller staat op zestien vaste, twee Pop-up en drie tijdelijke hotspots. Sinds augustus 2019 is ArcheoHotspots een op zichzelf staande stichting. De stichting bestaat uit een bestuur en een landelijk coördinator. Elke ArcheoHotspot heeft een eigen locatiecoördinator. Vanuit de Stichting ArcheoHotspots worden regelmatig landelijke vrijwilligerstrainingen aangeboden.

De mobiele ArcheoHotspot van Zutphen is een samenwerking tussen Erve Eme, Erfgoedcentrum Zutphen (Team Archeologie), Musea Zutphen en Erfgoed Gelderland zijn. Er is een partnerschap met RAAP, een commercieel onderzoeks- en adviesbureau op het gebied van archeologisch onderzoek.

Inhoud ArcheoHotspot

Hieronder volgt de voorlopige inhoud van de ArcheoHotspot. Deze lijst moet worden aangepast wanneer de ArcheoHotspot is gerealiseerd en van materialen is voorzien. Verder dient deze lijst als checklist te worden gebruikt om voor en na inzet van de ArcheoHotspot te controleren of alles nog aanwezig is.

- Foodtrailer (Multiwagon)
- ArcheoHotspots beachflag (Stichting ArcheoHotspots)
- ArcheoHotspots (magneet)stickers (Stichting ArcheoHotspots)
- Kast/vitrine/kist voor referentiecollectie
- Bakken voor te determineren scherfmateriaal
- Tafel/blad op schragen
- Banken (2x) of krukjes (minstens 4x)
- Bakken (op maat) om in de opbergruimtes in foodtrailer vondstmateriaal veilig te vervoeren

- Scherfmateriaal voor referentiecollectie en om te determineren (Team Archeologie)
- Historische spellen (Erve Eme)
- Replicascherven of 3D-geprinte scherven om te puzzelen
- VR-brillen (formaat mobiele telefoon)
- Borden of readers met historische/archeologische informatie
- Bord met kaart van Zutphen met hierop archeologische vondsten en vindplaatsen
- Documenten (geplastificeerd): antwoorden determineren scherven, spelregels spellen en QR-codes
- Documenten (in map): logboek om bezoekersaantallen/reacties/e.d. bij te houden
- Handteller/personenteller voor bijhouden bezoekersaantallen
- Promotiemateriaal (uitgeprint): ArcheoHotspots-diploma om mee te geven
- Overig promotiemateriaal (folders en flyers, winkelwagenmuntjes RAAP) om mee te geven
- Gemakken voor de vrijwilligers in de foodtrailer (bikers, handdoek, vaatdoek, e.d.)

Gebruiksaanwijzing ArcheoHotspot

In deze gebruiksaanwijzing zal komen te staan wat de gebruiker op het moment van inzet moet doen om de mobiele ArcheoHotspot op te zetten, te gebruiken en weer op te ruimen. Deze gebruiksaanwijzing zal worden opgesteld nadat de ArcheoHotspot heeft proefgedraaid.

Wet- en regelgeving archeologie in Nederland

Hieronder volgt een overzicht van de wet- en regelgeving in Nederland die te maken heeft of heeft gehad voor archeologie. Achter elke wet staat een samenvatting van wat deze wet inhoudt, samen met het jaartal waarin de wet van kracht is gegaan.

Monumentenwet (1988)

- Wenselijk om 'nieuwe bepalingen vast te stellen voor het behoud van monumenten van bouwkunst en archeologie en lagere overheden meer bij dat behoud te betrekken'.
- Hoofddefinitie van monumenten was hierbij: vervaardigde zaken van algemeen belang wegens hun schoonheid, betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde.
- Regelingen op het terrein van de bescherming van onroerende monumenten, de bescherming van stads- en dorpsgezichten en omtrent archeologische monumentenzorg.
- Archeologische monumentenzorg: planologische bescherming, opgravingsvergunningen, eigendom en depots en informatiesystemen.
- Monumenten beschermd door de Monumentenwet zijn rijksmonumenten.
- Met vijf andere wetten vervangen door de Erfgoedwet (2016).

Verdrag van Malta (1992)

- In 1992 in Valletta (Malta) ondertekend door Europese lidstaten
- Uitgangspunt: archeologisch erfgoed heeft integrale bescherming nodig.
- Streven naar behoud in situ (oorspronkelijke plaats van depositie); vondsten blijven het best bewaard (geconserveerd) in de bodem.
- Tijdig rekening houden met archeologie in de ruimtelijke ordening; op deze manier is er ruimte voor archeologievriendelijke alternatieven. Vooraf onderzoek doen naar archeologische waarden ter bescherming.
- De verstoorder betaalt; wanneer behoud in situ niet mogelijk is, betaalt de verstoorder voor het archeologisch onderzoek (bijvoorbeeld opgraving) en het documenteren hiervan.
- Communicatie met het publiek.
- Uitwisseling van kennis en archeologieskundigen tussen de Europese lidstaten.
- Hiervoor alleen archeologisch onderzoek door bijvoorbeeld universiteiten, nu ook door commerciële (concurrerende) bedrijven.

Wet op de Archeologische Monumentenzorg (2007)

- Nederlandse uitwerking van het Verdrag van Malta (1992); zelfde uitgangspunten.
- Gewijzigde en aangevulde versie van de Monumentenwet (1988).
- Cultureel erfgoed en met name archeologisch erfgoed beschermen.
- Verplichting tot vooronderzoek bij werkzaamheden die de grond gaan verstoren.

Erfgoedwet (2016)

- Gebundelde wet- en regelgeving voor behoud en beheer van het cultureel erfgoed in Nederland.
- Hoe wordt er omgegaan met erfgoed van nationaal belang.
- Wie heeft hierbij welke verantwoordelijkheid.
- Hoe wordt het toezicht hierop uitgeoefend.
- De regering spreekt met deze wet het vertrouwen uit dat de erfgoedsector voldoende kennis, deskundigheid en betrokkenheid heeft om de zorg voor ons cultureel erfgoed in de praktijk waar te maken.

Omgevingswet (2022)

- Bundeling van wetten over o.a. water, lucht, bodem, natuur, infrastructuur, gebouwen en cultureel erfgoed
- Motto: 'Ruimte voor ontwikkeling, waarborgen voor kwaliteit'.

Particulieren en archeologie

Hieronder volgen enkele antwoorden op vraagstukken die vaak voorkomen als particulieren in aanraking komen met archeologie.

Wat als ik archeologische vondsten vind?

- Het kan dat je bij het graven in je tuin (op eigen terrein) iets vindt. Bij het aanleggen van een vijver of het plaatsen van een schuur moet je soms een vergunning aanvragen. Je mag niet in of vlak bij een archeologisch monument. Het kan daarom geen kwaad om advies in te winnen bij de gemeente. Als je tijdens het graven iets vindt dat op een archeologische vondst lijkt, heb je de plicht om dit te melden. Dit kan online via het vondstmeldingsformulier van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (zie volgende onderdeel in handleiding). Als je wapens of botten vindt, kun je dit beter via de politie melden.

Waarom moeten vondsten worden gemeld?

- Dit moet vooral om onderzoek mogelijk te maken. Er kan dan onderzoek worden gedaan naar het voorwerp, maar ook naar de context van de vondst. Zo worden er misschien andere interessante zaken ontdekt, die bij kunnen dragen aan de geschiedenis van ons land. De meldingsplicht is er ook om de samenleving te laten weten dat er iets moois is gevonden.

Wanneer moet de vondst worden gemeld?

- Dit moet zo snel mogelijk gebeuren, zodat er zo snel mogelijk kan worden gestart met het onderzoek. Als je doorgaat met graven kan de context verstoord worden. Dit kan worden aangemerkt als een illegale opgraving, wat strafbaar is.

Mag ik zelf gaan opgraven?

- Je mag niet zomaar zelf gaan opgraven, dit mag alleen met een certificaat dat wordt uitgegeven aan bedrijven en overheden. Je mag wel met een metaaldetector zoeken in de bovenste 30 centimeter van de bodem. Als je iets vindt, moet je dit wel melden. Daarnaast mag dit niet overal; op beschermd archeologisch gebied en op en rond archeologische

opgravingen is dit verboden. Met detectors en magneten (magneetvissen) onder water is ook verboden. Sommige gemeenten hebben extra regels op het gebied van archeologie.

Van wie is de vondst nadat ik het heb gevonden en aangemeld?

- Dit verschilt per soort vondst. Archeologische vondsten uit de bodem vallen onder verborgen vondsten. Volgens het Burgerlijk Wetboek behoort de vondst in gelijke delen toe aan de vinder en de grondeigenaar. Vondsten op een archeologische opgraving moeten volgens de Erfgoedwet naar een archeologisch depot.

Wat mag ik wel doen in de archeologie?

- Bij veel archeologische opgravingen wordt de hulp van vrijwilligers gevraagd. Dit kan vaak vanuit lokale historische verenigingen of via AWN Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie (met 24 locaties verdeeld door Nederland).

Metaaldetectie

- Je mag niet dieper graven dan 30 centimeter.
- Alle vondsten moeten worden gemeld.
- Eigendom van de vondst hangt af van de soort vondst.
- Je mag niet zoeken in gemeenten waar een detectorverbod geldt.
- Je mag niet zoeken op archeologische monumenten.
- Je mag niet zoeken op archeologische opgravingen.
- Vraag vooraf toestemming aan de grondeigenaar.
- Bij meerdere vondsten bij elkaar: ga niet graven.
- Bij het aantreffen van wapens, munitie en resten die wijzen op een misdrijf (bijvoorbeeld menselijke resten of tas met persoonlijke eigendommen) bel je direct de politie.

Vondstmelding

Als je zelf een archeologische vondst doet, dan moet dit officieel worden gemeld. Gemeenten, provincies en archeologische bedrijven doen dit via Archis (Archeologisch Informatiesysteem), een online database met archeologische onderzoeken, vondsten en archeologische rijksmonumenten. Als je geen toegang hebt tot Archis kun je vondstmeldingen doen via het vondstmeldingsformulier van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE).

<https://formulier.cultureelerfgoed.nl/archis/vondstmeldingsformulier>

Op het formulier dienen de volgende gegevens te worden ingevuld:

- Naam, adres en datum vondst;
- Vondstomstandigheden: X- en Y-coördinaten, toponiem, plaats en wijze van vondstwerping;
- Vondsten en/of grondsporen: aantal, toestand, materiaal, vondst/grondspoor (determinatie), datering begin- en eindperiode, toelichting op vondst/grondspoor/complextype, afbeeldingen van voorkant, achterkant en zijkant.

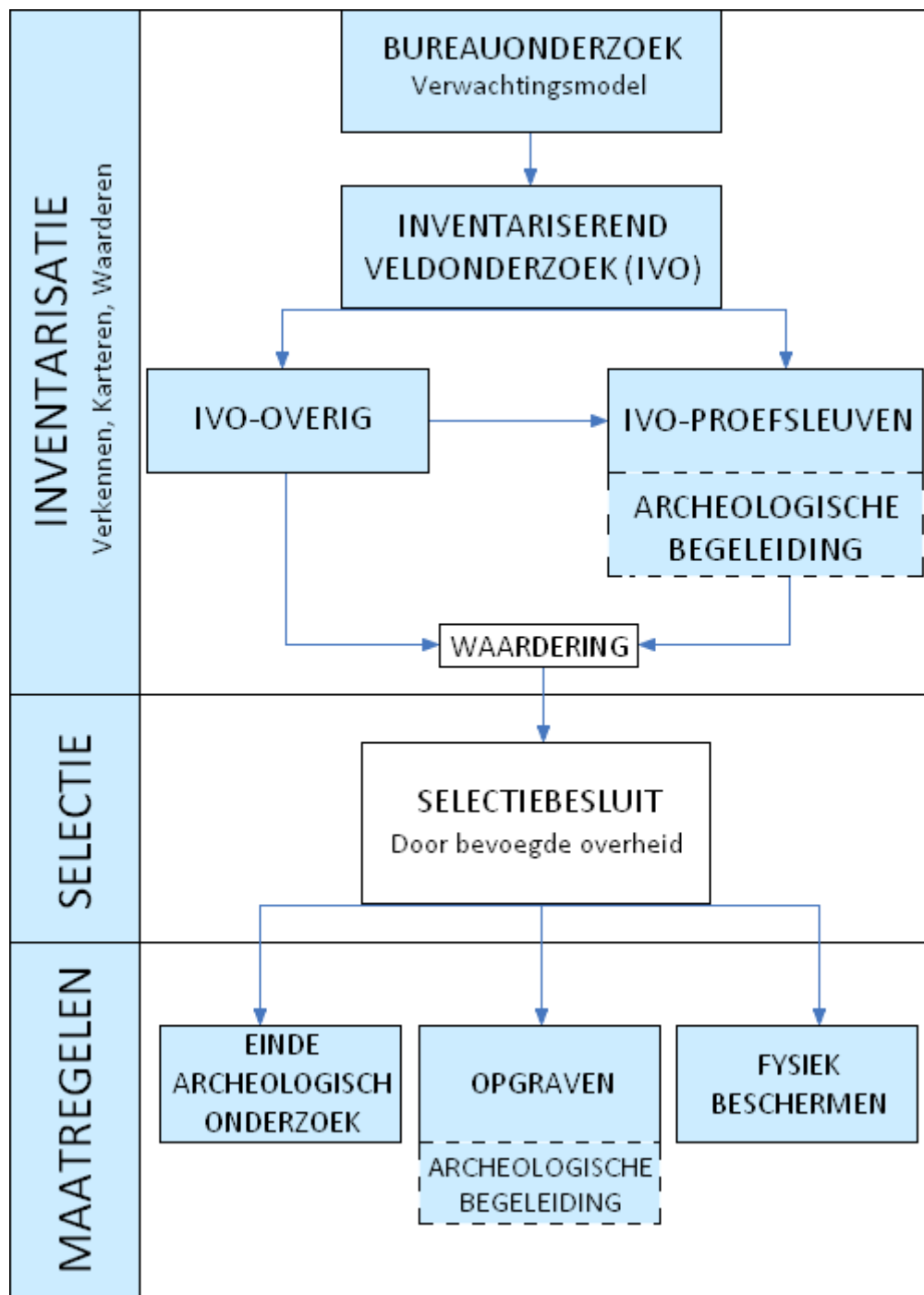
Op het vondstformulier staan toelichtingen bij sommige invulvelden. Verder staat er beschreven hoe je coördinaten via Google Maps kunt achterhalen. Bij het maken van foto's van de vondst graag een liniaal/schaalbalk mee fotograferen, zodat de grootte op de foto zichtbaar is.

Archeologisch proces in Nederland

Binnen de Nederlandse archeologie wordt een vaste (verplichte) procedure gevolgd voor het doen van archeologisch onderzoek, zoals aangegeven in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). Deze zogenaamde AMZ-cyclus (Archeologische Monumentenzorg) bestaat uit drie stadia:

inventariseren, selecteren en maatregelen nemen. De cyclus is in onderstaande afbeelding schematisch weergegeven.

Inleiding

- De **SIKB** (Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer) is de uitgever van de normen en richtlijnen voor het archeologisch onderzoek in Nederland: de **KNA** (Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie). Iedereen dient zich hieraan te houden. In de KNA worden ook **actoren** opgenomen: wie is waarbij betrokken, welke werkzaamheden mogen zij uitvoeren, wie zijn de specialisten, etc.
- In Nederland zijn er een aantal partijen die de stappen van de AMZ-cyclus mogen uitvoeren. Dit zijn o.a. gemeenten, universiteiten en bedrijven die in het bezit zijn van een opgravingsvergunning of certificaat.
- Een voorbeeld van enkele commerciële archeologische bedrijven zijn RAAP, ADC ArcheoProjecten, BAAC, Archol en Econsultancy.
- Het **bureauonderzoek** valt niet onder de opgravingsvergunning en wordt dus door veel meer bedrijven uitgevoerd.
- De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) is namens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap verantwoordelijk voor het aanwijzen van de certificerende instellingen.

Hieronder volgt per stap van de AMZ-cyclus wat deze inhoudt en hoe deze kan resulteren in vervolgstappen. Het komt voor dat verschillende stappen binnen eenzelfde stadium worden uitgevoerd voordat er over wordt gegaan op een volgend stadium.

Inventarisatie: Bureauonderzoek

- Met behulp van literatuur, (online) databasen en kaarten wordt o.a. bekende historische, archeologische en bodemkundige informatie verzameld.
- Aan de hand van deze informatie wordt een verwachting opgesteld over het archeologische materiaal dat aangetroffen kan worden en welk vervolgonderzoek hier het beste bij past.

Inventarisatie: Inventariserend veldonderzoek (IVO)

- De archeologische verwachting uit het bureauonderzoek wordt door middel van waarnemingen in het veld getest, waarbij (extra) informatie wordt verkregen over bekende of verwachte archeologische waarden.
- Onderverdeling in verkennende fase (kan het er zitten?), karterende fase (zit er iets?) en waarderende fase (wat is de kwaliteit ervan?).
- Kan worden uitgevoerd als IVO-O (**IVO-overig**) of als IVO-P (**IVO-proefsleuven**), zie hieronder.

Inventarisatie: IVO-overig

- Het veldwerk kan bestaan uit veldkartering, booronderzoek, geofysisch onderzoek, sonderingen of profielputten.
- Bestaat uit het voorbereiden, het uitvoeren, het uitwerken (inclusief rapportage van het veldwerk) en het deponeren van vondsten, monsters en informatie. Een Plan van Aanpak (PvA) is vereist.

Inventarisatie: IVO-proefsleuven

- Veldwerk bestaat o.a. uit het aanleggen van proefsleuven en proefputten.
- Bestaat uit het voorbereiden, het uitvoeren, het uitwerken (inclusief rapportage van het veldwerk) en het deponeren van vondsten, monsters en informatie. Een Programma van Eisen (PvE) is vereist.

Inventarisatie: Archeologische begeleiding

- Gebeurt alleen in bijzondere gevallen, zoals wanneer door fysieke belemmeringen vooronderzoek niet mogelijk is, wanneer er wordt geconcludeerd dat opgravend onderzoek niet nodig is maar voor de zekerheid mee wil kijken, of wanneer er sprake is van bijzondere onderzoeksvragen.

- Een archeologische begeleiding vindt gelijktijdig met de civiele sloop- of graafwerkzaamheden plaats.
- In geval van archeologische begeleiding tijdens het inventariserend veldonderzoek: het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde archeologische verwachting.
- Na deze vorm van inventariserend veldonderzoek kan alsnog worden overgegaan tot **opgraven**.

Inventarisatie: Waardering

- Waarderend onderzoek vindt plaats met de gegevens die tijdens het **inventariserend veldonderzoek** zijn verzameld. Eventuele aanvullende gegevens kunnen tijdens een veldfase van het waarderend onderzoek worden verzameld.
- Bij waarderend onderzoek wordt een archeologische vindplaats op de fysieke kwaliteit, de inhoudelijke kwaliteit en de belevingswaarde beoordeeld.
- Fysieke kwaliteit: hoe is de conditie van de grondsporen en de conservering van de vondsten?
- Inhoudelijke criteria: zijn er weinig vergelijkbare vindplaatsen bekend, dan verhoogt dat de inhoudelijke waarde.
- Belevingswaarde: kan de vindplaats op basis van schoonheid of herinneringswaarde behoudenswaardig genoemd worden? Wanneer de archeologische overblijfselen zichtbaar zijn in het landschap (bijvoorbeeld grafheuvels), dan verhoogt dit de belevingswaarde.
- Aan bovenstaande criteria worden punten toegekend. De totaalscore bepaalt de waarde van een vindplaats.
- De resultaten worden vastgelegd in een rapport. Op basis hiervan wordt een **selectiebesluit** genomen.

Selectie: Selectiebesluit

- Een bevoegde overheid geeft aan de hand van het advies over de waarde een besluit over hoe er met een vindplaats moet worden omgegaan.
- Dit besluit kan inhouden: de vindplaats in situ behouden (beschermen door in de bodem te laten zitten), de vindplaats opgraven of de vindplaats vrijgeven.
- Bij het besluit speelt niet alleen het selectieadvies een rol, maar ook factoren van maatschappelijke, politiek-beleidsmatige en financiële aard.
- Het besluit van de bevoegde overheid resulteert in het wel of niet verlenen van een omgevingsvergunning.
- Vervolgens wordt er overgegaan op één of meer van onderstaande **maatregelen**.

Maatregelen: Einde archeologisch onderzoek

- Bij een negatief selectiebesluit of na het verrichten van een opgraving komt een einde aan het archeologisch onderzoek.

Maatregelen: Opgraven

- Het is wenselijk om behoudenswaardige archeologische vindplaatsen duurzaam in de (water)bodem te behouden. Als dit niet mogelijk is, worden de archeologische resten opgegraven (behoud ex situ).
- Het doel van opgraven is het documenteren en interpreteren van de grondsporen en het verzamelen van de vondsten.
- Er zijn verschillende soorten opgravingen, zoals stadsopgravingen, opgravingen in het buitengebied en opgravingen onder water. De aard van de archeologische resten, de locatie en de wetenschappelijke vraagstellingen bepalen welke opgravingsmethode wordt gehanteerd.
- Na een opgraving vindt een evaluatie plaats, waarin de resultaten van het veldwerk worden geanalyseerd. Deze resultaten worden vastgelegd in een rapport.

- Het onderzoeksrapport van een opgraving verschijnt uiterlijk twee jaar na het afronden van het veldwerk.
- Het rapport bestaat in ieder geval uit een beschrijving van de aangetroffen vondsten, sporen en structuren, bijdragen van archeologische specialisten en de synthese, waarin antwoord wordt gegeven op de in het Programma van Eisen (PvE) gestelde onderzoeksvragen.

Maatregelen: Archeologische begeleiding

- Gebeurt alleen in bijzondere gevallen, zoals wanneer door fysieke belemmeringen vooronderzoek niet mogelijk is, wanneer er wordt geconcludeerd dat opgravend onderzoek niet nodig is maar voor de zekerheid mee wil kijken, of wanneer er sprake is van bijzondere onderzoeksvragen.
- Een archeologische begeleiding vindt gelijktijdig met de civiele sloop- of graafwerkzaamheden plaats.
- In geval van archeologische begeleiding tijdens maatregelen: het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal.
- Omdat tijdens dit type onderzoek alles wordt weggegraven, is het niet mogelijk om vervolgonderzoek te adviseren.

Maatregelen: Fysiek beschermen

- Bij fysieke bescherming worden omstandigheden gecreëerd waarbij de fysieke staat van een monument op peil wordt gehouden, verval wordt voorkomen en eventuele schade wordt hersteld. Het gaat hierbij om natuurlijke degradatie (verval) en kunstmatige verstoringen (zoals de aanleg van infrastructuur).
- Voor deze fysieke bescherming heeft de KNA inrichtings- en beheermaatregelen opgesteld.
- Soms is archeologievriendelijk bouwen ook een mogelijkheid.

Archeologisch vondstmateriaal

Hieronder volgt een overzicht van hoe om te gaan met archeologisch vondstmateriaal. Op het moment heeft de ArcheoHotspot nog geen activiteit met te verwerken vondstmateriaal. Er zal worden gekeken in hoeverre dit mogelijk is als toekomstige activiteit. Het kan echter geen kwaad om deze informatie bij de hand te hebben, om geïnteresseerde bezoekers over te informeren.

Vondstmateriaal

Archeologisch vondstmateriaal wordt onderverdeeld in verschillende **vondstcategorieën**. Voor materialen als aardewerk gelden voor het verwerken minder strenge regels, maar materialen als metaal en organische vondsten zijn erg **kwetsbaar**. Ook combinaties van verschillende materialen zijn kwetsbaar.

- In de bodem is een vondst in balans, maar bij een opgraving komt er zuurstof bij en treden er temperatuurverschillen op, waardoor dit evenwicht uit balans raakt. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor kwetsbare materialen.

Eerste hulp bij vondstmateriaal begint meestal al in het veld tijdens de opgraving. Degradatie (achteruitgang) van het materiaal kan snel gaan. Sommige vondsten zijn zo kwetsbaar dat het moeilijk is ze op te graven zonder schade aan te richten. Archeologen in het veld moeten daarom ter plekke weten wat zij hiermee moeten doen. Kwetsbaar materiaal moet goed worden verpakt (zo wordt hout natgehouden) of wordt ervoor gekozen om een kwetsbare vondst via een blokberging op te graven (hierbij wordt een deel van de omliggende grond mee gegraven). Volgens de KNA moet de conservering van kwetsbare vondsten worden uitgevoerd door een (conserverings)**specialist**.

Vondstmateriaal in ArcheoHotspots

Veruit de meeste archeologische vondsten die bij een ArcheoHotspot terechtkomen, zijn al door archeologen en specialisten bekeken. Wanneer het gaat om privécollecties of bezoekers die vondsten meebrengen, blijkt uit de praktijk dat deze meestal eerder naar een archeologisch depot gaan dan naar een specialist. Bij sommige ArcheoHotspots probeert men zelf te conserveren, maar dit wordt niet aangemoedigd vanuit de landelijke Stichting ArcheoHotspots.

Stappen vondstbehandeling

- De verpakte vondsten komen uit het veld in een vondstverwerkingsruimte
- Observeren. Wat voor vondsten zijn er aangetroffen?
- Sorteren/splitsen. Vondsten worden gesplitst en gesorteerd op materiaalsoort. **Belangrijk** is dat er bij elke vondst een **vondstkaartje** zit; dit geeft context aan de vondst, deze informatie hebben archeologen later nodig, zonder vondstkaartje is de archeologische waarde minder. Bij splitsen van vondsten moeten dus vaak nieuwe vondstkaartjes worden geschreven.
- Wassen. De vondsten worden gespoeld en gereinigd.
- Na het wassen worden vondsten gedroogd en her verpakt óf natgehouden en naar een specialist gebracht (dit is afhankelijk van de materiaalsoort).
- Documenteren. De vondsten worden beschreven en meegenomen in rapportages.

Vondstcategorieën

- **Aardewerk.** Over het algemeen weinig zorg en aandacht nodig. Reinigen met (zachte) borstels/kwasten. Breukvlakken goed schoonmaken, maar niet beschadigen. Drogen aan lucht of in droogkast. Uitzonderingen: handgevormd prehistorisch aardewerk (zeer kwetsbaar, extra voorzichtigheid bij reinigen, bij twijfel specialist inschakelen).
- **Steen.** Meeste steensoorten reinigen met kraanwater en (zachte) borstels/kwasten. Drogen aan lucht of in droogkast. Uitzonderingen: sterk verweerde of zachte steensoorten (zoals kalksteen); voorzichtig reinigen met zachte kwasten en drogen aan lucht.
- **Glas.** Reinigen met kraanwater en zachte kwasten. Drogen aan lucht. Uitzonderingen: irisatie (glascorrosie); niet wassen of drogen en specialist inschakelen. Gebrandschilderd glas niet wassen of drogen.
- **Metaal.** Verwerking verschilt per metaaltype; edele metalen roesten niet of nauwelijks, onedele metalen doen dit wel. Per metaaltype apart verpakken (nat metaal nat verpakken, droog metaal droog verpakken). Reinigen alleen in overleg met specialist.
 - **IJzer.** Reinigen met gedemineraliseerd water, spoelen om los vuil te verwijderen, nat en koel bewaren, naar specialist.
 - **Koperlegering.** Reinigen met lauwwarm kraanwater, spoelen om los vuil te verwijderen, nat en koel bewaren.
 - **Zilver.** Reinigen met lauwwarm water, spoelen om los vuil te verwijderen, nat en koel bewaren, naar specialist.
 - **Tin, lood en zink.** Reinigen met lauwwarm water, spoelen om los vuil te verwijderen, nat en koel bewaren, naar specialist. **Pas op met lood!** Loodwit (corrosie van lood) is zeer giftig; (chirurgische) handschoenen dragen bij verwerken.
 - **Goud.** Reinigen met lauwwarm water, spoelen om los vuil te verwijderen, aan lucht laten drogen, geen verdere behandeling, voor restauratie naar specialist.
- **Hout (organisch).** Niet schoonmaken (vuil/grond beschermt), niet laten uitdrogen (nat blijven houden), goed met folie of plastic verpakken/afdekken, constructiehout en voorwerpen nat en donker (koelkast) bewaren, naar houtspecialist.
- **Leer (organisch).** Niet schoonmaken (vuil/grond beschermt), niet laten uitdrogen (nat blijven houden), goed met folie of plastic verpakken/afdekken, koel, donker en nat bewaren, naar leerspecialist.
- **Touw en textiel (organisch).** Zeldzaam! Donker, nat en koel bewaren, naar textielspecialist. Bij aantreffen meteen specialist inschakelen.

- **Bot(achtig) materiaal (organisch).** Onderscheid tussen dierlijk bot (bewerkt en onbewerkt) en menselijk bot. Donker, nat en koel bewaren.
 - **Dierlijk bot (onbewerkt).** Reinigen met kraanwater en zachte kwasten, langzaam aan lucht laten drogen.
 - **Dierlijk bot (bewerkt).** Naar archeozoologisch specialist.
 - **Menselijk bot.** Naar fysisch antropoloog.
- **Samengestelde vondsten (kwetsbaar).** Naar specialist; moeten apart worden geconserveerd, specialist kan de materialen uit elkaar halen, apart behandelen en later weer samenbrengen.

Let op!

- Conserveringshandeling mogen volgens de KNA alleen door specialisten worden uitgevoerd.
- Pas op met internet; hier staan soms de gekste reinigingsmethoden, die niet altijd kloppen en vaak juist schadelijk kunnen zijn.
- Voor advies kun je altijd bij een specialist terecht.
- Per 1 september 2020 is er een intensieve samenwerking tussen Stichting ArcheoHotspots en PAN (Portable Antiquities of the Netherlands): <https://portable-antiquities.nl/pan/#/public>
- Vondstmeldingen in Archis zijn verplicht, in PAN niet.

Historie en archeologie van Zutphen

Hieronder volgen de archeologische perioden zoals die in Nederland worden gehanteerd. Per periode wordt aangegeven wat relevant is voor Zutphen. Het Paleolithicum of Oude Steentijd (tot 8800 v.Chr.) is niet meegenomen in het overzicht omdat er rond Zutphen niet veel is te vertellen over deze periode.

Mesolithicum 8800 tot 4900 v.Chr. De periode van jagers en verzamelaars.

- Jager-verzamelaars woonden niet op een vaste plek, maar trokken rond op zoek naar voedsel.
- Gejaagd op o.a. edelherten, wilde zwijnen en beren.
- Gevist in het Berkeldal.
- Ooyerhoek en Looërenk (rivierduinen): mesolithische jagerskampjes opgegraven.
- Hierbij aangetroffen: vuursteenafslagen, slachtafval, menselijke melkkies en doorboord hangertje van zandsteen.

Neolithicum 5300 tot 2000 v.Chr. De periode van de eerste boeren.

- Overgang naar wonen op vaste locaties, verbouwen van landbouw en houden van vee.
- Meeste sporen van bewoning ontbreken in Zutphen (mogelijk door vergaan in ondergrond).
- Looërenk: (vuur)stenen bijlen, pijlpunten, potscherven en crematiegraf.
- Leestense Enk: zeldzame golfbandpot gevonden (zie Musea Zutphen) van de opvolgers van de hunebedbouwers (Enkelgrafcultuur, 3000-2500 v.Chr.).
- Enkelgrafcultuur: begroeven doden in hurkhouding, mannen op linkerszij en vrouwen op rechterszij, altijd met het gezicht naar het zuiden. Eén individu per begraafing (vlakgraf of grafheuvel). Grafgiften: mannen (hamer)bijlen, dolken en pijlpunten, vrouwen soms alleen vuurstenen mesjes. Standvoetbeker veelvoorkomend aardewerk.

Bronstijd 2000 tot 800 v.Chr. en **IJzertijd** 800 tot 12 v.Chr. De perioden waarin de brons- en ijzerindustrie opkwamen.

- Leesten: veel boerenerven uit deze perioden aangetroffen.
- Boerderijen werden zowel als woonruimte als stalling voor vee gebruikt.
- Erf bestond uit boerderij, hooimijt, spieker (om oogst in op te slaan), waterput of -kuil en meestal een schuur.
- Vanaf Late Bronstijd (1000 v.Chr.) werden doden gecremeerd: resten werden in urnen op grote grafvelden in een heuvel met een greppeltje eromheen begraven (Urnenveldencultuur).

- In één zo'n graf in 2011 de Prinses van Leesten (800-750 v.Chr.) aangetroffen. Waarschijnlijk hoge komaf, omdat grafgiften (ketting met glazen kralen, zie Musea Zutphen) van ver weg kwamen en daardoor duur waren.

Romeinse tijd (inheems) 12 v.Chr. tot 450 n.Chr. De periode waarin de Romeinen actief waren in Nederland. Ook het begin van de Franken.

- Limes: grens van het Romeinse Rijk, in Nederland langs de toenmalige loop van de Rijn (nu Oude Rijn, Kromme Rijn en Nederrijn), van Katwijk aan Zee (Zuid-Holland) tot aan Millingen aan de Rijn (Gelderland).
- Zutphen lag buiten het Romeinse Rijk (ten noorden van de Limes), maar in gebieden buiten het Rijk zijn wel Romeinse invloeden teruggevonden.
- Chamaven: Germaans volk, woonden o.a. in de Achterhoek; bewoningsresten bij de Nieuwstad en aan de westkant van het 's-Gravenhof.
- Chamaven gingen deel uitmaken van verbond van Germaanse stammen (vanaf halverwege 3^e eeuw): de Franken.
- 's-Gravenhof: lag op strategische locatie, op een landtong in de monding van de IJssel en de Berkel. Rond 3^e en 4^e eeuw werd een dubbele omgrachting om de nederzetting aangelegd.
- Frankische nederzettingen bij o.a. Ooyerhoek (Laaksche Veld) en Leesten: nederzetting bij Ooyerhoek heette 'Eme'.
- Frankische grafvelden (o.a. Leesten): in 1995 het graf van een Frankische krijger (Gerward van Leesten) aangetroffen; rond 400 n.Chr. begraven (als lijkbegraving) tussen crematiegraven.

Vroege Middeleeuwen 450 tot 1050. De uitbreiding van het Frankische Rijk en de tijd van de Vikingen.

- Einde 8^e eeuw: de Hamalandse IJsselstreek werd onderdeel van het Frankische Rijk, geregeerd door Karel de Grote.
- Frankische Rijk werd onderverdeeld in bisdommen en graafschappen en het volk werd bekeerd tot het Christendom.
- 9^e eeuw: Vikingen kwamen in heel Europa aan land.
- 882 n.Chr.: Zutphen werd door Vikingen geplunderd; resten van slachtoffers (zowel mensen als dieren) werden aangetroffen in het grafelijke centrum van de stad ('s-Gravenhof). Restanten van enkele slachtoffers zijn te zien in Musea Zutphen.
- Tussen 886 en 895 n.Chr.: om de stad werd een verdedigingswal met diepe gracht aangelegd, waardoor Zutphen veranderde in een ringwalburg.
- Zutphense ringwalburg: was ongeveer 950 meter in omtrek. Er woonden nog geen 400 mensen, maar bij een aanval kon het bescherming bieden aan ongeveer 3500 mensen.

Late Middeleeuwen 1050 tot 1500. De Zutphense palts en de verstedelijking in Nederland.

- Palts ('s-Gravenhof): koninklijk hof dat werd gebruikt als verblijfplaats van vorsten en bisschoppen. Tufstenen bouwphase van rond 1200, maar eerdere bouwphase van rond 1050.
- Sint Walburgiskerk: in de 11^e eeuw door de Bisschop van Utrecht gebouwd in Romaanse stijl, dezelfde stijl als de Utrechtse kerken.
- Stadsrechten: tussen 1191 en 1196 door graaf Otto I van Gelre (1182-1207). Zutphen kreeg hierdoor zelfbestuur; lokale koopmannen kregen vrijstelling van tol en het Zutphense echt werd een voorbeeld voor een aantal andere Gelderse steden.
- Hanzestad: in 1285 sloot Zutphen zich aan bij de Hanze. Vanuit Zutphen werd vooral gehandeld in hout, vee, leer, lakens en linnen.
- 14^e eeuw: de hele stad werd ommuurd.

Nieuwe Tijd 1500 tot heden. De tijd van de Gouden Eeuw, welvaart, oorlogen en vrijheid.

- Tachtigjarige Oorlog (1568-1648): in Zutphens rampjaar (1572) werd de stad ingenomen door Staatse troepen. In november 1572 werd de stad weer overgenomen door het Spaanse leger,

waarbij weinig burgers gespaard bleven. Na jaren van afpersing en armoede werd Zutphen in 1583 opnieuw ingenomen door het Spaanse leger. Uiteindelijk werd Zutphen in 1591 door Maurits veroverd.

- Verdedigingswerken: de werken uit de 15^e en 16^e eeuw (wallen, halve manen en bastions) bleken niet bestand tegen de moderne oorlogsvoering van de Tachtigjarige Oorlog. Daarom werd na de verovering door Maurits in 1591 en met name in de 17^e eeuw gewerkt aan de wederopbouw en modernisering van de stad en de verdedigingswerken.
- Rampjaar 1672: Zutphen werd bezet door de Fransen, tot hun aftocht in 1674.
- Franse Tijd: in 1795 werd Zutphen opnieuw ingenomen door Fransen, waarbij er werd geplunderd en verschillende privileges werden afgeschaft (zoals burgerlijk en stadsrecht). In 1813 vertrokken de Fransen en werd Zutphen onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden.
- 19^e eeuw: laatste privileges van oude steden werden weggenomen, veel historische bouwwerken werden afgebroken, vestingwerken werden deels vergraven (na de opheffing van vestingstad in 1874).
- Tweede Wereldoorlog (1940-1945): tijdens de oorlogsjaren heeft er in Zutphen een bombardement plaatsgevonden en is een munitieterrein ontploft. Na de bevrijding was bijna alle bebouwing in de stad beschadigd.

Antwoorden determineren

Het aardewerk wat gedetermineerd kan worden door de bezoeker wordt beschikbaar gesteld door Team Archeologie van Gemeente Zutphen. Het is nog niet bekend wat er precies aanwezig is, maar hieronder volgt per archeologische periode een indicatie. Zodra het materiaal is geleverd, zal een overzicht met foto's en jaartallen worden gegeven.

Periode	Baksels
Prehistorie	Handgevormd aardewerk uit Bronstijd en IJzertijd (vroeg en midden)
Romeinse tijd	Terra sigillata, gladwandig, ruwwandig, geverfde waar, inheems
Vroege Middeleeuwen	Badorf, Pingsdorf, Paffrath, kogelpot
Late Middeleeuwen	Protosteengoed, Siegburg-steengoed, roodbakkend, grijsbakkend, witbakkend
Nieuwe Tijd vroeg (16 ^e -18 ^e eeuw)	Majolica, faience, porselein, Frechens-steengoed, Westerwald, roodbakkend, witbakkend
Nieuwe Tijd laat (19 ^e -20 ^e eeuw)	Industrieel wit, steengoed, Frankfurter Ware, roodbakkend, Europees porselein

Spelregels historische spellen

Hieronder volgen de spelregels van de historische spellen die als activiteit worden aangeboden in de ArcheoHotspot. Het gaat om de spellen hnefatafl, het molenspel en kubb.

Hnefatafl

Het Scandinavische hnefatafl kan worden gezien als de voorloper van schaken. In de 8e tot de 11e eeuw werd het door Vikingen verspreid tijdens hun tochten door Europa. Hierbij speelt één partij de verdedigende partij van de koning, terwijl de andere, aanvallende partij moet proberen de koning in te sluiten.

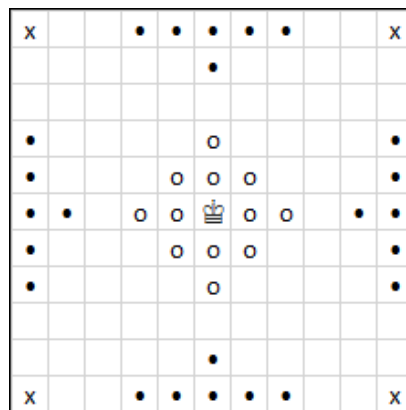
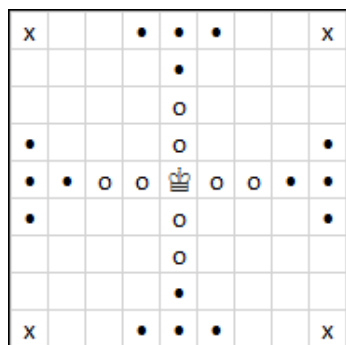
Afbeelding op een runenstein in Ockelbo (Zweden), waarop twee spelers hnefatafl spelen.

- **Spelers.** 2 personen

- **Inhoud.** 1 speelbord met verdedigende stenen en aanvallende stenen (aantal afhankelijk van de grootte van het speelbord)
- **Doel.** De verdedigende speler (partij van de koning) moet de koning naar de rand van het speelbord krijgen, de aanvallende speler moet de koning insluiten.
- **Begin.** De opstelling is afhankelijk van het speelbord. Voor de 9x9 en 11x11 speelborden van Erve Eme volgen onderstaande beginopstellingen. De • is de aanvallende speler, o is de verdedigende speler en ♔ is de koning.

- **Spelverloop.** De verdedigende speler mag beginnen, waarna de spelers om de beurt steeds één steen mogen verplaatsen. Alle stenen, inclusief de koning, mogen zo ver mogelijk horizontaal of verticaal verplaatsen. Een steen mag niet over een andere steen springen en er mag maar één steen per vak staan. Op de koning na mag géén steen zich over het middelste vak (het Koningsvak of de Troon) verplaatsen of hierop landen. Dit geldt ook voor de vier hoekvakken. Stenen mogen tijdens een beurt niet van richting veranderen of diagonaal worden verplaatst.
- **Gevangennemen.** Alle stenen, behalve de koning, zijn gevangen genomen wanneer zij worden ingesloten door twee vijandige stenen op tegenovergestelde plekken. Wanneer een steen gevangen wordt genomen, dan wordt deze van het speelbord verwijderd. Het is mogelijk om meerdere stenen in één beurt gevangen te nemen. Als een steen tussen twee vijandige stenen wordt geplaatst, is deze niet gevangen genomen. De vijandige speler moet de stenen dan eerst verplaatsen en terugzetten. De koning is gevangengenomen wanneer deze wordt ingesloten op alle vier kanten (niet diagonaal). De koning is veilig naast de Troon. De koning kan zelf niet meedoen met het gevangennemen van vijandige stenen.
- **Einde.** De verdedigende speler wint als de koning op een vak aan de rand van het speelbord komt te staan. De aanvallende speler wint als de koning wordt gevangen. Een speler verliest als deze geen stenen meer over heeft, of als het zijn beurt is maar hij geen stukken kan verplaatsen.

Molenspel

Vondsten van het molenspel uit Frankrijk en Duitsland worden gedateerd van ca. 0 tot 200 na Christus, tijdens de Romeinse tijd. Mogelijk hebben de Romeinen het gebaseerd op een nog ouder spel. Het spel was echter vooral populair tijdens de Middeleeuwen. Bij het molenspel is het de bedoeling om een 'molentje' te maken, waarbij drie stenen van de eigen partij op een rij komen te liggen.

Afbeelding uit 1283, waarbij twee spelers het molenspel (nine men's morris) spelen.

- **Spelers.** 2 personen
- **Inhoud.** 1 speelbord met 9 lichte en 9 donkere stenen
- **Doel.** Eén of meer 'molens' maken (molen = drie eigen stenen in horizontale of verticale rij).
- **Begin.** De stenen worden naar kleur onder de spelers verdeeld. Er wordt geloot welke speler het eerste zijn steen mag zetten.
- **Eerste fase.** Afwisselend plaatsen beide spelers elk een steen op het speelbord. De steen mag op het einde of in het midden van een lijn worden geplaatst.
- **Tweede fase.** Als alle stenen zijn gelegd, wordt het spel voortgezet door om de beurt te schuiven met een vrij gekozen steen naar de volgende lege speelbordpositie. Daarbij mag niet over een eigen of andermans steen worden gesprongen. De bedoeling is om een 'molen' (drie eigen stenen op rij) te maken, wat de bezitter het recht geeft een steen van de tegenstander van het bord te nemen. Er mag echter geen steen uit een gesloten 'molen' worden gehaald. De spelers mogen hun molens openen (een steen uit de rij zetten) en in een volgende of latere zet weer sluiten. Telkens als er een molen wordt gesloten, mag een steen van de tegenstander van het bord worden genomen.
- **Derde fase.** Als een speler nog drie stenen over heeft, dan mag hij naar willekeurige vrije posities springen, ook over andere stenen heen.
- **Einde.** De eerste speler met minder dan drie stenen op het bord heeft verloren.

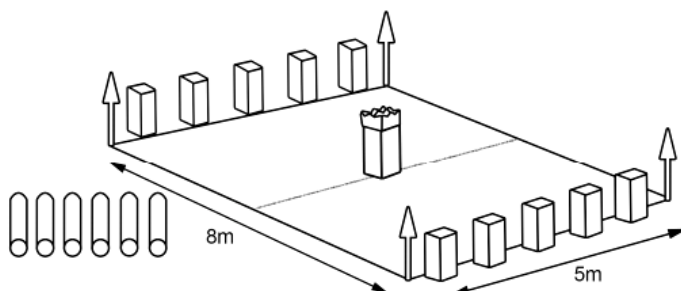
Kubb

Een Egyptische voorloper van kubb werd door de Romeinen overgenomen, waarna het in Arabische landen terecht kwam. Door de Vikingen werd het gespeeld vanaf de 10^e eeuw. Tijdens het spel moet de speler proberen om blokken van de tegenstander omver te werpen door houten stokken te gooien, om uiteindelijk de koning om te mogen gooien.

Afbeelding van een voorloper van kubb op een Egyptische muurschildering.

- **Let op.** Alleen spelen bij genoeg ruimte!
- **Spelers.** 2 partijen
- **Inhoud.** 10 blokken (kubbs), 1 koning, 6 werpstokken en 4 hoekstenen
- **Afmetingen.** Ongeveer 8 meter lang en 5 meter breed
- **Doel.** Het omverwerpen van de koning, wat mag nadat alle kubbs van de tegenstander omver zijn geworpen. Als de koning omver wordt geworpen voordat dit gebeurt, verliest die partij.
- **Begin.** Zorg dat je start met onderstaande beginopstelling. Van elke partij gooit één iemand een werpstok richting de koning. De partij die de werpstok het dichtste bij de koning gooit, mag beginnen.

- **Spelverloop.** De beginnende partij (A) probeert vanachter zijn kubbs met de werpstokken de kubbs van de andere partij (B) omver te gooien. Na 6 keer gooien moet partij B de

omvergeworpen kubbs op het speelveld van partij A gooien. Partij A zet deze kubbs (nu veldkubbs) overeind waar ze zijn gegooid. Partij B moet nu eerst proberen de veldkubbs omver te gooien voordat zij de kubbs van partij A mogen omgooien. Nu moet partij A de omgegooide kubbs op de helft van partij B gooien, enzovoort.

- **Einde.** Als een partij alle kubbs op de helft van de tegenstander heeft omgegooid en er zijn nog werpstokken over, dan mag die partij proberen de koning omver te gooien.

Bijlage III – Honorering FCP

Aan het bestuur van Stichting Erve Eme
Ida Gerhardtsingel 2
7207 CN ZUTHPEN

**FONDS VOOR
CULTUUR
PARTICIPATIE**

Fonds voor Cultuurparticipatie
Kromme Nieuwegracht 68-70
3512 HL Utrecht
T 030 - 233 80 30

Postbus 485
3500 AL Utrecht
info@cultuurparticipatie.nl
www.cultuurparticipatie.nl

KvK 27 30 50 88
IBAN NL48 ABNA 063 465 3656
BIC ABNA NL2A

Datum : Zie verzenddatum e-mail Besluit op uw aanvraag
Dossiernummer : 13113501
Betreft : Besluit op uw subsidieaanvraag
Inlichtingen bij : Judith Pors

Geacht bestuur,

Op 29 juni 2020 heeft u een subsidieaanvraag ingediend in het kader van de regeling Archeologieparticipatie 2019-2020 voor het project Mobiele ArcheoHotspot Zutphen e.o. Wij zijn verheugd u mee te kunnen delen dat uw aanvraag is gehonoreerd.

Besluit

Het bestuur van het Fonds voor Cultuurparticipatie verleent in het kader van de regeling Archeologieparticipatie 2019-2020 € 25.000,00 voor het project Mobiele ArcheoHotspot Zutphen e.o. Het bestuur heeft uw aanvraag voorgelegd aan een interne adviescommissie. De commissie heeft geadviseerd uw aanvraag te honoreren. Het bestuur heeft het advies overgenomen en ten grondslag gelegd aan dit besluit. Gelijktijdig met deze verlening is de subsidie vastgesteld.

Voorwaarden en verplichtingen

Aan de subsidieverlening is de verplichting verbonden dat de volgende prestaties worden geleverd:

- 58 Festivals met 1750 deelnemers
- 46 Workshops met 2010 deelnemers
- 4 Bijeenkomsten met 60 deelnemers

De totale projectkosten bedragen € 50.550,00. Het project dient te zijn uitgevoerd voor 1 oktober 2022.

Daarnaast gelden de voorwaarden en verplichtingen van het Algemeen Subsidierglement en de Deelregeling Archeologieparticipatie 2019-2020 die u terug kunt vinden op www.cultuurparticipatie.nl. Lees deze goed door.

Voldoet u niet aan een of meerdere voorwaarden of verplichtingen, dan kunnen we de subsidie intrekken of op een lager bedrag vaststellen.

Als gevolg van de maatregelen in verband met het coronavirus kunnen wij ons echter voorstellen dat dit effect heeft op uw activiteiten. Als dat het geval is, en met name als dit consequenties heeft voor de prestatieafspraken en einddatum van het project, verzoeken wij u om met de contactpersoon zoals vermeld in deze brief, per mail contact op te nemen.

Wanneer ontvangt u uw subsidie?

U ontvangt een 100% voorschot van uw totale subsidiebedrag van € 25.000,00 op **[REDACTED]** ten name van Stichting Erve Eme. Wij streven naar een betaling binnen 14 dagen.

Wijzigingen

Als er zich inhoudelijke of financiële wijzigingen voordoen gedurende uw project, waardoor u niet aan de subsidieverplichtingen kunt voldoen, dan bent u verplicht deze door te geven aan uw contactpersoon bij het Fonds. Deze vindt u bovenaan dit besluit. Wilt u in uw correspondentie over uw project uw dossiernummer vermelden?

Steekproef

Uw subsidie is meteen vastgesteld. U hoeft daarom na afloop van het project geen financiële of inhoudelijke verantwoording af te leggen. Steekproefsgewijs vragen wij naar geleverde prestaties van gesubsidieerde projecten.

Uw project is niet in de steekproef gevallen. Wel bent u verplicht om wijzigingen in uw project bij ons te melden, zie 'Wijzigingen'.

Communicatie

Wij verzoeken u om in alle communicatie ons logo op te nemen en te vermelden dat het project mede mogelijk wordt gemaakt door het Fonds voor Cultuurparticipatie. Meer informatie hierover én ons logo kunt u vinden op www.cultuurparticipatie.nl/communicatie. Uw verhaal gebruiken wij graag in onze eigen (online) communicatie. Dus heeft u een bijzonder verhaal of leuke quote van een deelnemer, of maakte de krant of regionale omroep een artikel over uw project? Laat het ons dan weten via communicatie@cultuurparticipatie.nl.

Tot slot

Wij attenderen u er op dat het genoemde subsidiebedrag inclusief eventueel af te dragen btw is.

We wensen u veel succes bij het realiseren van het project Mobiele ArcheoHotspot Zutphen e.o.

Met vriendelijke groet,

Namens het bestuur van het Fonds voor Cultuurparticipatie,

Ima Boevé

Programmamanager a.i.

Indien u het niet eens bent met dit besluit kunt u, als belanghebbende, op grond van artikel 7:1 van de Algemene wet bestuursrecht, binnen 6 weken na dagtekening van dit besluit een bezwaarschrift indienen bij het Bestuur van het Fonds voor Cultuurparticipatie, Postbus 465, 3500 AL Utrecht. Het bezwaarschrift dient te zijn ondertekend en bevat ten minste:

- de naam en het adres van de indiener;
- de dagtekening;
- een omschrijving van het besluit waartegen het bezwaar is gericht;
- de gronden van het bezwaar.

Bijlage IV – Intentieverklaring

Intentieverklaring mobiele ArcheoHotspot Zutphen e.o.

De ondergetekenden:

- Groothedde, Michel, vertegenwoordiger van Erfgoedcentrum Zutphen, Team Archeologie, gevestigd aan de Kuiperstraat 13, 7201 HG Zutphen, hierna te noemen 'Deelnemer 1'.
- Haafkens, Hendrik, vertegenwoordiger van Erfgoedcentrum Zutphen gevestigd aan de Spiegelstraat 13-17, 7201 KA Zutphen, hierna te noemen 'Deelnemer 2'.
- Kramer, Roel, vertegenwoordiger van Erfgoed Gelderland gevestigd aan de Westervoortsedijk 67-D, 6827 AT Arnhem, hierna te noemen 'Deelnemer 3'.
- Kuipers, Anita, vertegenwoordiger van Musea Zutphen gevestigd aan het 's-Gravenhof 4, 7201 DN Zutphen, hierna te noemen 'Deelnemer 4'.
- Reeuwijk, Patrick, vertegenwoordiger van Erve Eme gevestigd in De Kaardebol aan de Harenbergweg 1, 7204 KZ Zutphen, hierna te noemen 'Deelnemer 5'.
- Winkelman, Julie, studente HBO Archeologie aan Hogeschool Saxion aan de Handelskade 75, 7417 DH Deventer, in het vervolg van dit document vertegenwoordigd door Erfgoed Gelderland en Erve Eme.

Hierna gezamenlijk te noemen: "Deelnemers".

Verklaren te zijn overeengekomen als volgt.

Artikel 1 Intentie

Deelnemers

- Alle genoemde deelnemers spreken de intentie uit om samen te werken bij de totstandkoming van de mobiele ArcheoHotspot.
- Alle genoemde deelnemers spreken de intentie uit om in de toekomst de gerealiseerde mobiele ArcheoHotspot gezamenlijk te gebruiken.
- Alle genoemde deelnemers spreken de intentie uit om een gedeelde verantwoordelijkheid voor de mobiele ArcheoHotspot te dragen.
- Alle genoemde deelnemers spreken de intentie uit om gezamenlijk het toekomstige behoud van de mobiele ArcheoHotspot te verzorgen.
- Alle genoemde deelnemers spreken de intentie uit om een afgevaardigde bij naam aan te wijzen die in het vervolg aanwezig zal zijn bij de jaarlijkse evaluatiegesprekken.

Erfgoedcentrum (Team Archeologie) en Musea Zutphen

- Deelnemers 1, 2 en 4 spreken de intentie uit om bij te dragen aan de mobiele ArcheoHotspot waar mogelijk. Deelnemers zijn vrij om hier een eigen invulling aan te geven.
- Deelnemer 1 spreekt de intentie uit om bij te dragen aan educatief materiaal binnen de mobiele ArcheoHotspot.
- Deelnemer 2 spreekt de intentie uit om mee te helpen bij vrijwilligerswerving voor de mobiele ArcheoHotspot.

- Deelnemer 4 spreekt de intentie uit om de educatieve productiviteit van de mobiele ArcheoHotspot te controleren.

Erfgoed Gelderland

- Deelnemer 3 spreekt de intentie uit om de Gelderse ArcheoHotspots overkoepelend te coördineren.
- Deelnemer 3 spreekt de intentie uit om de provinciale coördinatie en de eventuele bredere inzetbaarheid van de mobiele ArcheoHotspot op zich te nemen.
- Deelnemer 3 spreekt de intentie uit om de realisatie van de mobiele ArcheoHotspot te adviseren.

Erve Eme

- Deelnemer 5 spreekt de intentie uit om het eigenaarschap van de mobiele ArcheoHotspot op zich te nemen.
- Deelnemer 5 spreekt de intentie uit om binnen (regio) Zutphen de coördinatie van de mobiele ArcheoHotspot op zich te nemen.
- Deelnemer 5 spreekt de intentie uit om een standplaats te bieden voor de mobiele ArcheoHotspot wanneer deze niet in gebruik is.
- Deelnemer 5 spreekt de intentie uit om initiatiefnemer te zijn bij het plannen van de evaluatiegesprekken en het maken van afspraken.
- Deelnemer 5 spreekt de intentie uit om de realisatie van de mobiele ArcheoHotspot te begeleiden.
- Deelnemer 5 spreekt de intentie uit om bij te dragen aan het fysiek tot stand komen van de mobiele ArcheoHotspot.
- Deelnemer 5 spreekt de intentie uit om bij te dragen aan het inhoudelijk inrichten van de mobiele ArcheoHotspot.

Artikel 2 Doelstellingen

De deelnemers spreken de intentie uit om de volgende gezamenlijke doelstellingen te behalen:

- Het gemeenschappelijk in gebruik nemen van en daarbij gedeelde verantwoordelijkheid dragen voor de mobiele ArcheoHotspot.
- Met elkaar inhoudelijke expertise en ervaring delen om zo de maatschappelijke waarde van de mobiele ArcheoHotspot van Zutphen e.o. te versterken.
- Gezamenlijk zoeken naar wegen en middelen om de resultaten van archeologisch onderzoek uit (regio) Zutphen en Gelderland te presenteren en te delen met het publiek.
- Ontplooien van nieuwe, gezamenlijke activiteiten op het vlak van publieksarcheologie, om een breder publiek te bereiken en waarbij participatie centraal staat.
- Het wederzijds kosteloos verlenen van diensten (bijv. op het gebied van voorbereiding van publiekscommunicatie, uitwisseling van kennis en ervaringen, etc.).
- Een gezamenlijke activiteitenagenda opstellen voor het toekomstig gebruik van de mobiele ArcheoHotspot.
- Een jaarlijks terugkerende bijeenkomst te plannen met alle deelnemers waarbij het gebruik van de mobiele ArcheoHotspot wordt geëvalueerd en de inzetbaarheid voor het volgende kalenderjaar wordt bekeken.

Artikel 3 Periode

De intentieverklaring voor de realisatie van de mobiele ArcheoHotspot wordt aangegaan tot het afronden van de hotspot in juni/juli 2020. De intentieverklaring voor het gezamenlijk gebruik van de mobiele ArcheoHotspot wordt aangegaan zolang de hotspot door de deelnemers wordt gebruikt.

Er zullen tussentijdse evaluaties en bijeenkomsten worden gehouden om de deelnemers op de hoogte te houden van vorderingen en ontwikkelingen. Tijdens deze bijeenkomsten zullen o.a. de volgende onderwerpen aan bod komen:

- het aanvullen van de gezamenlijke activiteitenagenda
- de invulling van de functie van locatiecoördinator/projectleider
- de bemensing van de mobiele ArcheoHotspot (werven vrijwilligers)

Na het afronden van de mobiele ArcheoHotspot zal een activiteitenagenda van minimaal één kalenderjaar worden gerealiseerd waar alle deelnemers baat bij hebben. Op deze activiteitenagenda worden data genoteerd waarop de mobiele ArcheoHotspot kan worden ingezet.

Artikel 4 Verplichtingen

Partijen zijn niet verplicht om over te gaan tot een overeenkomst. De intentieverklaring is geheel vrijblijvend. Het is echter wel wenselijk dat er intentie is om de doelstellingen na te komen.

Aldus in zesvoud opgemaakt te _____ d.d. _____.

Hendrik Haafkens
Erfgoedcentrum Zutphen

Michel Groothedde
*Erfgoedcentrum Zutphen -
Team Archeologie*

Anita Kuipers
Musea Zutphen

Patrick Reeuwijk
Erve Eme

Roel Kramer
Erfgoed Gelderland

Julie Winkelman
Hogeschool Saxion

Bijlage V – Format ArcheoHotspot-Diploma

ArcheoHotspot Diploma

Gefeliciteerd!
Je bent nu een
ArcheoHotspot-archeoloog

Naam:

Leeftijd:

Datum:

Activiteiten:

Handtekening:

Bijlage VI – Format Logboek

Logboek ArcheoHotspot Zutphen

Datum: _____

Locatie: _____

Aantal bezoekers:

➤ Alleen kijken: _____

➤ Meedoen: _____

Begeleiders:

➤ _____

➤ _____

➤ _____

➤ _____

Opmerkingen:

